

31-C 14.302

1937 - 1-12

(NN^o 9)

N° 1/2, 3-5, 6/7, 8/9, 10-12

III
Fe 14.902
1937-1-12

~~Cmp. 21-11-1937~~
~~Kant. 1-11-1937~~

07

ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО
НАУКОВИЙ
ЖУРНАЛ

Ч. 1—2

1937

ЛЬВІВ

В. ДЯДИНЮК

7-ий рік видання.

З М І С Т

1—2 (70—71)-го числа за січень—лютий 1937 р.:

	стор.
Дм. Николшин: Ти добру частку вибрала	1
Б. Жарський: Путній день; Марш у пустині	1—2
Р. Майє (Студит): Палії	2
Р. Дурбак: Апокаліптичний день	3
Я. Сірецький: Свят-вечір	3
Н. Королева: Лік	4
І. Марків: Lux in tenebris	11
о. Г. Костельник: Любов ближнього. Її основи і функції	20
Д-р Я. Гординський: Жіноче питання в повісті Радянської України (докінчення)	31
Ю. Косач: Жак Бенвіль — державний муж	
РЕЦЕНЗІЇ: Н. Королева: Без коріння і інакший світ (Г. Костельник). — Б. І. Антонич: Книга Лева (Ю. Редько). — Л. Мосендз: Засів (Ю. Редько). — Ф. Дудко: Великий гетьман (м. г.). — Ю. Ліпа: Нотатник, ч. II. (м. г.). — К. Гриневичева: Шестикрилець (М. Д. Д.). — Д-р. Саломія Цьорох: Погляд на історію та на виховну діяльність ССВ. (М. Чубатий). — Проф. С. Юшков: Руська Правда (М. Чубатий). — Д-р. М. Антонович: Князь Репнін (М. Чубатий).	47
ХРОНІКА: Унійний Зїзд з приводу 300-ліття смерті Митрополита Ругського (П. І.). — Літературні нагороди за 1936 р	62
З ПРЕСИ І ЖУРНАЛІВ	65
НОВІ КНИЖКИ	66

ПЕРЕДПЛАТА НА ДЗВОНИ ВІНОСИТЬ: Річно 15 зл. в передплаті, 18 зол. в післяплаті.
ЗА КОРПОНОМ: Річно 20 зол., або їх рівновартість у чужій валюті.
ПООДИНОКЕ ЧИСЛО коштує 1'80 зол., подвійне 2'50 зол.

Видає Видавн. Кооп. „Мета“.

Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/П. ТЕЛ. 294-56.
ЧЕКОВЕ КОНТО П. К. О. ч. 505.041. — ЧИСЛО ПОЧТ. РОЗРАХУНКУ 117.

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС“ ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 214-73

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

„Д З В О Н И“

РІЧНИК VII (1937)

Зміст VII-го річника за (1937)

(Арабські числа вказують сторінки журналу)

I. Поезії

- Атаманюк І.*: В малі хатки відчаю... 224; Як шепотом вечір 224; Світанок, ніби квіття пах 300; В проміннях сонця... 301; Мати 422
- Дурбак Р.*: Апокаліптичний день 3
- Жарський Б.*: Путній день 1; Марш у пустині 2; Над малим зошитом 71; Без титулу 173
- Іроденко М.*: Савло 373; В неба краю 421
- Кравченко У.*: Caritas 373
- Курніта Т.*: Ave! 171
- Лисянський Б.*: Прилетів буревій 70 (errata 114); Заповіт любови 117; Сон чи дійсність 117; Життя 172; Х о це 297; В руїни жалісні... 297; З мого щоденника 374; Моє надхнення 422
- Николишин Дм.*: Ти добру частку вибрала, Маріє 1; Щасливий ти, Занхес з Єрихону 118; Марія Магдалина 298
- Манзе Р. (Студит)*: Палії 2
- Мошура О.*: Св. Ілія 70; Із „Слова о полку“ 221; Суботній дзвін 223
- Де Мюсе Альфред*: Сусідчина фіранка 69
- Пачовський В.*: Євшан зілля 169
- Підлужний М.*: Над нивами-степами 486
- Рільке Райнер Марія*: З книги „Stundenbuch“ — перел. Юр. Клен 219
- Садовський Б. Т.*: Ще вчора 71; Я співаю весну 71
- Самойлович О.*: Святі слова із уст пророка 69; сконф. 172; Якварель 302

Сирецький Я.: Свят-вечір 3; Гей дзвони, дзвони великодні 193;
З зелених свят 225
Чорнявий Л.: Перемога 421; Будні 421

II. Прозова белетристика

Герберт Е.: Корч рожі (переклад) 393
Королева Н.: Лік 4; Слово 72; Повість „Предок“: I. В сподіванні
чуда 122; II. „Чисті“ 177, 229; III. Джуга 240, 302; IV. У ви-
діннях минулого 375; V. Казки життя 423
Костельник Г. о.: Авто 137
Ленкий Б.: Великий покій 445
Марків І.: Lux in tenebris 11; Перед світанком 225
Моріак Ф.: Юда (переклад) 119; По воскресенню (перекл.) 173
Паніні Дж.: Довкруги Христового Різдва (переклад) 487

III. Наукові статті

Гнатюшак М., д-р: Поет і його невмируще слово 248; Літера-
тура і суспільне життя 465
Гординський Я., д-р: Жіноче питання в повісті Радянської Укра-
їни 31 (попередні частини див. в 1936 р.)
Джінс Джемс (Jeans J. H.): Сучасні проблеми астрономії (пере-
клад д-р Вол. Левицький) 341
Длуголенцький Ч.: Роля „Hitler-Jugend“ (переклад) 273
Добрянський Демкович М.: Упадок царату і Україна 96; Гали-
чина перед виступом Шашкевича 260
Єленський С.: Світло тьмниць (переклад) 352
Залозецький Вол., д-р: Християнська релігія і консервативна ідея
85, 145, 193; Українське дерев'яне будівництво і його від-
ношення до історичних стилів 457
Залозецький Р., д-р: На маргінесі твору „Таллсйранд“ Дафф
Купера 283
Ісаїв П., м-р: Фільософія сучасних природничих наук 149; 198;
Духові течії в Європі за М. Шашкевича 253; † Б. І. Антонич
278
Казимира Б., м-р: Спроба суспільної обнови (Рексизм Дегреля) 320
Косач Ю.: Жак Бенвіль 42
Костельник Г., о.: Любов ближнього, її основи і функції 20
Кошиць Ол., проф.: Хоровий спів в Україні 77
Кудрик Б., д-р: „Кріпись, народе, кріпись!“ 397
Мушак Ю.: Постать Прометея в світовій та українській літера-
турі 332, 401
Несьоловський А., д-р: Політичне католицизм (переклад) 4080
Пачовський В., д-р: Мистецька одноцілість „Слова о полку Іго-
реві“ 268
Пеленський Є. Ю.: Останнє поетичне слово Шевченка 82: Ма-
теріяли до бібліографії „Русалки Дністрові“ 290, 368
Рудзкий Б.: Переміни в масонерії (переклад) 188

- Сампара Ст., о.: Релігія як основа людського життя 449
 Старовейська-Морстінова С.: На ідеологічному переломі (завдання літератури) 407
 Томас Гома Ісидор, о.: Причини й сенс війни в Іспанії 90
 Фіголь Марія: Смерть Христа у світлі медицини 138 (errata 210)
 Шашкевич М. о.: Проповідь: Блаженні милосердні 246

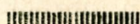
IV. Зрецензовані книжки

- Антонюк Б. І.: Книга Лева — рецензував Ю. Редько 54
 Антонович М., д-р: Князь Репнін, генерал губернатор Саксонії рец. — М. Чубатий 62
 Бабій О.: Дві сестри; Останні — м. г. 160
 Бояринич В.: Кривавий шлях — В. М. Л. 162
 Будзиновський В.: Як чоловік зійшов на пана — Ю. Редько 161
 Вільде І.: Бє восьма — м. г. 105
 Возняк М.: У стол. „Зорі“ М. Шашкевича — м. г. 107
 Гарасовський С., о.: Проповіді — о. Д-р В. Фіголь 495
 Гординський С.: Слова на каменях — Ю. Редько 158
 Гриневичева К.: Шестикрилиць — М. Д. Д. 58
 Іренджа-Донський В.: Петро-Петрович — Ю. Редько 494
 Дудко Ф.: Великий Гетьман — м. г. 56
 Дудко Ф.: Дівчата очайдушних днів — Ю. Редько 493
 Єндик Р.: Регіт арідника — м. г. 357
 Жарський Б.: Кучеряві дні — Ю. Редько 159
 За державність — Р. З. 212
 Zaloziecky W., dr.: Byzanz u. Abendland im Spiegel ihrer Kunsterscheinungen — М. Д. Д. 214.
 Записки Наук. Т-ва ім. Шевченка — Й. Шемлей 360
 Ішак А., д-р о.: Догматика нез'єдишеного Сходу. Ч. I. — о. В. Фіголь 415
 Клен Ю.: Прокляті роки — м. г. 157
 Королева Н.: Інакший світ; Без коріння — о. Г. Костельник 47
 Косач Ю.: Мить із майстром — Ю. Редько 102
 ✓ Косач Ю.: Чарівна Україна — м. г. 492
 Круківський Е.: Голос крові — В. М. Л. 211
 Купер Дафф: „Таллейранд — д-р Р. Залозецький 283
 Kutschabska H.: Im Geheimzeichen der Otamane — М. Д. Добрянський 358
 Леший Б.: Три портрети — Ю. Редько 412.
 Липа Ю.: Нотатник, т II. — м. г. 57
 Маковський В.: Чорна коршма — м. г. 210
 Мерчук П.: Марко Проклятий — В. М. Л. 414
 Мисендз Л.: Засів — Ю. Редько 55
 Огієнко Г., д-р, проф.: Наука про рідномовні обов'язки — В. М. Л. 164
 Осипович В.: У Черчі — Л. В. 414
 Парфанович С.: Ціна життя — м. г. 281
 Пачовський В., д-р: Золота гвіздка — Ю. Редько 357
 Podkarpatzka Rus: — Проф. О. Мишук 286

- Рішко М.: Гірські вітри — Ю. Редько 104
 Савчак Р. Д.: На розпутті — В. М. Л. 417
 Соневицький М.: Мирмідонський лицар — В. М. Л. 106
 Терлецький О.: Історія України від 1917 р. — М. Д. Д. 162
 Фаріне С.: Любов оповита брехнею — м. г. 282
 Филитчак І.: Братня любов кріпша від камінних стін — о. Ю.
 Дзерович 413
 Цьорох С., д-р: Погляд на історію та на виховну діяльність ССВ —
 М. Чубатий 59
 Чайковський А.: Перед зривом — Ю. Р. 357
 Черкасенко С.: Пригоди молодого лицаря — В. М. Л. 106
 Щурат В.: Історичні пісні — Ю. Редько 412
 Юшков С., проф.: Руська правда — М. Чубатий 61

V. Ріжне

- Хроніка: Унійний зїзд з прив. 300-л. смерти Митр. Рутського —
 П. І. 62 — Літературні нагороди 63 — Пошануймо 25. рок.
 смерти композ. о. В. Матюка 101 — Юзілей проф. д-ра Ол.
 Колесси 207 — Під увагу укр. молоді й укр. гр м. (950 рок.
 хреш. України) 209 — Табор „Орлів“ 209 — † Б. І. Антонич
 (П, І.) 278
 З преси і журналів 65, 108, 164, 287, 366, 417, 497
 Нові книжки 66, 112, 167, 216, 295, 370, 419, 498
 Від Адміністрації 114, 497
 Errata 114, 210

Ти добру частку вибрала, Маріє:
вогнем буття захоплення німе;
воно в жарі кохання не зотліє,
ні буревій холодний не розвіє,
ні хитрий друг його не відніме.

Воно в душі зростить і скріпить віру
в могутній світ краси живих ідей;
із серця струн дзвінку збудує ліру
й сотати буде з неї пісню щирю
про сон життя, невгядну для людей.

Воно самотній шлях устелить квіттям,
освітить саявом кременисту часть,
жар соняшний відхилить верховіттям
рясних алей і снам — химерним дітям
уяви — творчий зміст і тривок дасть.

Воно тобі у дні борні допоможе
переплисти зрадливий світа вир,
сичання задре заглушить вороже,
пахучий щастя цвіт у серце вложить;
воно ввілде у душу Божий мир!

16. IV. 36.

ПУТНІЙ ДЕНЬ

Веселий, синій день надплив з-над озер.
Розкішно випялись до сонця ниви.
Ідеш твердим шляхом. І смочеш просинь.
Вітаєш путній день даром молитви.

З-під ніг втікає шлях. А сонце висить
і вітер мислі пахом кучерявить
сосон струнчастих із дального ліса,
що шелестом густі полоще трави.

Прозора даль. У сонці золотому
так гарно путнім шляхом проходити.
Ідеш. І з вдячності співаєш Тому,
хто дав життя. Й тобі дозволив жити.

Богдар Жарський

МАРШ У ПУСТИНІ

Знамя опало на щити в пустині.
В очі вівся пісок. А спрага спалила уста.
Замість серця бурлить у людині
бряз кривавих, поривних атак.

Холодь приманно надплила з оази.
Спрага спочинку у венах дере.
Очі вождя несхитним наказом:
Вперед!

Сонце зотліло на вугіль. Загасло.
Бризнув місяць мов визов у борть.
І обсмалені гукнули гасло:
З нами Бог!

Р. Манзе (Студит)

ПАЛІЇ

Всі міжнародні палії,
Живі моральні трупи,
Це все, що низьке на землі,
Зібралось до купи.

І все це злізлося в Москві
Так, як гадюки в літі.
І ширять морди масові
Та жах по всьому світі.

І мов доповнення до орд,
Спустошень і пожарів
Найшли й вони на наш народ,
Лютіші від татарів.

І став наш Рідний Край кублом
Червоної гидоти.
І рідні ниви облогом,
А наш народ — гельоти.

І потекла народня кров
Ріками в Чорне Море,
До давніх лих тепер же знов
Таке безмежне горе.

Гей, де ви, лицарі давні?
Мовчить Базар і Крути,
А Україна у вогні
Ось: бути чи не бути?

Розперся пятикутний смок
Червоний ввесь від крові.
Не йде, не йде пророк,
Щоб зняти з нас окови.

Роман Дурбак

АПОКАЛІПТИЧНИЙ ДЕНЬ

Мчить білий, юрний кінь єгипетським самумом,*
Несе він вершника в розкриленій хламиді.
В руках — напнятий лук. Стріла, що плила в їді,
Дрижить, як в бурі час дрижать листочки сумно.

Буланий — другий кінь. Як блискавка у льоті.
Несе він воїна в яркій, блискучій міді.
В руках — дворіжний меч, присохлий кровю в соте:
Найкраща поза це — для різьб нащадків Фідія.

Вороний — третій кінь. Під ним земля гне груди.
А вершник — як скала. На ньому тога сива.
В руках — чуйка вага. Як перевага буде, —
Суддя дасть смерті знак, щоб починати жниво.

Ось їде, їде вже, мов свіжий труп на марах,
Блідий, стрункий юнак на сірому коневі!...
: Летить на кривдників, назустріч світла днів —
На смоках чотирьох грізна, конечна кара.

Львів, 15. II. 1936.

Ярослав Сірецький

СВЯТ-ВЕЧІР

Край столу батько став:
„З свяtimi, Господи, спімни...
І перестав...
Ах, мамо, що це ти...?
Схитнулась свічка у руках,
Хтось ноги наче підкосив...
Огонь в очах,
Понад столом бог-див...
Задумався дідух в куті,
Чого це нині за столом
Пусті стільці
Аж два рядком?...

Краків, 6. I. 1936.

* Самум = пустинний вихор у Єгипті.

Л І К

„Нехай не покидає тебе любов“

Прип. Солом. III, 3.

І, зміцнюючи рухом вагу своїх слів, підніс Абіятар угору правицю:

— Як вічно живий Господь та жива душа моя, так істино: не ввійде самарянин та безбожник під один дах з Абіятаром, сином Адонокамовим!

Йозабад, спокійний, нерухомий у рясних фалдах арабського плаща, ледве помітно знизав раменами:

— Не на гостину прийшов я сюди, равві, — відізвався лагідно та незвичайно миролюбиво, але з повною гідністю, — й не на суперечку про те, де саме слід поклонятись Господеві. Мене ж сюди покликали до немічного.

Він сковзнув поглядом по гуртку челядників перед брамою Лазаревого хутора. Раб, що припровадив сюди самарянина, ще тримав за вузду лікаревого осла. А з будинку поспішали до брами Лазареві сестри та Шимон прокажений, син Абіатарів, що його сцілів Учитель Назарейський.

І треба ж було, щоб саме сьогодні приїхав до Витанії шанований Абіятар, єдиний брат давно вже вмерлого Лазаревого батька! Попсує він всі пляни й розрахунки дбайливої та запопадливої Марти, що вже кілька років керувала в господарстві постійно хоробливого брата...

— Ну, нарешті, равві Йозабаде!..—почала була Марта, привітавши прибувшого. — Я вже гадала, що аж кудись на кінець світу забився невіленьник наш мудрість твою шукати!

Але суворий стрийко спинив її:

— „У розумного — мудрість перед очима, очі ж нерозумного на кінці землі її вбачають“ — сказав Соломон премудрий в своїх приповідках. І сталося це з тобою, Марто! Бо ж написано в книзі Мудрого над мудрими: — „Нерозсудлива жінка та щебетлива“...

І старий, немов у сабат в синагозі, почав докладно викладати:

— Невже ж ти не тямиш сама, що не можуть допомогти правовірному Лазареві ліки самарянські?.. Ти ж тільки сама подумай: Як же б вони могли допомогти? Чим?.. Та, які ліки? — обурювався Абіятар. — Мерзость ідолянську, квіт, що безбожні греки „кровю Адонисовою“ називають... ти наважилась давати братові, як лік на його неміч серця? А ще — звешся: сестра!.. Тепер знову кличеш цього безбожника!.. Кажу тобі, казав раніш і далі казати буду: єдина поміч, надійна й побожна, єдиний-одинокий лік — це звернутись до первосвящеників єрусалимських...

— Равві, та ж вони не лікують, вони тільки стверджують, що хворий видужав! — куточками уст ледве всміхнувся Йозабад.

Але Абятар підловив ту тінь усміху. І тепер уже ніщо не могло перемогти його впертості.

— І про це сказав цар Соломон: — „Устами спотикається нерозумний“ — погірдливо кинув самарянському лікареві й твердо наказав слугам замкнути браму. Коли зарипіла тяжка брама, старий повернувся йти додому. З-за Мартиного плеча виглянула золотокоса Маріям, молодша Лазарева сестра й несміливо промовила:

— Стрийку! Може б... Чи не послати б ...щоб попрохали прийти Равві Назарейського?.. Того, дядьку, що очистив Шимона?.. Правда?..

На великому, відкиненому назад чолі Абятаровім закреслились гнівом налиті жили:

— Священики єрусалимські сцілили Шимона! Затям собі це назавжди! — й, оглянувши з призи́рством білий грецький пепльос у Маріям, додав, картаючи: — Відцуравшись намітки дівчат юдейських, зігнала ти й скромність із обличчя свого. Хіба ж ти не чула: „Жінка хай не втручається в ради мужів“!?

І, спираючись на плече мовчазного при батькові Шимона, дідуган, не кинувши більше погляду на дівчат ані на самарянина, попрямував до будинку.

Трохи було шкода господарній Марті віддавати лікареві новенькі срібні сиклі за несподівано зайву подорож. Ще більш було жаль, що Йозабад, відомий з учености та вправности далеко-широко, хоч був уже з двадцять кроків від хворого, проте мав відїхати, не побачивши навіть немічного. Таж знала, що навіть небіжчик тато не міг ніколи переконати вченого стрийка, якщо він починав „від закону“, підсилюючи свої присуди святими текстами. Зідхнула, поглянула на небо й пішла до брата. Ще оглянулась на порозі, як повільним кроком відїздив із Витанії в напрямі на Єрусалим самарянський лікар. Але вчула, як із пекарки тхнуло різкими пахощами „кітче зілля“ — валеріяновий корінь, що його саме перед приїздом лікаря поставила варитись для брата дбайлива Марта. „Ну, це ж не ідолянський лік; аби ж поміг!“... зрештою ж в пекарці була її необмежена влада й тут на неї не вплинули б ані слова „царя Асмуїла“, ані навіть славноввісна „Соломонова кіннота“.

*

Йозабад не квапився додому: жалів змороженого ослика. Навколо — зелений моріг, до темряви ще годин зо дві, тож саме вчас встигне до заїзду, щоб заночувати.

— Ну, ну, попасись! Ти заслужив на відпочинок.

Не поспішаючи й сам жував білий хліб з оливками, сівши одалік від криниці. Знав добре: для правовірних юдеїв було б „знечищенням“, коли б навіть тінь самарянська впала на їхню юдейську — чисту! — воду. Тож напився вина з гарбузяної пляшки, що була привязана до сидла з пакунками різних ліків.

Після гострої спеки сухого дня, дорожньої відливної куряви, образливих слів незломного старовіра, що були повні жагучої ненависти — тиша та свіжий подих уже близького вечора тор-

кнулись Йозабатової душі, як дружній усміх. Спокійно міркував, що вертається збагачений. Не Мартиними сиклями: не взяв їх, бо ж „не продав за них належного досвіду й знання“. Але ж ще раз підсилив своє переконання: „між ними та нами — безодня, що її не перейти“. Нема й не може бути порозуміння... І зненацька, немов ніжним віялом хтось відслонив у думці текст... також „їхній“ текст:

— „Нехай не покидає тебе любов та правда. І напиши на таблиці серця свого: Любов“... Так сказав їхній Мудрий над мудrimi. Сказав... А як багато вони говорять про неї. Як докладно знають вчені й невчені, взагалі люди, всі її прикмети, вартість, якість, властивості, ознаки!... А хто тим часом може справді сказати:

— „Очистив я серце своє, чистий я від гріха ненависти?“ , як моляться вони словами того ж Соломона? Хто чистий від ненависти, від того вічно кипучого, паруючого гніву на „брата свого“? Хто чистий від ненависти, цього правдивого „пекла воєнного“, що його кожен носить у серці своєму?!

Підвівся й почав загнздувати осла. Вчув, що по дорозі швидко наближається їздець. Йозабат підвів голову і враз опустив очі: повз нього поспішав на ослі жидівський священик. Пізнав самарянина по одежі й погірдливо відвернувся. Дбайливо вминав сліди, що їх залишили на куряві шляху Йозабатові ноги.

Лікар притримав осла, перечекав, поки зникла в даліні постать священика й замовкло лунке фirkання його осла.

„Може б почекати присмерку? Таки ж відсіль так близько до Єрусалима! Навряд, щоб тут чигали небезпеки та шаліли розбійники... Хай уже темрява Божої ночі загорне його й сховає від поглядів ненависти та заїлої ворожости! Справді ж бо: »І сонце Боже злість людська згасити може«! — міркував Йозабат, якийсь час ведучи осла на повіді.

Таж мабуть таки судилось йому того дня — не поспішати! Недалеко єрусалимського передмістя на перехресті доріг виткнувся левіт. Було видно, що дуже квапиться: мов по бубні, швидко торохкотів палицею по череві свого осла. І знову перечакував Йозабат, а коли нарешті рушив, як слід, — перша зоря глянула з неба на втихаючий життєвий бій мешканців землі. Але, хоч бій затихав, супокій не сходив у душі людські, кляв свою криву долю священик, перетрушуючи в серці своєму досаду, гіркість і журбу, і куняв на своєму ослику:

— „Кожний твір найнегідніший, що є під небом Божим, має право на спочинок. От, і такий нечестивий самарянин он вилежується на траві, немов сам цар Давид у винницях своїх!.. І нічого його не обходить, що хтось на світі мусить кудись поспішати, щось для когось робити. А ти, Шешбазаре, ти, священику Бога Відвічного, немов поденщик найнятий на години, квапся, щодужч поспішай, бо ж сьогодні тебе потребують в Єрихоні, завтра — в Тиберіяді, а позавтра... хто знає? — може й у самому Тирі чи Сидоні?!”

Зідхнув, помисливши, що міг би в годину цю, як кожний інший, посидіти спокійно в холодку на даху свого просторого дому й думати в супокою та нічній тиші про речі побожні. Й душа, що почала була обкіпати брудним шумовинням, торкнувшись пороху дрібних речей поземських, черкнула, хоча ще не зовсім розкритим крилом, по безмежному просторі вічних мрій і піднеслась над земським.

— „Буду хвалити Господа, поки життя мого, буду співати псалмів, поки мене вистачить!“ — білою мевою прошустіли в думці й розпiali срібні крила слова псалми та піднесли Шешбазарову душу над безсенсовними жалями.

— Хай сидять по домівках своїх крамарі єрусалимські, закінчивши день, що в ньому дбали тільки про заробітки та шахрування. Хай, хай... Так і міркують сьгодні, завтра й аж до смерти... І яка ж користь із життя такого? Ні, не сміє нарікати він, Шешбазар, що живе, щоб Бога вічного хвалити, щоб і в інших серцях бажання будити в радості також Богові служити...

І пірнув у молитву...

А шлях, широкий і вільний, уже звузився, як глибокий рівчак повився між скелями, що ніби все тісніш присувались до нього. Вечірне, вже погасаюче світло загортало сині завої присмерку. Ослик спіткнувся на камінь, пирхнув. Спустив голову й понюхав порох. Потім став, витягнув шию й глибоко втягнув у себе повітря. Постриг ухами „на кров“ і дрібно затреміт.

Шешбазар нашорошився, прислухався й немов би вловив слабкий стогін чи тяжке зідхання, що виходило з сутінку навислої над шляхом скелі.

— „Пограбований, прибитий подорожній? Тут? Під самим Єрусалимом?... Чи може якийсь прокажений, що маячить у гарячковому сні? Чи хворий якийсь мандрівник... Ні, неможливо!.. Занадто бо це близько до Єрусалима...

Потис ногами ослика, але по кількох кроках стогін став зовсім чутний: ішов виразно з-під скелі. Шешбазар підїхав ближче. Не злазючи, схилювся над людиною, що лежала, і приглядався до обличчя. Все ж таки ще вистачило світла, щоб розпізнати: Мисфар! Таки ж він, міняйло з-під вежі Антонії!... Чого ж він тут без плаща, в пошматованій одежі, закритавлений, мабуть сильно побитий?... Перевязати б рани... Але, чим?... Де ж тут візьмеш води, щоб хоч обмити кров?... Зрештою... Зрештою, хм... Таки ж пів Єрусалима зазнало на власній шкурі, що Мисфар — негідник і злодій. Ого! Тільки впадь йому в лихварські пазурі! Пограбує в пень, без хитона пустить і серед білого дня. Прилюдно на майдані обїлує... до мяса!...

Шешбазар штовхнув осла.

Справді: задля такої скотини стане він затримуватись, коли там, в храмі будуть чекати побожні, правдиві, порядні люди?! Ждуть на слово Боже, а він буде тут вовтузитись... з ким? Таж, кінець-кінцем, так близько від Єрусалима, майже на пе-

редмісті... Може й не грабіжники, а ті, що їх він самий пограбував, напали на лихваря... по заслугі...

— Забрали своє, тільки й усього!... Отож не дурно й сказано: „Хто кривдить убогого, щоб помножити багатство своє, віддасть його, а сам збідніє“... Справді пограбували грабіжника — грабіжницькі розрахунки...

Заспокоював себе й підганяв осла. Треба ж було добре їхати цілу ніч, щоб прибути на час, де чекають на нього богомільні люди...

*

З усіх чеснот, що прикрашували левіта Сибу, сміливість не була найвизначнішою. Тому він гнав свого осла щосили, щоб наздігнати ще до півми священника Шешбазара, що йому цього разу „позичили“ Сибу на допомогу. Як стій умовились вони зустрінутись біля „великої криниці“, тієї, що коло неї випасав свого осла самарянський лікар. Таж Сибові треба було проїхати чималий шматок шляху назад. А левіта, немов на гріх, затримали вдома, — й забаривсь.

— Добре Шешбазарові, ну-ну! — міркував Сиба, — його ж хутір у двох перегонах від Витанії.

Тим часом він, Сиба, хуторів не має, ех! Тільки вбогу хатину на протилежному єрусалимському передмісті — аж, де! — від дороги, що веде до Витанії. Тож тепер, коли й дожене священника, то хіба десь аж біля „фенікійського перехрестя“, де розходяться шляхи фенікійських караванів від шляхів єгипетських мандрівників.

— Коли б жето дігнати завидна!... — мріяв Сиба й раптово просто наскочив на того „грішника самарянського“ — біля криниці. Загибелі на них, поган, нема! Ех!...

Але в ущелині Сиба почув ніби цілком ясно кування осячих копит по камяному кориті шляху — і зрадів. Напевне це Шешбазар... Здається, й голос його... Підігнав ще ослика й опинився біля пораненого. Мало не скрикнув ще голосніш за того, що лежав під скелею.

— Чи ж... не проти ночі згадуючи... Чи ж це священник? О, Адонай...

І більше з переляку, як із співчуття, скочив з осла й повернув обличчя побитого до світла.

— Ми-сфар!... Мінйало...

— „Ну, ти, ледарю, цього не вкрав!“ — відітхнув Сиба без вдоволення й заспокоєний не намагався навіть в'яснити собі, чого та як міг опинитись тут знаний здирщик і глитай. Пам'ять яскраво розсвітлила згадку, як нарахував йому Мисфар і за те, що тримав у тасмниці дану левітові позичку на будову дімка. Треба ж бо було, щоб не довідались у храмі...

— „Га-га!... Отож дістав тепер і ти, злодію, дістав із лихою!“ — мимрив Сиба, підганяючи осла... — Валяйся там хоч і до Судного Дня, про мене!...

*

Йозабад налив до дерев'яної мисочки троха вина за своєї тиковки й відставив мисочку на плісковатий камінь. Рештою, що була ще в пляшці, докладно промив Мисфарові рани на голові: тут виглядали найнебезпечніше. Спробував піднести й зігнути руку пораненому — той застогнав, але Йозабад переконався, що кістки — цілі. Обмив вином і рани на руках, залив усі оливою і вправною рукою понакладав повязки.

Забандажований Мисфар напів отямився, жадібно пив із мисочки вино з водою, що його подав лікар і невиразно почав дякувати:

— Най благословить... — силкувався піднести в благословляючій русі цілу правичку. Але враз урвав. Очі його застигли в збентеженій здивуванні й погорді:

— „Самарянин“!...

Йозабад відразу зрозумів той погляд: в ньому побачив добре знайому багатовікову ненависть, що з нею промовив лихвар те слово. Зрозумів, але зрадив, як лікар:

— Коли голова й змисли працюють нормально, то все гаразд: випадок не такий уже й страшний!

Тоді нахилився знову до пораненого:

— Тихо, тихо! Не турбуйся зайво: ніхто ж не бачив, що тобі поміг самарянин. Я — випадково лікар. Скажи: відки ти?

Мисфар завагався. Таки ж і його наймення та професія не менш огидні людям, як і стан „нечистого“... Казати, чи ні?...

Тим часом Йозабад говорив:

— Тут є мій осел. Я маю час, тож скажи: куди тебе довести?

Міняйло зідхнув, але ще міркував. Сам він не може йти. Може цей дивак не тутешній і може не розпізнав, що він Мисфар... і жид?... Сказати, що він також самарянин?... Сказати... „Задля осла!“ — глузливо стрибнуло в лихваревій голові, немов заговорила якась тінь сумління. Але він враз вирівняв думку, підпер, мов реву кілком, обґрунтованою рацією, серйозним і важним: „Не задля осла, а задля здоров'я й життя чистішої людини! Треба ж рятуватись!“...

Самарянин ще нижче схилився над ним:

— Ну, добре, добре, юдею. Боїшся, що скажуть твої кривняки, коли побачать, хто тобі допоміг. Розумію й не хочу тебе наражати на прикросі. Тож я підвезу тебе до першого заїзду. А звідтіля пошлеш післанця додому. Мені ж однаково, де заночувати... Ти ж мусиш цю ніч спати під стріхою, а не на цій камінні.

— „Пізнав, „нечистий“, багатирия-мінйала!“ — думав тимчасом Мисфар. „Числить Вельзевулова душа на велику нагороду!... — І вирішив не називати себе. Впер очі вділі тихо пробурмотів:

— Як сам знаєш... — і додав — „пане“... Бо ж чим я, пограбований, можу тобі віддячити? Ти ж бачиш: я — на твоїй

Іван Марків

LUX IN TENEBRIS

...Чи ж їй не все одно, коли встане? Чи це буде північ, полудне, ранок чи вечір — все для неї чорна пільма. Так вночі старається менше робити, щоб стуком брата, братову та їхніх дітей не будити. Вони вдень наробляться і вночі спокою їм треба. Потихеньки вона встає, сідає під кужіль і пряде. Це зимою. А як перші півні заспівають, то вона кидає кужіль і береться ладити до печі, щоб братова до готового встала. Наполоче для безрог у баняки бульби, а більшої начистить для челяди — бо й бульбу чистити вона потрапить! Може навіть ліпше, як видючі. Наносить дров, накладе у піч і тоді йде січку різати. Потім до ріки по воду. Знає, скільки кроків від порога до ріки, скільки до стайні, до стодоли. Коли вже челядь повстає, — вона йде молоти на жорнах кукурузу на колотюху, або пшеницю на стиранку. Упоравшись із тим, носить запарену січку коровам, дасть коневі сіна, напоїть, щоб усе було сите, щоб братова була вдоволена. А коли вже кури й гуси дають про себе знати, що час їм на Божий світ, — вона їх випустить, а вони з вереском обступлять її, їсти допоминаються.

— Знаю, знаю, що ви голодні. Дам зараз вам зерна, тільки, щоб ви, тюті, добре неслися. А ви гусоньки, щоб густо пір'ям поростали. — І сипле з поділка ячмінь, або овес, а гуси, заїдаючи, — вдоволено притакують. Часом з криком підскачуть курка, бо гуска її дошкульно дзьобнула. — „Не кусайтеся!“ — кричить Юстина. — „Чому в згоді не їсте? Он, дивися на них!“ — Та гуси далі курей кусають, а вона махне рукою і відходить. — „Я справи між вами робити не буду, ані вам свого розуму не всаджу“.

Влітку ще більше роботи. Все в хаті треба приготувати, щоб брат і братова довго дома не задержувалися і на поле йшли. Залишать на неї все, а вона собі раду дасть. І хоч не все їй іде гладко, хоч часом і гулі має на чолі, бо стукнеться до одвірка, чи до дверей, та це нічого; загоїться, присохне. Праця їй — одинока потіха та розрада. Кілька годин сну для неї вистачає. А спить вона денебудь: на лаві, чи на приспі, і то сидячи; рідко лягає на піч, зрештою там троє дітей брата. Нехай вони собі спокійно сплять.

Сліпа привикла до своєї долі, зжилася з темрявою, хоч часом жаль їй за „тамтим“ світом. Та він відгороджений від неї, десь далеко полинув, а її залишив у вічній темряві. Чим відгороджений? Мабуть якоюсь тонкою заслоною, так, як нутро хати від широкого світу тоненькою шибою відгороджене.

Часом їй дуже сумно, невимовно важко на душі. Правда, — рідко це буває, бо праця стала їй змістом життя. Нема часу на розраду, — користуються нею видючі. Он її однолітки вже матерями, втішаються своїми дітьми, сміються голосно, жартують,

бавляться, танцюють. А вона? Утомившись від роботи, — сяде на приспі, опреться спиною об стіну і вплялить очі у світ, що її окружає. Вплялить зір, неначе хотіла б напругою до джерела світла дібратися. А гарний „тамтой“ світ! Знає вона добре, бо до сімнадцятого року життя жила в ньому. Не бачить людей, зелених дерев, ріки, дороги, зелених піль, що збіжжям хвилюють, не може любитися різнокольоровими квітками, не бачить череди худоби, що повертає із пасовища, ані зграї шпаків, що веретами снуються по пасовищу. І чому вона в інших частинах тіла не окалічила, якщо це вже мусить бути? Чому вона не оглухла, не оніміла, не крива, тільки якраз отемніла? І глухі, і німі, і криві нещасливі, однаке не так дуже, як вона темна. Вони втішаються видом „тамтого“ світу, хоч і їм гірко жити. Ах, Господи, аби хоч раз поглянути на той гарний світ, що в її душі коріниться. Він її манить, він кличе до себе. Де він? Де подівся? Кудю відлетів? Ні, він ось тут, він близенько неї, він манить її, кличе до себе. Тільки маленька перегорода ділить її від нього. Як тую заслону зірвати?

Здається їй, що люди жахаються її, втікають від неї. Всіх сусідів пізнає по ході, по бесіді, та потіхи із цього для неї мало. Хіба сусідка, стара Мариська, однолітка її покійної матері часом через пліт порозмовляє з нею. Господи! Яка ж то вона добра ось ця нанашка Мариська. Іде вона — Юстина до ріки по воду, перевісивши коновки на коромеслі через плече та допевняючись костуром дороги. Аж тут зпоза плота: — Юстино, а станьно на хвилину. — Сліпа стане, підійде до плота. — То ви, нанашко? — Я, я. А що у вас чувати? Чи дуже Фесья тобою „конірує“? Ой, добру ти братову маєш! А на но дитинко трошки сира“. — І дає сліпій у хустинку жменю смачного сира. І поговорить із нею, розрадить, потішить, аж легше сліпій на душі стане. Часом Юстина відізветься: — „Та бо ви, нанашко, плачете“. — „А як же ти знаєш, що я плачу?“ — Я чую це, нанашко. — Та як же, моя ягідко, не плакати мені, коли на тебе дивлюся? Така молода, гарна, а така нещаслива. Коби ти знала, як твоя мати тобою тішилася, як ти ще малою була! Нераз я їй говорила: — „Кумо Парашко, але гарну дівку будете із неї мати“. — А тепер що? Бідна ти, моя пташко, бідна! — Та сліпа тільки покиває головою. — Велике вам, нанашко, Боже заплаť за сир, — і далі йде до ріки. — Боже, — думає Юстина, — є і добрі люди на світі, — добрі, як ангели.

*

Не вміють видючі оцінити вартости зору. А чи вона вміла дорожити ним, як ще його мала? Ба, коби тоді мала вона той розум, що тепер його має! Не вміла вона його шанувати. До сімнадцятого року життя шила людям сорочки, вишивала чудові квітки на полотні, любила ними. Хрестик до хрестика і з них прекрасний взір — вишивка виходить. Сиділа біля вікна, а в ньому шиби маленькі, що хіба п'ястук через них пропхав би. Хата стара,

маленька, низька, стіни глиною мазані. А ввечері при світлі каганця далі до роботи! І ось доробилася! Згасло перед нею світло, усе помрякло, світ від неї чорною занавісою відгородився. Тепер вона сидить на приспі перед хатою і братову дитину в поділку колише. Бавить, пестить, цілує, та її не бачить. Водить рукою по дитячій личку, по головці, дотиком старається збагнути, чи вразлива дитина, який ніс, уста, борідка. Ах, яка то приємна мала дитина! Як любо притулити своє лице до личка дитини, як приємно поцілувати те личко! Воно неначе солодким видавалося. А вже нема нічого кращого та приємнішого, коли дитина її малими ручками обніме за ший і трешки тету „потосєє“. Юстина її поцілуями обдаровує. Чому мала дитина така кохана, приємна?

Коліше дитину в поділку, поки вона не засне. А сама вслухується у спів пташків, у шум дерев, у гомін, що по світі йде. Найменший голос природи до її свідомости доходить. Відчуває, як сонце своїми проміннями ходить по її лиці. А лице спокійне, неначе плесо стоячої води. Часом собі заспіває:

Журюся я, журю, як вечір, так рано,
Бо в моїм серденьку веселости мало
Гей, веселости мало!

заспіває й лекше їй на душі зробиться. Занесе сонну дитину до хати в колиску, а сама до роботи.

Корови доїти йде з великим острахом. Братова все їй щось закине.

— Ти, сліпаку, нащо молоко зо скіпця пила? Що то за робота? Випє молоко, а потім води до нього доливає!

— Бігме, Фесю, що ні! Ось зараз присягну, що я так не робила.

— Не робила?! А чому молоко водяне?

— Або я знаю?

— Не знаєш? І чого то відпиратися, як я сама через шпарку бачила!

— Ой, Фесю, та чому ж ти таке говориш? А де ж би я таке робила. Скарай мене Боже, що ні.

— Ти можеш таке говорити такій сліпій, як ти сама, але не мені. Я тебе ще колись приловлю на тім, але стережися! Чуєш?! Бо попам'ятаєш мої руки!

Сліпа всякі кривди скоро забувала. Що ж врешті мала робити? Кому поскаржитися, щоб за неї заступився? Брат? Ніколи ані словечком за неї не обстане. Дав волю жінці, а та, що хоче, те з нею робить. Тета Анна? Вона аж на другім кінці села мешкає, рідко коли до них навідується. А хоч деколи в неділю прийде, то Феся вже так маневрує, щоб сліпа в двійку з тетою не знайшлася, та їй не поскаржилася. Все меле язиком у хаті, а потім тету за поріг випроваджує. Хіба ще тіточний брат Василь. А розумний який! Недаремно всі про нього говорять, що в селі рей водить, що молодь в читальні гуртує, що гарно спі-

вати вчить. Колись обіцяв Юстині, що заведе її до читальні, щоб вона послухала, як гарно хор співає. Не даремно ж він до Львова їздив учитися, як sklep закладати, вистави давати та співати вчити. І ось той Василько все говорить їй, що треба б ще до лікарів їхати, може б вони хоч трохи Юстині зір привернули.

Нераз Юстина задумується: однакові люди на зріст, та на вдачу не однакові. Чому є різні душі на світі? Ось, хоч би її братова Феся. Що за душа в неї? І чого вона сердиться? Чи ж вона їй щиро не робить? Чи може одежини вимагає? Натягне на себе який лах, чи чоботи, що вже видючі в тім ходити не хочуть. І як би тут робити, щоб братовій догодити! Чи є в неї хоч крихітка сумління, що все на неї гримає? Юстина знає, що не може всього так зробити, як це видючі потраплять, але вона з щирої душі робить, вона, — здається — душу перед братовою положила б, щоб тільки переконати її про добрі наміри. Та годі! Троє дітей братовій вибавила, що жадна пістунка так не потрапила б. За те діти сліпаком її називають, стільці під ноги підставляють, щоб вона на них спотикалася та падала.

Як вмирала її мати (батько давно вже був помер), лишила їй два зағони поля, корову і повну скриню полотна. Вмираючи, просила сина, щоб темна при ньому жила і щоб їй кривд не робив. Якби ж її кривдив, то темна має від нього геть піти, а чужі люди її за корову і поле до смерти додержать. Гей, мамо, якби ти тепер із могили встала, та прислухалася, як то брат твій заповіт сповняє! Людям скаржитися? Пощо? Щоб по селі розтрублювали, що в хаті її брата Содом? От, хай на меншім сходить.

Відімкнула сліпа одного разу скриню із полотном і зжахнулася: якось спостерегла, що з кожного кусня полотна на кілька мір бракує. Сліпу неначе б хто в серце ножом проколов. Її одинокую потіху і надію — полотно хтось поврізував. І хоч вона скриню все замкненою тримала й ключ при собі носила, — хтось дібрав ключа і так тяжко її скривдив! Тремтячи, прийшла до хати і з плачем заголосила: — Ой, полотно хтось мені понадрізував! Ой, полотна мого вже цілого нема!

— Ах, сліпаку ти мерзенний, обрушилася братова, — то ти до мене таке пієш?! Ти мене злодійкою називаєш?

— Чи ж я, Фесю, говорю, що ти це зробила?

— Он, дивися, як вона січкою викручується! А кого ж ти на думці маєш? Якби ти сліпаки мала, то пізнала б, що брешеш.

— Бігме не брешу! З кожного кусня по дві міри бракує.

— Ей, слухай небого, ребра я тобі порохую. Не досить, що бідую з тобою, мов колоду обходжу, а ти мене злодійкою називаєш? Цілу хату ти мені заогидила!

Сліпа пішла до стайні, сіла на поріг, виплакалася і час рану трохи пригоїв.

*

Глибока ніч. По хатах темно, тільки у Василя Чимеришина світиться; Феся, його жінка, вється в болях. Василь побіг за по-

витухою. Біля постелі стоїть сліпа й потішає братову. Нарешті болі кінчаються, заки повитуха прийшла. Прийшло на світ дитя без плачу.

— Ой, Фесю, таж воно мертве! — крикнула Юстина, взявши новонароджене в руки. Зачала дути на личко дитяти, а воно запищало. — „Живе, живе“ — кричить Юстина. — Не журися, Фесю, великого клопоту з ним не будеш мати. Я сама вибавлю його, ти тільки поплакаєш.

І сліпа бавила; бавила всіма фібрами своєї жіночої істоти. В ночі дитина запищить, — сліпа вже біля колиски, переве, дасть пипку, заколише, або на руках загойдає. Щоб лише братової не будити, бо завтра робота на неї жде, вона мусить виспатися. Дитина росте здорова, хоч сліпа колоченою бульбою накормить, киселицею налле. — „Мов відземок дитина“, — прихвалює сліпа перед братовою.

Раз влітку прийшла вполудне худоба з пасовища; сліпа загнала корови до стайні й поприпинала. Та помішала: красу на місце чорної, а чорну на місце красой. Чорна була лукава й любила бити. Коло красой ставала теличка, бо краса лагідна. Брат і братова Юстини прийшли з поля і сіли полуднувати. Знечевя у стайні заревіла теличка. Всі кинулися до стайні; звідтіл донісся крик, плач. Сліпа й собі до стайні пустилася. Та на порозі хтось її сильно між очі вгativ.

— Ай, сліпцунко проклята, а що ж ти наробила?! Як ти корови поприпинала?! Чорна теличку поколола! — Це Феся розкричалася. — Ой, здохне худібка, здохне! —

— Я невинна, не знаю, як це сталося, — виправдується Юстина.

— Ти невинна?! А хто, я?! А ти полудовата! А ложку до писка носити знаєш? — Прискочила до неї і гатила п'ястухом, де попало: в плечі, в голову, груди. Розпелехала на ній волосся, гримнула нею до землі, копнула чоботом в лице, аж сліпий кров із носа пустилася. Надійшов чоловік, а жінка до хати. Сіли біля стола, щоб докінчити полуденок. Зпосочена сліпа стала по хвилі на порозі.

— Геть мені з хати!! — кричить Феся. Забирайся до сто дідьків, щоб тебе мої очі не виділи! Нищиш моє господарство, аби тебе так хроби нищили! Аби ще твою кров пси хлєптали, бо з моєї худібки через тебе кров стікає! — Сліпа блудно великими очима по хаті повела, підняла чомусь руки, неначе злетіти хотіла, чи у повітрі опори шукала.

— Не кричи, Фесю, не кричи, я вже йду.

— Йди, йди. Чого нипаєш по хаті, як кіт по горшках?! — Сліпа перехристилася, завернула з хати, знайшла костур і пішла вниз вигоном. На дорозі стояли люди, зваблені криком у хаті Василя Чимеришина. — Гей, люди, відізналася Юстина, заведіть мене до моєї тітки Анни. Бог вам заплатить за це. — Приступила Мариська — нанашка Юстини — взяла за руку й повела. Люди розходилися й головами похитували.

Село гуділо: вигнала Феся сліпу; вижерла, щоб її полотно загарбати. Ну, й жінка!

Ви не знаєте Анни Шипової? Тої Анни, Юстинової тети, що то мов вояк іде? Як дивно, що ви її не знаєте! Таж вона має славу розумної, зрівноваженої жінки, що то мудро порадить і бідного голіруч не пустить. Але як її хто зачепить — ой! — гірко йому прийдеться! Нічого вона не злякається. Щоб їй і голова з плечей упала, то вона не подається. І дивне диво! Вже п'ятьдесятка їй доходить, а сила в неї мов у здорового хлопа.

Того самого дня ввечері заїхала перед хату Василя Чемеришина фіра, а на ній сиділа Анна з сином Василем. Рішучим кроком увійшла Анна до хати.

— Сестрінку, — звернулась до господаря дому, — я приїхала по скриню Юстини. Возьму зараз також її корову. А з двох Юстининих загонів поля ти возьмеш хіба половину, другу половину заберу я. Іди видай мені скриню з комори. —

Мов спарена скочила Феся. — А то що за робота? Чого ти тут хочеш?!

— Василю, кажу тобі видай мені скриню Юстини. Чуєш? Бо як добровільно не даси, то я сама возьму!

— Чого ви тітко хочете?

— Я вже тобі раз сказала, чого хочу.

— Ідіть, тітко, не робіть мені комедії в хаті.

— Ов! А то що? Ти промовив? А я думала, що ти онімів! Як твоя жінка твою сестру катувала, то ти й пальцем, ані язиком не рушив. — Прискочила Феся із коцюбою: — Геть мені з хати, бо коцюбою голову поскіпаю! — Та Анна вирвала коцюбу і мов тонкий патичок на двоє переломила. — „Дась скриню, чи ні?! — І завернула до сіней та подалася до комори. — Василю, — кликнула на сина, — ходи по скриню! — За нею вибігла Феся і Василь.

— Гей, люди! — кричить Феся — рабунок у моїй хаті! Чоловіче, не пусти розбишак до комори! — Поза плотами повно людей. Дехто заохочує: — Беріть, беріть! Забирайте від поган працю сліпої! — Феся кинулася на поріг комори і не дає дверей відчинити. Анна вхопила її обіруч і відкинула, мов помело. Увійшла до комори, а за нею син. — Бери, Василю, скриню! — Вхопили обоє скриню й несуть на двір.

— Гов, — спиняє Василь Чемеришин, — що ви собі на моїм газдівстві позволяєте?

— Василю, — каже Анни син, — і ти і я, оба ми Василі, а ще в додатку тіточні брати. Раджу тобі не ставляти нам перешкод, бо інакше матимеш справу зо мною. А я не пожартую. За розбій при людях можеш мене до суду заскаржити. Тепер по доброму вступиш, нехай ми діла закінчимо. — Відсунув брата на бік і скриню винесли. Двох із гурту хлопців помогли висадити на віз. — Сідай Миколо на віз — каже Василь до одного парубка — їдь до мене. Ми ще корову возьмемо. — Загуркотіла фіра, Феся кричала, та віз униз вигоном скоро покотився.

Із коровою було менше клопоту. Чемеришин, зімркувавши, що всі люди проти нього і його жінки, видав корову зо стайні, хоч Феся на ціле горло репетувала. Її крик покривали вибухи сміху сусідів, що на видовище збігли задивитися. Коли корова зникла за вигоном, люди порозходилися, полишаючи подвіря Василя. Тільки в хаті заводила Феся; вкінці й вона замовкла.

*

Юстина в новім середовищі. Добре їй у тети; зїсть ліпше, як у брата, має чисту сорочку, чисту постіль. У Тети дві хати; вуйко з дітьми спить в одній, а Юстина з тетою в другій. Тільки Юстина якось сміливості не має. Не знає, до чого взятися. Сидіти голіруч вона не може й не хоче. Просить давати їй якусь роботу.

— Та що ж дитинко будеш у нас робити, — каже тета. — Сиди собі, відпочивай.

— Яюсь, тіточко, не можу без роботи сидіти. Конче дайте мені роботу. — Дали їй лущити фасолу, кукурузу. Юстина просить, щоб їй ніхто не помагав, — вона сама полушить. У вуйка й весело; вечорами сходяться хлопці й дівчата, читають, готуються до вистави у читальні. Виучують ролі, роблять проби. Деколи Василь читає книжку, а всі слухають. Тепер ось вчить хор. Перше дівчата, потім хлопці. Ах, як гарно все те виходить, як вони разом у співі злучаються! А які то гарні слова до тої пісні. Ось проспівали вони вже другий вірш:

„Годі вглиблятись у рану затрутую,
Годі благать о любов;
З кожною строфою, з кожною нutoю,
Капає з серденька кров“...

Не зовсім Юстина це розуміє, але щось у її душі ворухиться. Й у неї скапувало серце кровю, коли вона всіх сил докладала, щоб братовій догодити. А тепер? Хоч вона в тети, хоч добре їй тут, але що ж далі буде? А що буде, як тета помре? Чи схочуть її додержати, хоч не зовсім чужі, але все ж таки не батько, не мати? А вона ще молода, хто знає, як довго прийдеться їй жити? Як чудово хтось такі слова зложив про затруту рану. А про любов? Ні, не її уділом любов. Дійсно, пісня її життя „напоєна горем, отрутою“. Господи, дай дожити віку, а Ти мене нагородиш на другому світі за те, що я цим світом не втішалася. — І Юстині ставало легше на душі, вона веселішала, а навіть сміялася.

Ще одно звеселяло її душу: щонеділі ходила з тетою до церкви. Клала руку на тетинє плече й так обі йшли. З дому брата не ходила, бо хтож мав її відвести? Хто мав її вбрати у святкову одіж? У церкві чула чудовий спів, слова панотця, чула шепіт молитви соток людей і собі молилася. По кожнім Богослуженню верталася всміхнена, говорила по дорозі з людьми.

„Ей, добра моя тета, добра! Боже, дай їй здоров'я і щастя“. — думала сліпа.

*

Чує Анна по ночах, що Юстина не спить: обертається з боку на бік, зідхає, часом злегка стогне. — Юстино, — питає раз, — чому ти не спиш?

— Я сплю, тітко.

— Знаю, що спиш, але не так, як молоді повинні спати; яку вечері ляже на один бік, то й не обернувшись вранці встане. Я чую, небого, як ти спиш. Скажи мені, чому це так? Може ти хвора?

— Ні, тіточко, я здорова, Тільки інколи щось у голову набриде і спати не можу. Але потім знову засипляю. — Тету відповідь Юстини не переконала. Анна добре спостерегла, що сліпа довго не спить, що марніє, що все більша задума на її лиці буває. Юстина ж скривала свої думки в глибині душі й ні з ким ними було поділитися. Теті сказати? І що буде казати? Що тужить за роботою, що тужить за братовими дітьми? Юстині здавалося, що якби теті все розповіла, то тета готова розгніватися на неї. Та ж вона її з того пекла вирвала! От вона до роботи рветься, а їй не дають. У брата знала вона найменший куток, ішла певна до нього, а тут оточення нове; вийде на двір, — зараз до чогось стукнеться, об щось зачепить. У брата вона якось інакше себе почувала; там домашні над нею не дуже розшибалися, а тут всі над нею милосердяться, пильнують, жаліють.

Приходило їй на думку, що далі з нею буде. Добре тепер, як тета живе й усім кермує, всі її слухають. А що буде, як тета умре, як Василь вжениться і приведе жінку до хати? Чи схоче вона коло сліпої ходити? Правда, може бути це інша людина, як її братова Феся, але сліпій здається, що скоріше знесла б наругу від Фесі, ніж від майбутньої жінки тіточного брата. Ось такі думки сновигали по голові сліпої темними ночами і зганяли сон із її повік. І по розмові з тетою Юстина намагалася у ночі ані ворухнутися; накривалася з головою, майже віддих у собі заперала, та вранці ще більше змучена вставала.

*

Захоплювався старий Лисий Іван революцією, чи пак еволюцією нашого села, порівнюючи його з передвоєнним станом. Та одна інновація викликала в нього відразу: жінки боялися мати багато дітей, та, не зважаючи на страшний гріх, потайки ходили до генеральної „лікарки-гінеколог“, щоб вона вибавляла їх від нового прибутку. А лікарка Варвара, що її одиноким інструментом було звичайне веретено, — радо своїм пацієнткам спішила з допомогою. Дарма, що через неї вже три жінки у силі віку зійшли у могилу, що багато інших із сильнішим організмом, видержавши таку операцію, ходили мов сновиди по світі і з дня на день вянули, — клієнтеля у Варвари не виводилася.

І хоч якась жінка потайки до „лікарки“ добиралася, все ж таки всі в селі знали, від котрої жінки Варвара кілька горшків ячменю, чи бобу дістала. Бо перед жіночим оком тайна не вдержиться: всюди воно підгляне, запримітить, — ну, і ніхто про це не знає, тільки баба й ціла громада. Ось таку то новину сказала тета Юстині: Феся „ходила на веретено“ до Варвари, а тепер лежить хора. Сліпу мов би хто окропом спарив. — Ой, тітусю, що ж вона таке зробила! Осиротить діточок! Що ж мені бідній робити!

— Що з тобою Юстино? Що тебе це обходить? Що собі наварила, — нехай тепер хлєпче.

— А що ж діти без мами зроблять!

— Зажди, вона ще не вмирає, може подужає?

— Ого! Подужає! Мариська Сенькова не така була, як Феся, та й пішла сиру землю гризти.

*

Це було тоді, як природа зелень ліса жовтими, а то й червоними цятками скроплювала, як корови, — понапасавшись молоді стернянки-конюшини, здувалися, мов гори і з вибалушеними очима мертві на землю падали. Чути було тоді завід у селі. До того плачу прилучився тепер не то плач, не то стогін Василя Чемеришина, що біг до своєї тети Анни по сліпу сестру, бо жінка вмирає і хоче зо сліпою попрощатися.

*

Дорогою йде двоє людей; попереду Василь Чемеришин, а за ним сліпа Юстина, держучись рукою його плеча. Поспішають мовчки, тільки інколи сліпа понаглює: — „Скоріш, скоріш Василю!“ — Сліпа піднімає високо ноги, щоб об грудку не спотикнутися. Ось вони вже в хаті.

— Де ти, де ти, Фесю?! — кликнула Юстина.

— Ось тут я, — відізвався слабкий голос Фесі. Ходи до мене ближче. — Руками, що дрижали, знайшла сліпа братову і притулилася до неї.

— Що з тобою, голубко моя, що з тобою.

— Гірко зо мною. Згрішила тяжко, й треба світ покидати. Сядь собі коло мене, Юстинко. Післала я за тобою, щоб у тебе прощення за кривди просити. Прости мені, сестричко, всі кривди, які я тобі робила. Нині стали вони всі перед моїми очима. — Замок слабкий голос. По хвилі відізналась хвора:

— Чи простиш мені, сестричко?

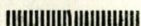
— Ай, Фесуню, що ж ти таке питаєш? А де ж би я тобі кривду памятала? Не вмирай, не вмирай, жий для діточок. Я вже від тебе нікуди не піду, буду все за тебе робити. Лише жий, жий! Бідна моя Фесуню, до чого ж ти довела? Та чи ж я була б ще п'яте не вибавила?

— Не згадуй того, Юстинцю. Зле діло мусить кару за собою потягнути. Зробила я зло і прошу Господа, щоб Він мені мій тяжкий гріх простив. Юстинцю дорога, не опускай моїх си-

*

На похороні Фесі було мало людей. Чому? Бо душогуб і по смерті симпатією не втішається. А такою Феся зійшла у могилу. Тільки з великих очей сліпої капали безперестанку сльози. Вона зібрала найменші діти братової на коліна, засипала їх головки поцілунками і пригортала до себе.

Опака, в листопаді 1936.

о. Г. Костельник

ЛЮБОВ БЛИЖНЬОГО, ЇЇ ОСНОВИ І ФУНКЦІЇ*

I

Без взаємної любови членів родини родина не може бути щаслива. Під щастям треба тут розуміти не тільки внутрішній духовий стан, але й зовнішній уклад життєвих умовин. Абстрагуємо від ступнів любови, бо вони можуть бути різні, а маємо на думці загально понятю християнську „любов ближнього“.

Без взаємної любови не можуть бути сусіди щасливі, не може бути щаслива громада, нарід — взагалі ніяке людське товариство, чи воно менше, чи більше. Отже треба поставити твердження загально, без усяких обмежень: без любови ближнього люди не можуть бути щасливі й людське життя не може правильно розвиватися.

Звідси, коли з обсерваційного становища перекинемося на етичне, слідуватиме Христова заповідь: „Люби ближнього свого“.

Старинні погани не знали заповіді про любов ближнього. Їх провідні мужі й філософи замість любови ближнього ставили справедливість.

Це не значить, що старинні погани в практичному житті не знали любови ближнього. Любов ближнього родиться вперше з інстинкту людської природи. Всюди на світі й завжди люди відчували любов — очевидно говоримо загальною — до своєї рідні, до своїх земляків, до своєї нації й релігії — дорожили ними, турбували за ними, працювали для них з радістю, навіть

* Ця стаття була недавно поміщена у священничім місячнику „Ниві“. Однак вона така цінна й цікава, що повинна дійти тепер до якнайширших кіл нашої світської інтелігенції. Тому за згодою Автора містимо її й у нашому журналі. Редакція.

життя віддавали за них, бо так реагує людська природа сама з себе.

Але природний інстинкт любови ближнього, як і всі інші людські інстинкти (напр. гін до знання), треба доцільно культивувати, бо без того цей інстинкт не буде правильно розвиватися.

Старинні погани в теорії не відрізняли поняття любови ближнього й доцільно не плекали її. (Тільки Епіктет у I. віці по Христі піднісся до цього поняття, та мабуть під впливом християнства). Мойсей відрізняв поняття любови ближнього і сформулював заповідь: „Люби ближнього свого, як себе самого“ (3 Мой. 19, 18). Під „ближнім“ Мойсей без сумніву розумів тільки єврея, бо так виразно каже контекст: „Не будеш ненавидіти брата твого... Не мстися і не бережи гніву проти синів твого народу; але люби ближнього твого, як себе самого“.

Аж Ісус Христос поставив заповідь про любов ближнього загально, без усяких обмежень, з виразним піднесенням: „любіть ворогів ваших“.

II

Христову науку про любов ближнього хвалять усі поважні мислителі. Деякі вільнодумці хочуть у тій Христовій науці бачити навіть цілий зміст і змісл його релігії, та це наглядно фальшива думка. Христос на перше місце ставить любов Бога, але це вже Мойсей так поставив. З релігійного становища в Христовій вірі головна його наука про його месійність.

Деякі вільнодумці квестіонують Христову науку про любов ворогів, — вертаються до становища Мойсея. Воно справді виглядає як абсурд — любити ворогів. З тієї Христової науки простолінійно виходило б, що його науку „не протівтеся злу“ треба буквально брати, отже напр. коли татари чи турки напали на наших предків, то вони ніби не повинні були воювати з ними, але здатися на їх ласку й неласку; а коли розбійники нападають на наш дім, то ми ніби так само маємо здатися на їх ласку й неласку. Послідовно на світі будуть володіти найгірші, а добрі будуть у їх ярмі. Отже зло буде тріюмфувати на світі, а християнська віра має ціль, щоб добро тріюмфувало. Злобні вільнодумці тут доповідають, що Христова Церква тільки тому встоялася на світі, бо ніби не придержується Христовій науці про любов ворогів.

Тріюмфують Христові вороги, що ніколи глибше не заглянули в дійсні пружини життя, що хочуть простолінійно розв'язати загадку життя (простолінійність це прикмета всіх фанатиків) — а життя це уклад контрастів, і Христос це знає краще, ніж хтонебудь інший.

Природа дає нам інстинкт любови ближнього, але одночасно також дає нам інстинкт гніву на ворогів. Також сам Христос відчував гнів до тих, що в храмі торгували, і мотузом вигнав їх із храму, столи їм поперевертав. І до фарисеїв Христос відчував гнів та тяжко картав їх словами.

Значить, що й гнів у людському житті потрібний. Але гнів гнівові не рівний!

З того, що батьки, ідучи за природним інстинктом, люблять свої діти та що з етичного становища повинні їх любити, просто-лінійно слідувало б, що вони ніколи не повинні б картати своїх дітей. А це наглядний абсурд. Добре написано в Припов. Солом. (13, 24) „Хто здержує свій прут, має в ненависті свого сина; але хто його любить, вчас карає його“.

Очевидно, коли батьки карають свої діти, відчують гнів у своїм серці, а дітям роблять прикрість. Але батьки одночасно відчують також любов до своїх дітей, а ця любов сильніша від їхнього гніву, бо гнів і кара виступають тільки в рамках любови.

Любов і гнів, хоч вони контрасти, не мусять виключати себе цілком, але можуть разом виступати, як напр. світло і темрява: вночі темрява верховодить, а світло місяця і зірок тільки пробивається крізь темряву; а вдень світло верховодить, а темрява тут і там на землі зберігається (напр. в пивниці).

В життю йдуть безупинно живі змагання і борня між добром та злом, між правдою і фальшом, а любов ближнього зовсім не звільняє нас від тієї борні. Також попри любов ближнього ми обов'язані, як вірні вояки Божі, зберігати й побільшувати добро, а поконувати зло. Це дуже часто не може нам удатися без таких чинів, що, взяті самі собою, йдуть у розріз із заповіддю любови ближнього, що питомі гнівові (гостре слово, кара, биття). Це колізія між нашими обов'язками, що так часто трапляється на всіх лініях життя, бо, як сказано, життя це уклад контрастів.

Батько карає дитину, щоб зберегти для неї більше добра. За більші добра ми, в потребі, обов'язані навіть своє життя покласти. Коли ж маємо любити ближнього в тій мірі, як себе самого, то й інших, у потребі, маємо право силувати, щоб поклали хоч би своє життя за вище добро.

Ось тут виправдання для всяких (очевидно справедливих) кар та для війни. Якжеж мали б були наші предки на поталу віддавати татарам чи туркам свою християнську віру, свою свободу, свою родину, своє майно, за що ми обов'язані й своє життя віддати? Коли ж нас вороги війною силують, щоб ми віддавали життя за Христа, за нашу свободу, за родину, за майно, то й ми маємо право війною силувати їх, щоб вони до того самого були обов'язані — бо ми не обов'язані любити ближніх більше, ніж себе. Отже не тільки можемо воювати проти них, але маємо обов'язок воювати.

Значить, заповідь про любов ближнього зовсім не стоїть на заваді справедливій війні, як не стоїть на заваді каранню неслухняних дітей.

Коли кара чи війна справедлива, це залежить від дуже багатьох чинників, що їх нам тут не по дорозі розглядати. Але ясно для нас, що Христову моральну науку треба брати як ці-

лість, а не виривати з неї фрагменти, бо фрагмент, коли береться його як цілість, завсіди виходить у карикатурному насвітленню.

Таким карикатурним насвітленням аж до більшовицької революції залюбки воювали соціалісти й радикали, мовляв: „попи від віків навчають „не вбивай“, а ножі на війну посвячували“. Зате соціалісти в своєму обмеженню духа глузували собі з війська, виступали проти війська взагалі, обіцювали людям, що вони зведуть ще тільки один пролетарський „останній бій“, а потім уже буде вічний мир, без панів і підданих, без багатів і бідних, без усякого війська, бо ніби соціалісти так упорядкують світ, що вже люди не будуть мати причини не то воювати, але навіть грішити... (красти, обманювати, битися... що соціалісти признають за „гріх“). По їх дурненькій науці це виходило ніби зовсім просто: коли жолудок усіх людей буде ситий, то люди й перестануть грішити. Христос навчає, що з серця походять усі гріхи; а соціалісти навчали, що з жолудка.

Ані сам сатана не міг би видумати більшого підступу для людей, щоб ним ловити людей, як люди ловлять мухи на „леп“. На солодке ловляться мухи і люди, але цей солод змішаний з клеєм, що на смерть увязнює мухи і людей. Ось відколи більшовики володіють, у них завжди панує справжня „війна всіх проти всіх“, а фронт переходить крізь кожне село й кожну родину, а навіть крізь верхівя „компартії“.

Це не припадок, це так мусить бути, бо великий життєвий фальш мусить мститися у великому стилі.

Борня між добром і злом, між правдою і фальшом — вічна в людському минулому і буде вічна в майбутності. Одні люди це вважають за правду, добро, справедливість, інші саме навпаки, а з того мусять зроджуватися взаємні змагання, тертя, що вряди-годи — мусять посуватися аж до скрайної форми — до війни.

Всім пацифістам треба сказати, щоб не обманювали себе та людей. Доки між людьми будуть необхідні суди й поліція — інституції, що здержують і управляють борню між людьми, доти — вряди-годи — будуть вибухати й криваві війни, бо все те впливає з одного й того самого джерела.

Треба виразно піднести, що Христос не був ніяким пацифістом, як не був і соціалістом. І пацифісти й соціалісти дають завелику ціну земському життю, добачуючи в ньому останню ціль людини. А Христос підпорядковує земне, дочасне життя вічному. Він знає справжню людську природу глибше, ніж хтонебудь інший, і навчає про вічну борню і війну в людському роді. Свому дорогому Єрусалимові Він пророкує загибель від війни, пророкує про великі війни перед кінцем світу, сам про себе говорить, що Він приніс огонь, і хоче, щоб він розгорівся, а задля Його науки стануть людині ворогами його домашні.

Ми вже сказали, що в людському життю не тільки любов має своє місце й сповняє свої функції, але і гнів.

Св. Письмо навчає любови ближнього, але не навчає лю-

бови самого себе. Та воно супонує ту любов, дуже добре знає про неї і ставить її за зразок та мірило при любові ближнього: „люби ближнього свого, як себе самого“.

Любов самого себе це дуже сильний природний інстинкт, тому її не треба навчати, але саме треба її здержувати й модулювати.

Аналогічне відношення Св. Письма до гніву. Воно дуже добре знає про нього й подає заповіді та вказівки, де і як його здержувати та модулювати.

Заповідь про любов ближнього це власне загальне *remedium* проти гніву всякого типу.

Гнів для нашої душі такий потрібний, як напр. орання для ріллі. Він скріплює нашу сторожкість, рішучість, відвагу і т. ін. — але сам собою доводить до знищення. Орання тоді сповняє свою ціль, коли по ньому слідує сіяння. Так і гнів тоді є добрий, коли його гальмує любов. Апостол каже: „Гнівайтесь, та не грішіть“ (Ефес. 4, 26).

Віра в майбутній „земський рай“ до світової війни була питома не тільки соціялістам, але всім атеїстам, наскільки вони не були несимістами. Її проповідували професори з університетських катедр, і вона находила послух у широких кругах інтелігентів та півінтелігентів. Знаємо, чому. Людське серце інстинктивно відчуває потребу небесного щастя, претяся до нього, мріє про нього; а християнська віра навчає про небесний рай.

Цей релігійний, християнський елемент новочасні атеїсти перейняли з християнської віри і витворили собі віру в майбутній „земний рай“, яка соромно скомпромітувалася від часу світової війни, і вже замовкли фальшиві пророки, що світ дурили нею.

Хто поважно думає, той легко зрозуміє, що віра в земний рай це для людей таке, як „леп“ на мухи: хто хоче від землі забагато, той не тільки не осягне того, що земля справді може дати, але ще й те втратить, що вже має — як кожний ризиковний грач, що наперся більше виграти, ніж можна.

Ніколи не будуть на землі такі відносини, щоб любов ближнього стала зайва. Завсіди будуть між людьми вбогі, опушені, покривджені, бідні, недужі, нещасні, немічні діти й старці. Всяке поліпшення соціальних відносин буде тільки релятивне.

А всяке нещастя в суспільному життю, нужду, вбожество, неміч, гнів, війну має й може їх злагіднювати та облекшувати єдино любов ближнього.

Життя так сотворене, що тут даремна всяка софістика і всяке змагання — життя не зміниться. Ніякі соціальні закони не заступлять Христової заповіді про любов ближнього. Людське життя надто скомпліковане й надто глибоке, тому тільки такий глибокий закон, як Христова заповідь про любов ближнього, що вже перестає бути зако-

ном (бо любов стоїть повище закону), може злагіднювати прикрі ріжниці між людьми і спомагати людське життя там, де вже все інше заводить.

Земля на віки буде „долиною сліз“, а свою недолю люди бодай до якоїсь міри зможуть собі облекшувати й осолоджувати тільки любовю.

III

Апостол Павло написав найкращі слова про любов: „Коли б я говорив язиками людськими й ангельськими, а любови не мав, став би мов мідь звеняча або кимвал брентячий. І хоч би я мав дар пророцтва і знав усі тайни і мав усе знання; і хоч би я мав усю віру так, щоб і гори переносити, а любови не мав, то я ніщо. І хоч би я роздав усе своє майно і хоч би віддав моє тіло на спалення, а любови не мав, ніщо мені не допоможе.

Любов є терпелива, любов є ласкава, не завидує, не чваниться, не надувається, не осоромлює, не є користолюбна, не сердиться, не задумує зла, не тішиться неправдою, а тішиться правдою. Все зносить, всьому вірить, всього надіється, все перетерпить...“ (1 Кор. 13, 1—8). А все таки це ще далеко не є повна характеристика любови, бо любов це найглибше людське чуття, а чуття дуже тяжко заналізувати.

Любов це привязання серця до якоїсь особи чи предмету, яке дає серцю приємність, щастя, й побуджує людину до найревнішого піклування любленою особою чи предметом та до найбільшої праці й жертви для тієї особи чи предмету. Отже любов дає щастя на два боки: тій особі, котра любить, і тій особі, котра люблена. Любов найбільше творча й плідна, бо видобуває з людини все, на що її тільки стати. А те все людина зносить і творить з радістю, отже й з легкістю. Тому ніякий примус не заступить любови.

В теперішніх часах для загалу людей найясніші націоналістичні категорії, бо саме вони „на часі“. Без любови свого народу, своєї традиції, мови, життя націоналізм того народу буде мертвий. Не поможе крик, не поможе примус, терор — любови ніщо не заступить. Трагедія українського народу головню в тому, що в минулих віках національна любов була в ньому пірвана й потоптана. Шляхта думала про своє особисте добро й відреклася народу; одні утотожнювали себе з поляками, інші з москалями і взаємно ослаблювали себе або й винищували.

Де здорова й сильна любов свого народу, там ріжні партії будуть змагатися з собою — але притім завжди оглядатимуться на добро свого народу. Їх гнів одних до одних буде вязаний любовю до народу — отже гнів буде виступати в рамках любови.

Це образ, що має ілюструючу вартість ген на всіх полях суспільного життя: і в родині, і в громаді, і в Церкві і взагалі всюди.

Зовсім інакше будуть відноситися наїздники до підбитого

народу. Вони всюди оглядатимуться на своє власне добро, яке схочуть збільшити, ським чи таким способом використовуючи майно й сили підбитого народу. Навіть коли будуть щось давати тому народові, то це робитимуть не з любови, а з вирахування (авжеж і корові треба дати зісти та від часу до часу обмити її, щоб вона добре доїлася).

Але й тут можуть бути великі різниці. Наїздники, що виховані без заповіді любови ближнього, або навіть виховані тільки у гніві до своїх ворогів, будуть далеко страшніші, ніж наїздники, виховані в душі науки про любов ближнього.

До більшовицької революції християнська Європа не знала таких поголовних масакр цілого народу, якими вславилися старі римляни, коли знищили картагінців, або жидів, а турки вже в наших часах різнею вірмен.

Отже ясно, що любов ближнього сповняє свої благородні функції навіть на війні. Війну виконують люди, що мають завдання поконати неприятеля. Не є це все одно, бути підчиненим якійнебудь людині. Брутальний наставник буде брутально обходитися з підчиненими, лагідний — лагідно, культурний — культурно... Кожний вояк на війні, наскільки має змогу убивати, палити, грабити, брати в полон, виступає, бодай у даній хвилині, як наставник, як переможець. Отже культурний буде це робити культурно, брутальний брутально, дикий дико (буде більше мучити людей і більше нищити, ніж конечно).

Очевидно, є вдачі, що їх культура чіпляється тільки не глибоко. Це будуть винятки, але культурний загаль вояків буде на війні зовсім інакше поводитися, ніж загаль дикунів.

Те саме треба сказати й про християнську етичну культуру, що каже любити кожну людину взагалі.

Кожна модерна нація боронить себе, коли її закидують, що вона некультурно веде війну. „Культурно“ тут значить „гуманно“, а „гуманно“ це значить: з пошаною людської гідности, з увагою на любов ближнього.

Загально всі поганські народи з воєнних полонених роблять своїх невольників. І стан невольників у поган був загально поширений. Цей жалюгідний звичай християнська культура зліквідувала. Щоправда, стан невольників у формі кріпаків ще довго покутував у християнських народів, до того в середніх віках було чимало жорстокости (тортури, жахливі тюрми і т. ін.), але ж це було противне християнській етичній культурі, це випливало з неокресаности та непросвічености тодішніх людей. Коли ще й при християнській етичній культурі в середніх віках було стільки жорстокостей, то скільки більше було б її без тієї убагороднюючої культури?

Читач бачить, що ми, замість говорити безпосередньо про християнську любов ближнього, поставили справу більш загально й стали говорити про християнську етичну культуру. Так те, що ми хотіли пояснити, наглядніше виступає, бо „любов ближнього“ і „війна“ це, як бодай у першому моменті здається,

суперечить собі; а „християнська етична культура“ і „війна“ — це поняття, які кожний зможе засимілювати. Але й те для кожного ясне, що в християнській етичній культурі, наскільки маємо на увазі відношення людини, на першому місці стоїть любов ближнього.

Нема такого націоналіста, що не бажав би собі, щоб цілий нарід виховувати в душі любови народу. Хоч будуть усякі змагання й тертя в народі, та все таки це бодай трохи краще буде відбуватися при любові до народу, ніж відбувалось би без неї.

З тих самих мотивів, але поширених, той, що ставиться на вселюдське становище, мусить проповідати любов ближнього: Люди, любіться взаємно! Хоч між вами будуть гніви, різні змагання і війни, все таки це все буде краще для вас виходити при культурі взаємної любови, ніж без тієї культури.

Релігія це обрахунок між людиною і всесвітом. Отже релігія повинна стояти на вселюдському становищі й повинна проповідати любов ближнього, як це Христова віра й робить.

А одна могутня течія новочасної культури довела до того, що її речники з погордою виступають проти Христової науки про любов ближнього й проповідують гнів та ненависть! Не тільки комуністи, але й модерні „метафізичні націоналісти“, що з націоналізму зробили собі релігію. „Не знають, що роблять“ — „бо якою міркою мірите, такою відміриться вам“.

IV

Модерний світ заступив слово „любов ближнього“ словом „гуманізм“ (тут в етичному значінню: людяність). Живемо в таких часах, коли слово „гуманізм“ має у світі авторитет і признание, але й бачимо, у яким великім стилі цей авторитет крушиться.

Якже ж здобувати й забезпечувати гуманізм — любов ближнього?

Поняття етичного гуманізму більше зв'язане зо світською культурою, любов ближнього з релігією. Гуманізму набирається з книжок, з поезії, яка винищує наше серце, з гарних прикладів, що потягають нас симпатією, та з розумових розважань, що промовляють за альтруїзмом.

Бувають вдачі лагідні з уродження, що для них та підбудова гуманізму вистачає. Та коли йде мова про загал людей, то така підбудова рішуче не вистачає. Зрештою, гуманізм, якщо не захоплює людини в найглибших її джерелах почувань, певно зломиться в тяжких життєвих умовах, де входять у гру сильні спокуси з одного боку, а з другого великі невідгоди, тягарі аж до втрати життя.

Всі мотиви, що вяжуть безбожника з гуманізмом, хиткі. Безбожник одного дня може бути оптимістом, а другого дня може перекинутися в песиміста; з альтруїста дуже легко може переки-

нутися в еґоїста, бо ціла етика, це для нього „людський витвір“, а світ, буття у своїх глибинах це для нього щось несвідоме, для всякої етики байдуже.

Гуманізм без любови ближнього це тільки політура. Тому лишим гуманізм, а повернім до любови ближнього, бо це тут власне слово.

Відкіля брати і чим забезпечувати любов ближнього?

Всі мотиви хиткі, коли любов ближнього не буде впливати з любови Бога. До любови годі себе змушувати (до гуманізму можна). Вона мусить сама зроджуватися у нашому серцю. Любимо те, що нам мило, що само притягає наше серце до себе. Але яким способом маємо любити те, що нам не мило, що нас відтручує від себе? Не штука любити гарну й добру жінку, добрі діти, добрих батьків, доки вони дають нам удержання. Але як любити недобрі діти, старих, знемошлених, а може й прикрих батьків, яким треба служити й удержувати їх? Як любити ворогів?

З якого джерела брати ту радість і охоту, що творять інтегральну частину любови?

Крім Бога нема тут ніякого іншого джерела. Тільки в Бога найдемо той світлий додаток до природного світу, що перемощує всі прикрі прірви в природному світі та влекшує, осолоджує й освячує всі земські терпіння й нещастя. В тій вірі, що ми, коли з любовю зносимо всі земські хрести, коли творимо добро людям, у дійсності Богові служимо, що це „Божа воля“, а Бог усе заведе до щасливого закінчення — тільки в тій вірі всі земські рахунки нашого життя, наших радощів і прикрощів, наших мрій та надій і наших обов'язків, гармонійно укладаються в цілість.

Без Бога так не можна звести в склад рахунків нашого земського життя, як без небесного сонця не може бути життя на землі.

Отже справжня любов ближнього може впливати тільки з любови Бога. Тому то заповідь про любов Бога мусить стояти на першому місці, як вона в християнській вірі дійсно й стоїть.

Етичний еґоїзм взагалі неможливий, бо він вносить повний розклад у людське соціальне життя. А альтруїзм без Бога не виправданий, несправедливий, бо як має людина навіть своє життя віддавати за інших, коли їй ніхто не в силі звернути бодай те, що вона віддала для добра інших?! А поняття справедливості каже: „*sum cuique reddere*“. Якщо по смерті нема другого життя, якщо нема Бога, що нагороджує за добрі діла, то тільки еґоїстичне становище може бути виправдане: настільки добро іншим робити, наскільки є бодай надія, що те добро назад вернеться до нас. Але ми сказали, що етичний еґоїзм взагалі неможливий.

А християнська віра, саме з покликом на Бога й на посмертне життя, вяже еґоїзм із альтруїзмом в ідеальну гар-

монію. Ніщо з того, що ти зробив для інших, чи добре, чи зле, не пропадає для тебе. бо Бог усе счислює і колись віддасть тобі, вже на землі, чи у вічності.

V

Коли із цієї метафізичної висоти кинемо оком на людський світ, у якому довелось нам жити, то зжахнемося. Вся кольосальна робота раціоналістів, лібералів, позитивістів, матеріялістів, соціялістів, комуністів, і, як вони там називаються, в останніх віках вела й веде до знівелювання й знищення християнської етичної культури. Всі ті течії напиралися знищити християнські категорії думання, цінування й почування, а на їх місце ввести „нові“ категорії, оперті на „науці“. Ця „наука“ це в дійсності нова віра — натуралістична віра, віра в „цей світ“, найгірша й найбільш тупоумна з усіх вір — віра, яка вистарчала б хіба тільки для мумій, що вже душі не мають у собі, але не для людей з живим серцем.

Справді для прикраси всі ті „вільнодумні“ (recte: розперезані) новочасні течії перебрали якісь етичні елементи з християнської віри, але це в них штучне й без коріння. Візьмім для прикладу більшовиків. І для них не чужі гасла — ідеали французької революції: рівність, братерство, свобода. Але ж це в дійсності християнські категорії думання й цінування!

Яка ж може бути рівність між людьми без любови ближнього? Дитина не є рівна дорослій людині, недужий нерівний здоровому, наставник нерівний підчиненому — якщо любов ближнього не буде перемощувати й вигладжувати тих різниць, то яка тут може бути рівність? Яке братерство між нерівними, що ще в додатку проповідують і ненависть до вищого? Яка свобода?

Все буде таке, як це справді є в більшовиків: на устах „рівність, братерство, свобода“, а на ділі: замість рівности — людина гірш скотини, не має ніякої вартости ні чести — всі зрівнялися на становищі зера і замість братерства — підступ, недовіря, ненависть, маловаження і взаємний ляк; замість свободи — жахливий, безоглядний терор. Найбільша іронія! Найбільша пародія! Але „невже з терня збирають добрі овочі?“

І сама верхівка більшовицької компартії має аж надто виразні познаки, що в неї нема не то ніякої любови ближнього, але ані приятельства в благороднім значінню, ні памяти за заслуги, а хто сильніший, той у відповідному часі, коли йому треба, всіх своїх „приятелів“ безоглядно кладе трупом — і ще перед смертю каже їм собі пеани укладати.

Так і пригадується те давнє з римського цирку: „Ave caesar imperator, morituri te salutant“.

Звірства більшовицького режиму деякі мислителі хочуть вести з російської „азіатсько-татарської“ вдачі. Що ця думка неправдива, найкраще доказує теперішня домашня війна в Іспанії. Червоні еспанці в звірствах ще й перевищили москалів.

Без сумнівів і вдача входить тут у рахунок, але вона не є головним мотором. Атеїзм робить із людини аморальне єство. Котрі атеїсти морально себе держать, то тільки штучно — або задля уваги на оточення, або задля „гуманізму“, але це друге може бути питома тільки інтелігентам. А безбожницька маса, коли почується паном ситуації, не може не видати з себе того, що в ній сидить: повне етичне розперезання. Інтелігенти „бавилися“ атеїзмом, обвіщували його всякими мріями. Це був переважно книжковий, паперовий атеїзм. Але раз пущений у життя атеїзм, як усе на світі, хоче стати живим. А живий атеїзм це жахливий упадок людини.

Безбожницька ідеологія мусить потягати за собою й безбожницьку психіку.

В християнстві людина має гідність „божого дитини“, її хоронять божі заповіді.

А яку ж гідність може мати людина в дзеркалі модерного безбожництва, яке собі урокує, що людина цілком природно розвинулась з малпи, чи ще з якоїсь нижчої звірини? Людина впала на ступінь звірини, обдерто її з тієї вищої авреолі, що нею оточило її християнство. Через те стара поганська психіка, що в гіршому виданню, відживає в світі, де безбожники правлять по своєму уподобанню. І наново „воскреснуть“ необмежені пани (саме в тих, що відкинули слово „пан“, а заступили його словом „товариш“) і невільники-раби, позбавлені всякої людської гідності та права.

Що ж це „диктатура партії“ та „лишенці“, як не старопоганські пани й раби? Покищо це тільки „диктатура“, з часом вона перекинеться в „касту“, якщо безбожність буде зростати на силах і продовжувати своє життя.

У поган був звичай за одного члена родини карати цілу родину. Той самий звичай віджив у більшовиків, а він є виразом психіки, що веде до невілництва, бо ні за що має індивідуальну свободу.

Ми сказали, що старопоганська психіка ще довго покутувала в християнському світі в деяких своїх соціальних формах. „Чим горнець накипів“, це не так легко чезає з нього. Отже також модерне поганство ще довго буде вязане деякими благородними християнськими категоріями, але воно послідовно веде до повного зліквідування всіх християнських категорій — благородна овочева деревина, коли попаде в процес дичавіння, зовсім природно преться до останньої фази здичавіння.

Проповідники Христової науки, знаючи, в яких небезпечних часах живуть, повинні всіма силами здержувати віз історії, що котиться в безодню.

Д-р Ярослав Гординський

ЖІНОЧЕ ПИТАННЯ В ПОВІСТІ РАД. УКРАЇНИ.

(Докінчення)

VIII

Чи це випадок, що далеко, в азійській Узбеччині, дійшов до такої гадки власне український письменник, названий анонімно Борисюком? Одначе — це підставова гадка, що схоплює в сутній точці взаємовідносини мужчин і жінок, чи, говорячи іншими словами: жіноче питання! Ця туга за „глибоко-егічними й естетичними взаєминами“ — є й основною проблемою, що непокоїть кращих українських письменників, бо тільки в ній добачують вони єдино можливу розв'язку тих взаємин.

І тому з такою елементарною силою виступає в українських радянських повістях проблема сім'ї. А ця сім'я, пущена більшовиками на бистру воду розбурханих індивідуальних пристрастей і химерних настроїв без стриму й контролю, розбилась зовсім.

„Немає, тату, тихої пристані! Є велике море, море без берегів, що бється в хвилях усе, і кого велика хвиля-бурун настигне, тому треба прощатися з життям. Море лютує, тату! Сьогодні я з квитком на далеку плавбу рушаю до нового міста... Не покинути вам, тату, пристань; але покиньте, тату, мрії про тиху пристань, море кругом вас, а не Дніпро. Широке море. Ви з одного боку моря, а я з другого, і далеко-далеко від вас до мене. І ніяк те море переплисти. Щоб не забути, і щоб менше вам думок про Любу... Вона шукала (слухала вас, тату) тихої пристані, але попала на таку станцію, де багато поїздів іде до кращого, але тільки йдуть повз станцію, ніхто її не візьме. А втім може зупинитися вантажний, може пощастить їй виїхати?“

Так писав молодий Арсен до свого батька, Касира, у Дніпрівій пристані, що задумав створити працю свого життя тиху родинну пристань для своїх двоїх дітей, але діждався того, що син і дочка вилетіли в світ на нові, бурхливі шляхи, а „тиху пристань“ залишили йому самому. (С. Скляренко „Тиха пристань“).

Розбилась тиха пристань родинного життя, бо діти забажали свободнішого життя. Це — відвічна проблема „батьків і дітей“. Вона нераз розбиває сім'ю. Що більше, родинне життя видається молодим працівникам соціалістичного будівництва вже смішним, як оці Тані Кааб у романі О. Копиленка „Народжується місто“ (1931—2).

Друга — ще важніша проблема: це відсутність згаданих етичних і естетичних почувань у відносинах між подругами. На їх місце приходять: сурогат химерних хвилих настроїв, що доводять до необдуманих учинків, подиктованих хвилих зворушенням. На тому тлі довелось пережити глибоку трагедію донні Анні — Ганні Бачинській у романі Г. Брасюка, що по-мистецьки вмів схопити розклад новітньої сім'ї в Радянській Україні. Поча-

ток був такий звичайний в історії подружжого життя. Ганна, „пишна, красива жінка“, дізналась припадково, що її чоловік, славний винахідник Нік, зраджує її з Вандою в Харкові. Причиною того була хвилева недостача сильної волі в Ніка — але Ганна ані не знає про те, ані не пробує зясувати собі ті причини. Вона бачить тільки, що:

„Нік підло затуманював їй очі, щоб зробити з неї культурну куховарку й пристойну самицю... Нік мав рацію радіти з її наївності й незіпсованости. Він обертав її навколо пальця, як нитку. В дійсності на світ треба дивитись зовсім не тими очима, що дав їй Нік, бо й сам він дивиться іншими очима. Він носить магічне слово „мораль“, щоб забезпечити за собою вигідніше становище власника. К чорту всяку мораль! Бери життя таким, яким воно дається. Будь про око вірною й чесною, а поза тим... О, Нік тепер мусів би її поважати! Він ще не знає, що у неї крім таланту бути вірною криється ще більший талант чесно зраджувати. Ганна тепер не відстане від віку. Вона від сьогодні так закрутиться в коловороті втіхи, що тільки брязки полетять каскадами. І раптом болісно відчула: каскадами липкого бруду й смороду хвороб. Серце щавило прошиплюючим морозом, але десь у глибині ворохнулася капля гарячої крові і вмить прокинулася палюча туга за світом інтимного споріднення, за світом любови“.

І Ганну не ошукало прочуття: вона пішла за „коловоротом втіхи“ й обкидала себе „каскадами лепкого бруду“. Даремне Нік признався їй у своїй помилці, даремне „стояв біля порога, як жебрак, принижений, змучений. — Прости, як можеш“. Одначе справа не ладналась: „Нік почав виходити щовечора і Ганна так само залишалася самотня зі своєю нерозгаданою тривоگو. Вона не насмілювалась говорити про неї, бо Нік щораз уникав інтимної розмови; його видимо гнітила присутність Ганни, його гнітив той внутрішній конфлікт, що з ним мусів ховатись від неї. Щораз вони все більше чужились одне одного і Ганна почувала, що той поріг, через який вони не мали можности переступити з початку, тепер виростає в загрозливу стіну... замкненість подружжя ніби легалізувалась. Вони тепер уникали одне одного з неприхованою боязкістю. Ганна роздумувала над тим, яких форм набере їхнє співжиття надалі: Нік буде приходити мовчазний на обід і знову зникатиме на завод, а вона мусить куховарити, щоб за це почути кілька раз на день „дякую“. Можливо, що це нормальні стосунки подружжя, що зістарілося, але Ганна почувала себе ще досить молодою, щоб погодитися з таким станом“.

Ганна піддавалась необережно бажанню жити ширшим любовним життям. І що ж дивного, що коли Ганна знайшлась самотня з дочкою серед гарної лісової природи на дачі, вона зійшла із поетичним музиком Володимиром Андрійовичем? Привела його до матері дочка, Таля. А коли Нік, повернувшись

до Ганни, застав її разом із Володимиром, Ганні довелось стати свідком такої розмови:

„Володимир раптом стрепенувся й рішуче ступив у двері до Ніка. — Не треба, — злякано скрикнула Ганна, — я сама поговорю! — Але Володимир уже був за дверима. — Я з Вами одверто. Я хочу забрати вашу дружину! — Пульс зупинився Ганні від жаху. Як він про неї говорить! Яке він має право? Здавалось, що ту ж хвилину Нік розщепить Володимира на три-ски, але на диво Нік з нотою іронії промовив: — Беріть! Вона мені не потрібна. — У ту ж мить до болю морозлива хвиля підборкала Ганну. Вона не встигла скрикнути, як холодом заціпило їй уста, все тіло, все серце“.

Це було перше глибоке приниження Ганни за її нерозважну пімсту. І з того часу почалася Ганнина терниста путь. Таля не хотіла покинути батька й це Ганні боліло. Скоро виявилось, що все те було тільки прикритим непорозумінням і що тієї розлуки не бажав у дійсності ані Нік, ані Ганна, тим більше, що Ванда покинула його.

„Врешті Нік промовив: — Я зовсім не хочу тебе обвинувачувати, а себе виправдовувати. Я є такий, як є. А взагалі обоє ми — люди. Може досі найбільшою нашою помилкою було те, що ми ідеалізували одне одного. Тверезо глянувши, я зробив те, що властиво чоловікові, а ти — що властиво жінці“.

Одначе залишилась Таля. Почалось дивне Ганнине й Нікове життя. Таля погодила її вкінці з Ніком, але Володимира вона не покинула. Володимирові була Ганна жінкою, але за згодою обидвох бувала в обидвох. Володимир ставав все брутальніший і Ганна зрозуміла, як багато вона втратила, вирікаючись доброго Ніка. А Нік починав ставати славним, бо винайшов електричний струм великого напруження та почав його пристосовувати практично. Та сталося нещастя — власний винахід убив Ніка. Здавалось би, що для Ганни настала справжня воля. Але тінь скривдженного легкодушно Ніка йшла все за нею. Таля підросла й незабаром Ганна дізналась, що вона, її власна дочка, відібрала їй Володимира. Тоді Ганна перебувала отруїтись, одначе її врятували, вона вспіла тільки перегризти руку Володимирові, що кидає їй цинічно:

„Чи ти троїлася б і тоді, коли б віддала дочку „законно“ заміж?... Не забувай, що цій дитині шіснадцять років і що вона тверезіше міркує, аніж ти в свої сорок. Ти вже своє віджила. Ти мала два чоловіки, а до того, мабуть, з двадцять полюбовників... Ти знала перше тільки молоде кохання, а я знав тільки тебе“.

А коли Ганна спитала, чому він відривав її від першого чоловіка Ніка Бачинського, він признає:

„Так, я зробив непростимий гріх перед Бачинським. Але знову ж таки через твою хитру гру на самолюбстві. Та я зовсім не хочу покутувати цілий вік чужі гріхи. Я хочу прожити молодю. Єдина твоя цінність — донька. Я її беру з цілковитим мораль-

ним правом. Досить грати в темну. Знай, що Таля моя жінка, а ти — її мати. Жадного насильства тут нема. Таля мене кохає так само, як я її. — Ганна, трясучись від люті, підвелася на ліжку, ладна вбити супротивника одним поглядом, але Володимир з посмішкою на вустах витримав погляд. В ньому почувалась уже самовпевнена деспотична істота: хай би посміла Ганна дотикнутися до його руками — він не подивився б на її хворість і брязнув би нею так, що тільки пляма залишилася б від її сухорлявої постаті. Але він повернувся й рішуче відійшов. Він своє зробив, а плач його зовсім не обходить“.

Ганна ще хогіла дочку витягнути з того морального багна, грозила їй судом і

„дико скочила з ліжка й стиснула Талі руку: — Паскуднице, ти забула, що він мій чоловік? — Таля визивно піднесла очі... — Був твій, а тепер мій, — вона вирвала руку й демонстративно вийшла“.

З того часу Володимир і Таля зовсім не зважали на присутність Ганнину. А тоді не вперше думала Ганна з розпукою: чому Нік так скоро відійшов від неї. Ганна відвідувала Нікову могилу й знаходила там моральну підтримку. Незабаром Ганна дізнається, що ненадійна Нікова смерть не була випадком: його вбили умисне при допомозі Володимира, щоб присвоїти собі його винахід. Та Ганна не вміла довести того. І вона залишилась у Володимира, глядячи з боєм на те, як її Таля скочується щораз глибше в пропасть розпустного життя.

„Ганні стало сумно. Таля не здійснить її надій, як не здійснила й вона, Ганна, своїх намірів... Над нею тяжить утома минулого її життя, втома сьогоднішнього дня“.

Та шкода думати про все: „вона раптом згадує, що не обміркувала ще меню на завтрішній день“. До того довело її нестримне бажання жити „повним молодим життям“, не зважаючи на долю хоч би власних дітей, вона стала куховаркою для злочинного Володимира, що був чоловіком і їй і її дочці.

Подібний мотив лежить в основі Копиленкового роману „Визволення“, тільки тут того „визволення“ від семейних звязків бажає мужчина, діяльний Петро Гамалія, що покинув, як уже знаємо, глибоко йому віддану, але надто поєдинчу для його ширших поглядів Уляну, й опісля виправдувався перед сином:

„Усю свою енергію, всі сили я віддавав, коли боролися на фронтах, так само й тепер роблю, як умію, відбудовуючи наше господарство... Є в кожній людині і в нас, партійців, теж трохи все ж таки свого, особистого життя. Отой малесенький куточок, оті чотири стіни, де людина хоче зостатися на одинці, або з найближчим другом, чи як там його назвати. До того куточка ніхто не має права втручатися. Своє особисте життя я творю сам. Ти мене розумієш?.. І не будеш питати, чому я зробив так, а не інакше. Конкретніше: чому я зійшовся із другою? Бачиш, про різні особисті міркування й бажання я говорити не буду. Але я ніколи не осуджу того, хто в цій справі, справі родинного

життя, навіть зробить якусь величезну помилку. У нас, у більшовиків, ще не вироблено певної моральної норми, закону, що регулював би такі справи. Може тому, що в нас немає часу цим зайнятися, а може тому, що в нас немає ще сталого побуту. Побут формується віками, а після революції не минуло ще й десять років. — Але це не дає відповідальному партійцю покидати на злидні свою дружину з дітьми і сходитися з якоюсь непманкою, — з краплиною отрути в цих словах і в тоні перебив Сава. — А це ще невідомо. Перш за все хто тобі сказав про непманку? Подруге, я всіх зусиль прикладав, щоб допомогти вам, але я не міг зламати Ульяниної упертості. І найголовніше: давай не говорити „своя“, „твоя“ дружина. Коли ми йшли, руйнуючи все старе, ми змітали на своєму шляху палаци, маєтки, будинки. Ми розруйнували міцно сформоване комашище колишньої Росії і сполохали різну болотяну тварюку великоросійського міщанства. Тоді ми йшли проти власності. Все було твоє, моє, їхнє, інакше кажучи, спільне, пролетарське. А після непи, коли з'явилися жирні вітрини і масні пики спекулянтів, знову з'явилося оте саме „своє“. Але ми також звільнили і жінку, надали їй всіх прав і мене завжди ображає, глибоко мучить, коли я почую, як хтось каже — моя дружина, або ще гірше — моя жона, мій муж. Так колись казали „моя крамниця...“ — На превеликий жаль, надто ретельно всі виконують лише в один бік отаку філософію... те, що розуміємо ми з тобою, інші не розуміють і не можуть зрозуміти — посміхнувся Сава“.

Сава мав не тільки в тому рацію — життя не все йде в парі з теорією. Нова Гамалієва жінка, Маряна, стала випадково любовницею його власного сина, він сам випадково поранив автомобілем Ульяну, що не могла його забути й приїхала за ним, хоч поглянути на нього. При хорій Ульяні сходяться: син, батько і Маряна, але для Маряни вже не було місця. „Визволення“ з родинних зв'язків закінчилось поворотом Гамалії до Ульяни.

Однак звільнення жінки від родинних зв'язків наступає не тільки під впливом хвиливого подратованого афекту, або з волі чоловіка, що йому сприяла жінка; воно наступає і з продуманої волі самої жінки, як це діється з героїнею Кротевицевого роману.

„Може завжди жило в мені щось, що ніколи цілком не замирялося з моїм поневоленням“ — каже вона сама про себе. Вихована без родинного оточення в Дитячому Притулку, Олена просто не була здібна до справжнього родинного життя. Бо тільки так хіба можна пояснити її зрештою мало зрозумілу поведінку з її чоловіком Андрієм. Він знайшов Олену поранену на шосе, куди вона попала серед найважчого бідкування. І ось Андрій, директор фабрики, бере її за дружину, але чомусь не може її прихилити до себе. Олена постійно глядить на Андрія з підзорами й недовірою. Вона не може погодитись із його поглядами на дисциплінованість міщанської родини, її дратують Андрієві відносини до неї, до дітей, до рідні до партії й под. Словом, маємо перед со-

бою якусь дуже химерну жінку, що не може перенести ніяких розходжень із своїми поглядами з боку найближчого оточення, що хотіла б, щоб усі їй поступались, а вона нікому. І, розуміється, Олена покидає свого чоловіка, приневолює Андрія погрозами віддати їй дітей і починає працювати в Дитбудинку, що вступає їй сімю. З тріумфом проголошує вона:

„О, моя шановна, не дивіться так здивовано на мене — я ж бо не винна, що звільнилась від усього того, що ще так цупко тримає вас у своїм полону... що можу вже робить і те, і се, зовсім не зважаючи, чи то буде пристойно з вашого погляду“.

Та найцікавіше, що вона здобуває за таку поведінку признання Андрієвої мами, що її власний син, після конфлікту з Оленою, вмовляє покинути його дім — вмираючи, ця жінка, із старими поглядами, висловила Олені свою вдяку за те, що почувала від неї: „багато я передумала за оцей місяць, далеко більше, ніж за все життя своє“. Одначе все ж читач мало переконаний Олениними вчинками. Одначе, не зважаючи на те, що Оленина постать не зовсім ясна для читача — може власне тому вона якась ближча до живої людини, ніж багато зрозуміліша Дарка Безфамільна у Яволовської, бо Дарчині вчинки надто підібрані для агітаційно-партійної пропаганди так, що ця безпритульна показує мало мистецьких елементів.

Отже родина — розбита. Але подружжя признається все вищою формою співжиття між людиною й жінкою, і тому часто повісті згадують про шлюб. Ясна річ, не є це церковний шлюб, а тільки реєстрація подружжя в уряді (загсі); до того така реєстрація не є конечна й часто читач, стрічаючи подружжя, не знає, чи воно загалом може бути урядово зареєстроване. В романі „Юхим Кудря“ сільський більшовик виразно відкидає церковний шлюб:

„А ранком закохана пара стояла в комісара. — Яке ж це вінчання? — сміялась Одарка. — Ніякого вінчання! — теж усміхнувся комісар, Андрій Тихонович. — Це так собі, торговий договір, хто порушить цей договір — під суд його!... — Та так таки й обійдеться без попа? — ніяково цікавилась повна щастя... Одарка. — Якось обійдемося, може... — кинув їй Данило, розчиркуючи своє прізвище в комісарських книгах. — Розпишіться, молодиче...“

Але є ще оригінальніше подружжя. Стара Надія Степанівна в романі Н. Забіли таке розповідає про шлюб своєї молодшої дочки, інженерки комсомолки Галини:

— „Хіба ж з цією молоддю договоришся? Хіба дізнаєшся, що та як? Я з самого початку була проти цього шлюбу. Але ви знаєте, що суперечити молоді не в моїх принципах. Я й не казала їм нічого — хай живуть, як знають, — кожний бо сам кує собі щастя. Позналилися вони в інституті, однокурсники, студенти. Спочатку зацікавилися разом, іспити готували, складали... А потім, одного дня, дочка мені заявляє, що вона одружена... Що? Як? Коли? — „Та вже понад три місяці. Не хотілося тобі

раніше казати, мамо, бо не знала — чи це „всерйоз та надовго“, чи так тільки, спроба... Ну, а тепер іду до лікарні... — А він же як, чоловік, твій, чи так, просто, як це тепер називається? — А вона сміється: — Не турбуйся, мамо, — законний чоловік. Спеціально заради тебе до загсу вчора ходили, от бачиш: „запис про шлюб“, — не стану ж я для такої дрібнички порушувати спокій твоїх ретроградних поглядів“... Три місяці, як одружена, вчора до загсу, а сьогодні тільки про це матері сказала та до лікарні йде, — як це вам сподобається?... А далі — вибралася вона від мене, поїхала з ним разом на практику, ще зиму окремо від мене жила. Заходила інколи... забіжить на хвилинку, про інститут, про іспити, про комсомол — і побігла знов. Коли це рік тому... приходять з валізкою, з портфелем. — Ну, мамо, приймай назад „блудную доч“! Розлучилася з чоловіком, хочу знову з тобою жити. Гадаю, що ти нічого не матимеш проти внука?... Отак і живемо ми з того часу: вона на роботі, я з Лесиком. Лесикові скоро вже рік буде. Мені, правду кажучи, нічого веселіше, ніж одній жити, та тільки дивуюся я все ж таки нашій молоді... — А що ж він, чоловік її? — Ні разу й не заходив. Сина й не бачив. Дочка й прізвища своє синові дала. Чи бачиться вона з ним, які там у них взаємини, не знаю нічого“.

Наслідки такого подружжя прийшлося заплатити дитині: вона померла. А тоді батько дитини Андрій говорить Галині.

„Багато ти віддала дитині?... Я може й не бачив його ніколи, але ж я знаю і це я тобі вже не вперше говорю: з тебе мати була така ж, як з мене батько... Я не заперечую — з мене батько нікудишній, тому то я й не хотів ним бути. Але, на мою думку, значно чесніше перед суспільством, перед майбутніми поколіннями, перед нашими дітьми — визнати, що не маєш права бути батьком і відмовитися ним бути, ніж так, як ти: взяти на себе відповідальність і не зможти донести її... Ти ж знала, що в тебе робота, комсомол, учоба, громадські навантаження. Знала, що відмовитися від цього не зумієш, не зможеш. Значить, ти знала наперед, що дитині ти зможеш віддати лише невеличкі рештки свого часу, свого життя. Так як же ти наважилася взяти все ж таки відповідальність за це маленьке життя, за це створіння, що вимагає цілковитої відданості, самовідреченості від матері? Як посміла ти віддати на поталу, покинути на призволяще нашого сина, мого сина?... Це ж злочин — ти розумієш. І не тільки передо мною, перед дитиною — це злочин перед суспільством“.

Так деклямував той Андрій, що ніколи не бачив свого сина, що навіть не був на його похороні. Та найцікавіше, що він ще раз сходиться з Галиною, що завважує:

„Не камінь, і я піддалася... він був знову моїм чоловіком протягом близько двох місяців“, але вкінці вони розійшлись остаточно й Андрій одружився з іншою.

Отже, як ми бачили, за таку легковажну й нероздуману розлуку платять не тільки жінки, але й інколи чоловіки й передусім діти. Тому в українських радянських повістях вяжеться тісно з жіночим питанням також дитяче питання. Погляд на дитину починає змінятись, але й самі діти змінюються:

„Бо Володислав — дитина в романі Г. Епіка „Перша весна“ — не потребував ні ефемерної, вигаданої слинявими інститутками та сентиментально дешевенькими поетиками „материної ніжності“, ні „батьківського ока“, що, як і „материна любов“, відоме тільки своїм майже тваринним егоїзмом. Бо саме він визначає батьківське ставлення до дитини, як до „священної“ непорушної власності, відриває її від потрібного... колективного оточення, тримаючи її, цю „дуже цікаву“ цяцьку, між ганчірками та брудом „щасливої, зразкової“ родини, отроєє цілі покоління будівників майбутнього традиціями й ідеями старого смітника. Тваринний егоїзм батьківської любови призводить до найгіршого паскудства, узаконненого віками й правом. Тішачися дитиною, він призводить її до нудної, сірої одноманітності, обмежує тюрмою родинної кухні її соціальний досвід, виховує з них безвольних, тупих людей з обріями і смаками власного кутка“.

Героїня Кротевицевої повісті застановляється над тим, як погодити звільнення жінки з обов'язками матері. Вона сама любить дві свої донечки, стежить запопадливо за їх розвитком, намагається вплинути на їх виховання, але замість найпростішого способу виховати діти: гарного влаштування сім'ї, вона пропонує таку складну програму спільного „міста дітей“, що має заступати індивідуальну сімю:

„I. Жінка заявляє про своє бажання мати зв'язок зі своєю дитиною. I тоді вже до року, до закінчення годівлі дитини молоком матері вона не має права без поважної причини... відмовитись від цього. Спеціальні засоби сполучення возять її потрібне число раз до дитини з місця проживання та праці. Вночі їй навіть дається ліжко біля дитини. Дні відпочинку вона теж проводить біля неї. II. Жінка зразу ж рішуче відмовляється від дитини — і втрачає, розуміється, всяке право на неї. Але вже й одно те, що вона виконала обов'язок свій щодо продовження роду, надає їй право деякої допомоги на випадок інвалідності... Минає рік. I. Жінка вдруге може відмовитись від зв'язку з дитиною. За виконання часткове (годовля) обов'язків матері вона одержує в належнім випадковій допомозі не тільки від комуни, а в деякій частині і від спроможної потім на це дитини. II. Жінка бажає бути матір'ю й надалі дитині. Вона входить тоді, як рівноправний член, до ради колонії, має крім того право контролю й апеляції до найвищої ради всіх дитячих установ. Кожної декади дитина може провести день у матері. Право її на допомогу збільшується. Минає сім років. I. Втретє мати має право відмовитись від дитини. II. Коли ж ні — теж вступає до ради школи

з правом контролю й апеляції. Крім того кожного вихідного дня (двічі на декаду) дитина перебуває в матері. Розмір допомоги, розуміється, ще більший. І останній період: чотирнадцяти — п'ятнадцяти років дітей. Закінчення нормальної трудової школи. Не тільки мати, але вже й дитина заявляють про своє обопільне бажання або повного родинного зв'язку, або цілковитого роз'єднання. І в позитивному випадкові дитина переходить з дитбудинку до матері назавжди, підлягаючи постійному контролю трудових одиниць, де продовжує вона свою освіту".

Оце має бути те звільнення жінки від дитячої кімнати. Як відбивається на дитині така, не кажемо вже розлука з матір'ю чи недобровільна, як у Дарки Безфамільної, чи добровільна, як у Галини, але вже саме розбиття родинного життя, як у донни Анни, чи у Гамаліїв — про це говорять українські радянські повісті й романи з дивною однодушністю. Ані жінка, ані дитина не досягає в тих повістях тоді щастя — навпаки, це доводить до важких катастроф.

Зрештою, вихованню дитини поза родинною присвятили українські радянські повістярі ще мало місця. Почини дитячих ясел при робітничих комунах пробує зобразити Забіла — фабричні робітниці улаштовують добровільно примітивні дитячі ясла; сільський притулок для дітей малює кількома загальними рисами Головка в романі „Можу“; ширший, але агітаційний образок дитячого життя, інколи дуже важкого, в сільській незаможницькій комуні дає Гордієнко; поза тим маємо ще приюти й притулки для дітей, улаштовані на стару моду, у Кретеви́ча й Яволовської.

З дитячих установ стелиться перед дитиною, позбавленою батьківської опіки, подвійний шлях: або вона опиниться в комсомолі, де переживає долю, змальовану Кириленком та Первомайським, або вона дістається на вулицю — а тоді жде її жахливе життя на самому суспільному дні. Страшні картини, що морозять кров, із життя таких безпритульних „вуркаганів“ — „пацанів“ (передовсім одеських) дав І. Микитенко в своїх творах „Вуркагани“ (1929) і „Ранок“. На жаль, Микитенко розповідає про життя безпритульних хлопців, що живуть у справжній пропасі нелюдської біди та неймовірних злочинів — про безпритульних дівчат він не згадує.

X

Отакий образ жіночого питання розгортають українські радянські повісті й романи. Важне ще, наскільки цей образ відповідає справжній дійсності й наскільки він мистецький. З того боку вражають читача дві риси, що надто часто повторюються в тих творах. Передовсім найчастіше дрібніші, рідше ширші протирічливі випадки. Майже все, як згадано, є вони дуже низького сорта, крайнє нетактовні, брутальні й до того за часто так дуже не вгадуються з цілістю, що псуєть повістеву структуру й викликають осоружне враження. З того виходить ясно, що такі проти-

релігійні випадки не подиктовані справжнім життям чи мистецькими міркуваннями. Вони роблять вражіння елементу чужого, вставленого насильно — тобто накиненого урядовим курсом. Тільки в дуже нечисленних випадках є вони відблиском справжнього життя.

Друга така, ще багато яскравіша риса — це вихвалення совітського будівництва. Ця риса налягла важкою зморою на наші радянські повісті і просто зруйнувала їх мистецький рівень, заваливши акцію дешевою агітацією. Тому всім жіночим постатям, що визначаються в повістях на полі совітського будівництва, бракує справжнього життя — це якісь стипізовані агітаторки-маріонетки, що деклямують усе ті самі, вивчені фрази. Такі будівничі інженерки, сільські агітаторки, колгоспниці, комунарки, промовниці на мітингах, і деякі комсомолки мають не багато справді людського, живого; з мистецького боку є вони невдатні, бо позбавлені творчих індивідуальних рис. Багато живіші є деякі постаті бойових фронтовичок — бойовий динамізм оживляє їх мимохіть і різьбить їх по-мистецьки. Зате там, де жінка виступає як тільки жінка, а не як партійна, виявляє вона все повну життєздатність і пориває читача бурею елементарних почувань, творячи справді мистецькі, повні переконливої сили постаті. Та до вершків чистої поезії доходить жінка у глибоко продуманому символі. Отже українська радянська повість відбила в загальних рисах — справжню сучасну дійсність: розбиття родини, захитаної й без більшовицької пропаганди; визволення жінки до нового, ніби повного життя, не звязаного релігійними, родинними, чи економічними обставинами; повний хаос у відношенні жінок до мужчин, спричинений більшовицькими розпорядками; деколи справді незavidне становище жінки серед тих революційних відносин; і найважливіша річ — велика загроза для існування дитини. Але хоч цю загальну дійсність схопили українські радянські повістярі вірно, то деталі нашим повістярям не все вдалось; їх жіночі постаті деколи мало мистецькі — і то не вважаючи на те, що українські радянські повістярі часто орудують прекрасною романістичною технікою, здобутою важкою працею над собою в сумлінних студіях над європейською повістю.

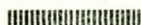
І тільки там, де український радянський повістяр умів стати на власному ґрунті, де він умів відхилитись від тієї агітаційної теорії — створив він живі й мистецькі жіночі постаті. Жінки українки з давніми виразно зазначеними національними зверхніми рисами — властиво немає тепер в українській радянській повісті. Її заступило інакше розуміння справи: виступають істотні риси української жінки, що відрізняють її яскраво від сірої більшовицької буденщини. Прототипом тих жінок являється росіянка Агля у „Вальдшнепах“ М. Хвильового. Бо це, щодо жіночої психології, рівнодушне, якої народності така жінка: росіянка, тюркиня, алтайка чи й українка. Але всіх їх характеризує психологічний індивідуалізм, що прямує до повного визволення жінки та до вияву її енергійної вдачі, що домагається

належного місця у світі. Це виразний протест проти більшовицького змеханізовання жінки. І тому нас захоплюють такі Аглаї, чи навіть донни Анни, або Любки Прохорівні, хоч із морального боку вони нас навіть, як згадано, гнівають і обурюють. Зрештою, й самі письменники підкреслюють страшні наслідки такого нестримного індивідуалізму для самої жінки, але з другого боку не бачать без нього справжньої людини. І в тому українські повістярі найбільше відхилились від загальної теорії, не вважаючи на крик офіційної критики, що це — явна контрреволюція.

На такому тлі й виростає спроба створити новий етичний ідеал, коли християнську етику не допускають урядово. І тут звважаємо дуже замітні явища, що свідчать про те, як поважно ставляться до своїх завдань справжні письменницькі таланти в Радянській Україні. Вже згадано про важний мотив повороту вуличних дівчат до суспільного життя — але цей мотив лежить загалом у програмі комуністичної партії. Зате цікавіші є гадки про родинне життя й про становище дитини. Тут стоять українські письменники перед двома контрастовими явищами: з одного боку повне визволення жінки з увагою на її індивідуальні й чуттєві вимоги — з другого: неможливість погодити ті принципи власне з самою жіночою природою. Переміг рішуче клич за сильною, самостійною жінкою — але всі автори показують, як така жінка заломлюється у своїх почуваннях. Всі автори показують, що розбити родину дуже легко, але разом із тим вони її показують, якою справжньою катастрофою є для жінки оте розбиття родинного звязку та бажання нестримного, все „молодого“ життя. Треба признати, що проблему родинного огнища поставили бодай деякі кращі українські радянські повістярі болюче поважно. Жіночої проблеми з того боку вони не розв'язали, бо без вповні християнських поглядів годі її розв'язати, але їх жіночі постаті все важко покутують за легкодушне розбиття родинного звязку і передовсім за нервозне бажання жити, за всяку ціну, т. зв. повним, все молодим життям.

Щодо дитини, то, що правда, деякі повістярі заговорили про тваринність батьківських та материнських почувань, але всі кращі автори показують, як страшно відбивається на дітях розбиття домашнього огнища й передовсім відсутність материнської опіки.

Отже хоч як намагаються урядові кола знищити самостійну ідеологію українських письменників, вона стихійно проломлює накинені їй кайдани і намагається витворити самостійний світогляд. При чудовій, пребагатій мові, при широкій, всесвітній тематиці, при високо вже розвиненій техніці, при постійній, упертій праці авторів намагаються бодай кращі українські радянські повістярі і на ідеологічному полі унезалежитись від більшовицьких поглядів, досягнути свої власні завдання і створити своєрідні мистецькі твори.

ЖАК БЕНВІЛЬ

Одного зо своїх учених, мислителів, державних мужів і політиків стратила Франція минулого року в особі Жака Бенвіля. Державного мужа передовсім. „Це був дорадник держави“ — каже про нього А. Боннар... „це був вартівничий суспільного духа“, докладніше говорить в *Mercure de France* А. Кюар, а відомий публіцист Р. Бразілляк стверджує: „Скільки разів обсерватор, що може незабаром стане діячем, чується стривожений і загрожений в обличчі кожної конюнктури, що стає розігрою долі народу, ми повинні спитатися: що зробив би в цьому випадку Жак Бенвіль“? І на щастя, (деінде пише представник молодих Террі Мольніє) „великі й ясні дороги, що їх відкривають його книги в звязку з історією, усе це не згасло з ним“.

Французька інтелектуальна еліта, та, що є чинна в акції відродження своєї батьківщини, стривожена темними перспективами її майбутнього, однодушно дала вислів своєї пошани до праці передчасно згаслого Бенвіля, до його незломного характеру, до його всеобіймаючого розуму, могутнього таланту письменника. „Це була людина, — пише А. Руссо, — що працювала усією силою свого духа, щоб вияснити конструкції й деструкції часу, це була людина, що з усього серця намагалася надати своїм творам тривалість“. Хто знає французький дух, французьку суворість в оцінці людей і їх праці, стриманість французів перед скорими осудами, а передовсім похвалами, хто знає ті строгі, таємні критерії, що їх стосують французи попри всю свою толерантність і лібералізм до письменників, державних діячів, мислителів, ті критерії, що дозволяють вкінці завжди вірно відрізнити справжнього велита думки від брошуркового шарлятана, той вже після вище наведених осудів може зачислити Бенвіля до найзатніших людей нашої епохи.

Але і без тих довідок, перше й основне мірило вартости того французького історика — це його праця, така різностороння, така багата, така льотна своїм духом, своєю глибокою культурою, шириною задумів, освячена палким патріотизмом, що всякі дитирамби і похвали, хоч і зовсім заслужені, видадуться блідими. Мірило праці! Якраз переглядаючи потужню Бенвілеву спадщину мимохіть заздримо нації, що оцінює своїх діячів не по блискучості пустих фраз, кинених на степовий вітер, а по розмірі й тривалості їхньої праці. З'являється у нас туга за українськими мислителями, вченими, істориками і державними мужами, що втиші робітних довгих літ, як Бенвіль, повели б сучасну українську думку на верхівя.

На переломі століть Ж. Бенвіль разом із двома іншими побіч нього керманичами фаялнги „Французької Акції“ Ш. Морасом і Л. Доде взявся за тяжку й невдячну працю: хотів своєму зромантизованому й занархізованому суспільству — „дати

лекцію французької культури і класичних дисциплін". Так скромно заповідав. Але зробив більше. „Французька Акція“, не оцінена ще як слід, напружено переформувала за три десятиліття методи осуду й методи акції. Патріотизм її не мав нічого спільного з демагогією брошуркових світочів нашої бурхливої доби. Бенвіль уважав демагогію за „ремесло таке саме, як усі інші, ремесло, що супроти нього не варт випробовувати діяння якихось моральних сил, бо вони для нього — ніщо". І тому погорджував дурницями, однаково, чи походили від його світоглядних противників, чи від одностумців. Ворог логічної слабкості мріяв про „поворот до давньої мудрости", — яку називав „кліматеричною", себто прагнув відновити французького генія, неповторного і зразкового у своїй класичній рівновазі. „Того дня, коли матимемо еквівалент Кандіда і Гулівера, зможемо сказати, що цивілізація — ця теплична рослина, повернулась до нас знову". Сучасність його не вдовольняла, тому з радістю вітав „найбільшу подію в історії моральної еволюції XX ст." Морасову „Enquête sur la Monarchie", тому казав, що „Тотарі повторяються, молоді нічого нового не говорять". І в своїй Історії Франції з античною суворістю заявляє в передмові: „не маємо наміру дати якийсь оригінальний твір. Історію не відновляється, а освітлюється... намагаємось тільки показати, як стаються речі, які повстають із того наслідки, чому в даному моменті так рішили, а не інакше".

Чи не був, питає хтось, Ж. Бенвіль неперекоаний скептик, зближений духом до геніяльного деструктора Вольтера? Адже боровся за нову методу, патріотизм уважав тільки за чесноту, не зносив патетики ані демагогії, світло, яке кидавна події, могло видатись холодним. Проте — ні. З насліддя XVIII ст. не взяв ані духа хули і погорди, ні розшалілої неґації, ні штучного оптимізму, ні гуманітарного сентименталізму, що збивається на сухе й нетривке вільнодумство. „Покутуватиме довго — пише Ж. Льюїон в „Revue Universelle", — легенда про зимність Бенвіля. Він гаряче протестував проти цього". Попри безмежну любов до французької величі, мав сильний і здоровий песимізм, цілковите знання реальних даних. Отож, коли йде про порівняння, не до впливів Вольтера віднести можна його дух, а до епохи Людовика XIV, колиски французького класицизму й „традиціоналізму. Можливо, з автором „Звичаїв цього століття", Ля Брюером, єднає Бенвіля сміливість вдачі, тверда моральна база, що рятували його, як і попередника, від невилічного, інтегрального песимізму. Його провідною думкою було шукати „середньої мудрости, що без неї все губиться. Ця мудрість є політична, залежить від звичаїв, є справою держави."

Перший твір Бенвіля, написаний, коли автор мав 21 рік, це книга про Людовика II Баварського, надхнена подорожжю до Німеччини. Ця відома студія виявляла незвичайну сплість, стислість аналізу, оригінальність погляду. Знайомство з Морасом, з Люсієном Моро, з Леоном де Монтескію, з Морісом Пюжо привело його до „Французької Акції", що тільки народжувалась.

Став її секретарем. З черги видає студію про Бісмарка і Францію, секретну кореспонденцію Бісмарка і Гамбети. Заслугує на увагу пасія, схована під холодом неблаганої методи. „Понад третину століття, (писав Бенвіль у студії „Бісмарк і Франція“), чуємо більше, ніж коли, що наша країна стратила свою певність. Її положення і майбутнє в безнастанній загрозі. В тій самій пропорції, в якій Франція відслужила ідеям 89 року, вона пожертвувала і поступилася своїми інтересами...“

В 1913 році Бенвіль уже був широкознаний і цінений автор. В „Action Française“ посвячується він хроніці, парляментарним звідомленням, літературній критиці. Книгою „Замах на Агадір і війна на Сході“ виявляє себе майстернім знавцем закордонної політики. Тоді зазначає на маргінесі актуальної справи, що хвилювала Францією: „Світ такий, як він є сьогодні, мало подібний до того, яким повинен бути за обрахунками і пророцтвами визначного числа політичних філософів XIX ст. Демократичні доктрини стратили свою притягальну силу. Лібералізм, після того, як пройшов бурею по Європі, не перестав меркнути... Народи починають, як це передбачив Огюст Конт, виключати людське щастя з політичних міркувань“.

В 1915 році публікує „Історію двох народів: Франція і Німецька імперія“. В 1916 — „Війна й Італія“, „Малий германський музей“, „Чотири місяці в Росії підчас війни“, в 1918 — капітальну книгу „Історію Трьох генерацій“, в 1919 економічний нарис „Як вмістити свій маєток“. „Цикль праць і трудів не буде ніколи замкнений“...

„Історія двох народів“ і „Війна та Італія“ — твори далекоглядні, діагностичні. Ось що пише Бенвіль про відношення Франції до Німеччини: „Коли досліджується звязки Франції з рештою Європи, завважується, що найбільше завдання припадає Франції через її сусідство з германською расою. З іншими нашими сусідами — англійцями, італійцям, еспанцями, наскільки маємо дрібні конфлікти, настільки маємо також тривалі замирення, довгі доби згоди, довіря і безпеки. Франція є найбільш товариська з усіх країв. Треба було б, щоб ми мали Німеччину в деяких моментах також у числі своїх приятелів. Правда, що вона між ними була, але після того, як її поконано... німецький нарід це єдиний нарід, що ним Франція повинна весь час займатись, що його повинна тримати весь час під своїм доглядом“...

В книзі „Війна та Італія“ Бенвіль пише про речі, що для 1916 р. видатись можуть пророчими: „Передбачуємо для Італії близькі успіхи, рівні тим, що їх цей край зазнав у минулому. Коли хтонебудь захоче затінити Італію, хай передовсім на її прикладі вивчає умовини, що в них відроджується держава й нарід“.

„Історія трьох генерацій“ — це вирішальний етап у мандрівці Бенвіля до слави, етап, що сходиться хронологічно якраз з кінцем війни. Оповідач-мораліст зеднується з журналістом-істориком. А ось „Політичні наслідки миру“ — книга писана в 1920 р.

на маргінесі Версальського миру. Миру „занадто солодкавого, щоб був тривалий“. І тому консеквенції Версалью представлялись Бенвілеві зловіще: „Консеквенції матимем. Той, хто копає рів, падає в нього. Хто ламає загороду, того вкусить змій“. І бачить німецьку єдність після Версалью тільки скріпленою, а не розбитою. Вказує на те, що німецька революція 1918 р. через свій опортуністичний характер іде в напрямі уніфікації, що програна війна Німеччини й упадок династії залишили без голосу колишній партикуляризм, що демократизація Німеччини працює на користь посиленої централізації, що автори крихкого миру (Клемансо й ін.) мали ненависть супроти Німеччини, але та ненависть не була ані як слід обґрунтована, ані передбачлива, бо знехтувала гасло, щоб розчленувати Німеччину, знехтувала для химеричних митикувань (м. ін. для того, що єдина Німеччина як економічна цілість буде певнішим платником репарацій, ніж пошматована) і продовжувала діло Бісмарка; далі, що німецькі периферії (Австрія, меншини в Чехословаччині, тощо) будуть постійною небезпекою, бо раніш чи пізніш творитимуть частину великої німецької держави. І як висновок: „аліанти розділили Німеччину, водночас уніфікуючи її. Через те їх твір (Версальський мир) є нелогічний і незвязкий. Він також і крихкий. І люди, що прийшли по неогоціаторах миру, що отримали їх спадок, мають сьогодні великий клопіт з цією Німеччиною, соборною й компактною, що на її границях повстають іредентизми, які підбурюють її, щоб закінчити справу німецької єдності.

Згодом історія усе більше манить Бенвіля. В ній шукає він відповіді на питання деструкції нашої доби, в неї черпає аргументи для своїх тверджень і висновків у політичних полеміках. Бо „люди минулого подібні до сьогоднішніх і їх чини мали мотиви рівні нашим“. Метода Бенвілевих історичних праць проста: знайти те, що оживляє інертну історичну матерію — отже висвітлити історію, вияснити факти, рішення, наслідки, їх рації. Рідко де найдемо книгу, писану в блискавкових скоротах (Бенвіль думає, що історик мусить скорочуватися, бо інакше, щоб оповісти історію, треба було б стільки часу, скільки вона діялася), книгу жахливої правди зіставлених фактів, несподіваних резюме, книгу писану під знаком того „доброго сенсу“ що, на думку її автора, є саме концепцією історії. „По всі часи, — каже між іншим Бенвіль, — політику робили почуття й ідеї“ — і, залишаючи на боці все те, що в історії є цариною літератури й анекдоти, вяже живі факти й події, що нерозривно промовляють більше, ніж страждання романтика-поета, великі, незмінні, що над кожною епохою вітають вогняним знаком: римський лад, християнська релігія, відродження, класицизм рівноваги віку короля-сонця, революція, а все піддане остаточно найбільшій незмінній ідеї Франції, її єдності, державності, гегемонії, тієї Франції, що є „твором розуму й волі“. Закінчуючи свою Історію Франції Бенвіль пише: „Старий світ є в стані, що дуже нагадує хаос. Крайністю є неясність ідей. Повновласть, диктатура це слова, що більше не лякають, або речі,

що видаються природними, хоч усюди афішують імена республік і демократій. Щодо величезних деструкцій, які спричинила війна й наступні по ній революції, то ніхто не може означити того, що відбувається, що є провізоричне, що дефінітивне. А проте, коли порівнюємо Францію з іншими країнами, коли уявимо собі всі верхів'я й низи її історії, побачимо, що вона наділена не найгірше... її соціальна структура тривка й добре зрівноважена, середні класи, її велика сила, в швидкому часі вміють відбудовуватися. По всіх своїх конвульсіях часто нагальніших, як деінде, вона не спізняється з відродженням і поворотом до ладу й авторитету, до яких завжди мала вроджений смак і інстинкт..."

Ось така візія емоціонувала „песиміста“ і „скептика“. До історичних праць, що при їх тексті вперто насувається порівняння з текстом Тита Лівія, належать: нарис про Наполеона — „18 брюмера“. Книга про Наполеона III, „Третя Республіка“ — зразок оригінальної синтези. „Диктатори“ це твори, що належать до колекції великих історичних студій Франції, що дали Бенвілеві шпапу академіка.

Однаке нераз говорив, що над усе хотів би бути поетом. Завдяки місцевтву вислову популяризував свої засади і давав зразки „середньої мудрости“ в літературних творах, що обіцяють йому місце біля найкращих сучасних письменників. Іронічні „Тирген“ і „Сальон Алієноре“, вольтер'янські казки „Саської чаші“, роман „Жако і Льорі“, „Сім тебанських брам“, „Максими й рефлексії“, низка літератуно-критичних есеїв, тощо — зразки витонченої аналізи, порівняння й далекогозорості чинять із Бенвіля — письменника, чарівника, обдарованого шляхетним змістом класицизму.

Незалежний, твердий, від довгих літ невилічно хворий до останньої хвилини не сховався із варті. Приязнь Франції з Світами була одним із його найбільших неспокоїв: „Легко спостерегти, (писав він в тій же Action Française з 30 січня м. р.) від деякого часу симптоми наростаючого напруження між націонал-соціалізмом і марксизмом, між германізмом і славізмом. Тенденція Німеччини це окреслення Чехословаччини як центру протинімедької конспірації. Обвинувачена в посередництві між Москвою й Парижем Чехословаччина буде взята перша як заложниця. Франція, що прийде їй з поміччю, буде заложницею число два. Ніколи не будемо занадто розумні, коли не схочемо фаворизувати проєктів Гітлера щодо східньої Європи“. І деінде: „Для миру з Німеччиною росіяни скинули, а потім забили царя, вірного Антанті. Вони можуть при першій нагоді повісити Сталіна і йти шукати якогось другого володаря, щоб тільки звалити нам на плечі війну“.

В листопаді 1936 року Бенвіль мав промову з приводу вручення йому шпади академіка. „Його фізичний вигляд, — пише глядач, — тривожив.... Його лице було сливе прозоре, по блідому чолі спливав піт агонії. Але, дарма, що гнітила його кволість і біль, говорив стоячи і дивним видавався його голос — міцний, ясний і чеканий, голос, що був у згоді зо світлістю читаного тексту..."

Франції — з тим наміром, щоб Наталена також стала монахиною. Батько оженився вдруге, а мачуха вирішила, щоб Наталена не вступала до монастиря, але вернулася додому. І ось Наталена опинилася в Україні на своїй рідній землі, цілком чужа для родини, для землі, для мови, для звичаїв, для товаришок у київському інституті...

Її серце, її життя залишилося в полудневій Франції та в північній Іспанії, а в Україні вона була „без коріння“. Хоч вихована дуже побожно, по-монастирськи, вона була сильно індивідуалістично розвинена зо своїми категоріями почувань та міркувань (майбутня письменниця „пручалася“ в ній), через що попадала в різні конфлікти з мачухою та з товаришками в інституті. Справді авторка мала що оповісти зо свого життя і вміла це оповісти.

Крізь цілу книжку бориються з собою Росія — Україна та полуднева Франція — Іспанія, авторка і її світ докільля. А коначна синтез виходить, що авторка асимілює своє французько-іспанське серце не з польським і не з російським, а з українським.

Авторка говорить про себе в третій особі і називає її „Ноель“ (— Наталена).

Критичний читач і сам спостереже, що для авторки так було зручніш, а для літератури така форма цінніша. Всяка автобіографія, в своєму імені писана, мусить бути пронизана духом приватності, одиничності, що не повторяється. А „Ноель“ переходить це обмеження і стає літературним типом — на рівні з іншими літературними типами (героями), що репрезентують нам свій рід психіки і життя. Наталена Дунін-Борковська і „Ноель“ у книжці „Без коріння“ це вже не те саме, хоч читач буде переконаний, що авторка вірно описує свої переживання. Якби ми заглянули до душі великих романописців, то переконалися б, що вони переважно описують свої власні переживання (інакше й не можна писати) — але в третій особі, і саме тим способом перелицьовують себе на загальний репрезентаційний тип. Життя без порівняння багатіше й „мудріше“, ніж яканебудь видумана фабула. Тому для зріліших душ книжка тим цікавіша й цінніша, чим вірніше схоплює життя — очевидно, не в формі механічної фотографії, а в формі мистецьких малюнків.

Саме завдяки мистецькому оформленню своєї автобіографії Королева дала нам не свою приватну автобіографію, а ліричний епос, якщо так годиться сказати, того українського сантименту, що віками тлів тільки в низах, а вкінці відорвався від усякого чужого блиску, і навіть такі чужі душі, як Ноель, прикував до себе, даючи їм життєве коріння.

Книжка „Без коріння“ написана новелістичним способом. Фасцинування, напруження починається від першого моменту, а тягнеться крізь цілу книжку до кінця. Хоч події звичайно дрібні, щоденні, але це душа Ноель така, що вона на все реагує з великою дозою глибоких почувань і своєрідних міркувань.

Зрештою ensemble осіб, цариця (на балі в інституті), великі князі, генерали, полковники, польський графський двір, професори, Лисенко, клясові дами, інститутки, носії на залізничній стації в Києві..., наче б справді в якомусь епосі. Повно контрастів, що в дзеркалі Ноєлиної „французької“ душі ще безмірно побільшуються.

Королева пише субтельно, поетично, плястично, а притім дискретно й мудро; в неї нема зайвого слова, ні слова, що не було б на своєму місці. Її культура дуже широка, почування глибокі з широкою гамою, обсервація багата й тонка, гостра, а життєве заінтересування безмежне. Тридцять літ я в Галичині і не знав, чи на Великій Україні такий самий марний культ дзвонення, як у нас у Галичині. Аж Королева мені доповіла, що в Україні дзвонили в кожную пору дня, як це звичай на заході. І найменші „дрібниці“ ввійшли в книжку Королевої не як звена статистики, а як звена переживань авторки.

Кількома рисами, на одній-двох сторінках вона так змалює особу, що та постать стає перед нами наче жива. Нпр. побічна особа соромливого й розгубленого професора „Фіки“ на трьох сторінках зображена ліпше й виразніше, ніж Юліян Цезаревич у двох томах Кобилянської („Апостол черні“). Саме в тому сила й мистецтво, а не в стиртах слів. З книжки „Без коріння“ дихає на нас справжнє життя з усіма своїма вибраціями. Наведу бодай одне місце для ілюстрації:

„Ноель ішла до мачухи з тремтючим серцем, проказуючи коротку молитву. Ідучи, інстинктивно відчула, що кидатися на шию з поцілунками не слід. Слустила очі і вступила в будуар і враз почула розчарований вигук: — Мій Боже! Та ж вона — навіть не блондинка!.. Але ж це був тільки початок розчарувань мачухи“.

Така жива драматичність справжнього життя тягнеться крізь цілу книжку.

Кобилянська висилає свого головного героя Юліяна Цезаревича за границю, але ні одно заграничне слово не прилипло до того героя; він собі такий самий „сірий“ галицький студент і теолог, як усі інші, що на очі не бачили може ні Львова. „Заграничні дріжджі“ Юліяна тільки паперові, а не живі.

А в книжці Королевої „заграничні дріжджі“ на наших очах спричиняють ферментацію цілого життєвого тіста, і ми розкошуємося та збагачуємо свої життєві сили тим добре переферментованим і добре випеченим хлібом. Пізнаємо не тільки різдзяні звичаї в Піренях та коляди, але й танці — і навіть такі подробиці, як тримають кастанети дівчата, а як чоловіки. А ціле те життя, що його Королева схоплює, виблискується в здоровій, чистій і ніжній психічній атмосфері, в якій світить щира й інтимна релігійність, наче сонце з неба. Навіть коли Королева описує почування свого духового пригноблення, завмирання життя, то й це вона укладає з могутніх категорій, що їх супроводить релігійний характер і йому відповідний безмежний

психічний відгук. Ось нпр. як Королева описує палату своїх батьків:

„Перше вражіння було, ніби вони проходили старими гробницями, такими давніми, що вже навіть постиралися в пам'яті наймення тих, хто був в них похований. Лишилася тільки решта запаху давно вивітрілого кадила, гірких і одночасно м'яко солодких трав, бальзамів чи ароматів, що мимохіть викликають думку про бальзамування. Це вражіння великої надземної, а не підземної криниці, що складалася з цілого ряду покоїв, підсилював штучний півсумерк, що наповнював усі кімнати... Велика кількість блискучих полірованих площ-столів, спинки канап, часами луток та одвірків, а також багатьох так само трохи поприкриваних драперіями дзеркал, відбивали в собі кришталі великих ваз та темну зелень пальм і навіть лаврів. І ці деталі, надаючи всьому мешканню один витриманий тон, творили вражіння постійної стужі та крижаних відблисків неживого світу, немов це не було помешкання живих людей, а лише прикрашені для жалібної урочистості притвори церкви.

— *Hé bien, c' est qu'on va s'amuser là dedans!* (Ну, ну! То ж то гарно тут будемо бавитися!) — зідхнула сумно й весела подруга. — Слово чести, я не здивуюсь, коли тут після обіду для розваги всі громадяни заспівають хором „*Dies irae*“.

Це місце нагадує мені аналогічне, але якже зовсім протилежно змальоване місце в книжечці Олени Ржепецької „Вічне Полум'я“ (з 1936 р.). Дівчина хоробливо розперезаного життя на тлі еротики, якій авторка вкінці каже „благословити Бога“ саме за те розперезане життя й кінчити самогубством, по смерті своєї матері говорить про себе:

„Я ходжу туди й назад по кімнаті й перед очима моїми все маячить зелена квітка на різі батюшки, що ховав сьогодні, і не так квітка, як жовта біля неї пляма. Це настільки займає мене, що я починаю дошукуватися звідкіль вона могла б взятися. Певно, прислужник, або й сам батюшка, облили вином чи оливою“.

Інша річ, що в квітистих ризах не ховають (яка це обсервація в авторки!); але біль душі тут доведений до ідіотизму — до повного занулення душі. Та сама дівчина говорить про смерть:

„А тимчасом може ти стоїш тут коло вікна і слухаєш, то ще раз кажу: — не боюся тебе і плюю на тебе! Я підходжу до вікна і плюю просто перед тебе!“ Яке це ідіотичне! А все таки доводилось мені чути й таких, що те, під кожним оглядом мізерне й негідне, „Вічне полум'я“ Ржепецької вище ставлять від „Без коріння“ та „Інакшого світу“ Королевої. Годі! Завжди справджується правило, мабуть Мікельанджеля: „зрозуміти — це дорівняти“.

Простенька коломийкова арія кожному сподобається, одначе нпр. в симфоніях Бетговена проста людина може згубитися, і найгеніальніші музичні твори будуть для неї чимсь незугарним.

Королева пише дискретно, субтельно, зміст її книжки „Без коріння“ дуже багатий, тому деякі читачі, цим чи тим зведені, можуть згубитися, читаючи книжку, відчужитися від ментальності авторки, а тоді все вийде навиворіт — як нпр. жидовин глядить на Христа.

Чув я ось такі закиди проти книжки „Без коріння“: що ніби це нецікава (!) книжка; що в ній замало українства (сентименту, патріотизму); що авторка виносить свій шляхетством; що забагато місця присвячує візиті цариці. В дійсності всі ті закиди основані тільки на непорозумінні.

Українська самосвідомість виростає в книжці „Без коріння“ просто з життя, без усякої тенденційности. Українська душа, враз із українською піснею, при різних нагодах сама добувається на верх — навіть німкinya фройляйн Оттилія несвідомо „навчала несвідомих (інституток), „яких батьків“ вони були діти...“ В патріотичній розмові між Ноель і єпархіялкою, попівною Тайонею, Україна зображена як „спляча царівна“. Розмовакінчається питанням Тайоні, зверненням до Ноель: „Чому б і вам не бути вкупі з нами?. Адже це ще питання: чи „ваші“ Піреней, чи може „ваша“ Україна?...“ Це все дуже дискретно сказано, однак сильно звучить поміж тими тонами, що в книжці верховодять. І тут покористуюся прирівнянням. У книжці „Апостол черні“ Кобилянської патріотичні нашіпкування не виростають із життя, але авторка штучно кладе їх на папір, тому вони зовсім не зворушують серця читача.

Ноель ніби гордиться своїм шляхетством?

Вона бере все добре зо свого шляхетського походження, але вона почувається тільки людиною і всюди шукає тільки людини. При вході цариці на балеву салью Ноель бачить, що „тільки інспектор, професор Малінін, стулав зовсім, як звичайно, злегка коливаючись, неначе йшов до класи на свою щоденну годину“. Ось тут її симпатія, а якщо б Ноель була запаморочилася царицею, то була б не відріжнила поведінки професора Малініна! Коли Ноель перед своєю мачухою виговорила, що вона говорила з єпархіялкою, попівною Тайонею, мачуха, „belle maman“, zareагувала на це: „Як?... Єпархіялка? Попівна? — зіп'яла до гори руки мачуха. — Де ж ви могли знайти таке товариство? Чи ж на те ми даємо вас до шляхетських інститутів, щоб вас там знайомили Бог зна з ким? C' est impayable!“ А про себе авторка далі пише:

„Ноель почервоніла. Різке слово вже було на краю язика, бо ж це вперше в житті вона почула, що когось осуджували не за лихий вчинок, а за те, що він був тим, чим був. Попівна? Добре! Та ж не можуть усі родитися княжнами та баронесами. І чому „п'п“, що служить Богові безпосередньо за себе й за людей, мусить бути гірший за тих людей?“

Не буду далі виправдувати Ноель, бо ті закиди проти неї просто на сміхи виходять. Пригадується мені тут той негр, що як комуніст і гість більшовиків у Москві найбільшу „фрайду

і сатисфакцію" мав у тому, що собі сів на царський престіл... Хоч він був комуніст, отже ворог усяких престолів, то все таки в підсвідомості мав інакші бажання — саме тому, що він ще ніколи не сидів ні на якому престолі.

Тридцять літ, відколи я в Галичині, я чекав на такий український твір, як Королевої „Без коріння“. Ні наш галицький демократизм, ні націоналізм доти не будуть зрілі, доки не сядуть (але в доброму розумінні) на той царський престол бодай у добре написаній книжці і то обов'язково з нашого життя. „Повіриш, як зміриш“. Авжеж поняття учнів про професорів звичайно схилені. Аж коли учень пройде шлях професорів, аж тоді пізнає цілу правду й стане справді зрілий. А доти в його молодечій, недосвідченій душі завсіди буде товктися своєрідне „шляг би їх трафив“ — тих вищих... Думаю, що саме з того притаєного й приглушеного „шляг би їх трафив“ родяться всі закиди проти книжки Королевої „Без коріння“.

По правді, ми повинні бути безконечно вдячні Королеві, що вона цей вищий і вже пропавший світ в Україні так вірно схопила та увіковічила.

Якось так склалося, що в 1936 році вийшла ще одна книжка зовсім аналогічно написана, як Королевої „Без коріння“. Це книжка Леоніда Мосендза „Засів“ (вийшла в Чернівцях).

Цей автор також у третій особі описує своє молодече життя, коли мав 6—7 років, і пише саме з тої перспективи, як у ньому нагромаджувався сентимент українства. Хоч цей автор (відомий письменник) мудро й гарно пише, але які ж великі переживання він міг мати як 6—7-літній хлопчина? І вийшло таке, що „Засів“ Мосендза відноситься до „Без коріння“ Королевої наче двірський партер до величної катедри.

*

*

*

Хоч етично-релігійне становище Ноель зразкове, то її міркування напр. про київський дівочий інститут, а особливо про східню Церкву часами навіть дуже суб'єктивні й кривдячі. Але коли б тут усе було „на місці“, то 17—18-літня Ноель цілком певно була б зображена штучно й неприродно. Ноель щораз тужить за своїми „милими черницями“ — та якжеж прирівнювати французький монастир до державного виховного інституту? Ноель всюди вище ставить культові форми та звичаї латинської Церкви (Ноель латинянка) — не відрізняючи того, що французька Церква, яка пройшла велику революцію і є відділена від держави, має свої плюси та мінуси, а російська Церква, як державна, мала свої плюси та мінуси.

Все таки Ноель своєю бистрою обсервацією та інтуїцією доходить і до спостереження таких субтельних різниць між західнім і східнім християнством, що до їх спостереження доходять тільки богослови по довголітніх студіях і також не без інтуїції.

Так напр. Ноель собі міркує: „Там на соняшному Півдні, де все просякає поганська радість життя, там і стародавні боги були так близько від смертних, що навіть поміж стінами монастиря почували вони себе „своїми“, чи принаймні — „не чужими“. Ніби й самі вони вклонились Воскреслому й увійшли в нове життя“. — „Тільки ж тут (у Росії) старі боги були — „нечистою поганською мерзотою“, демонами, камяними ідолищами, як дивились на них ті, хто дістав у спадщину суворі заповіді Византії“.

Думаю, що це так сформулувала Наталена Королева аж у пізнішому віці, бо як інститутка вона ще не могла бути умово така розвинена. Але як інститутка вона мусіла відчувати ці різниці — мусіла, бо інакше не могла б була так чудово описати великопостних звичаїв східньої Церкви, говіння, Преждеосвященної, воскресної утрені... Ось зразок:

„Чудові, на перше вражіння зовсім не церковні, наскрізь просякнуті радістю і урочистістю „київські“ великодні співи славнозвісних Веделевих Ірмосів, що ще й досі як слід не оцінені й ніде незнані в Європі, хвилювали, підносили, викликаючи тремтіння серця...

— „Воскресенія день, просвітінся, людіє, Пасха Господня, Пасха...“ — і серце невільно плигає в грудях, а губи тремтять у радісному усміху...

„Воскресенія день“ — жайворонком дзеленчить сопрано, розливаючи ясність і сяйво радісного дня, що його тільки на хвилинку затемнює глибока контральтова туга при згадці про „Преісподня землі“, куди „снишел“ Господь, щоб воскресити мертвих. І знову тільки зникає та хмарка підземних випарів — церква наливається вщерть новою радістю, а душа гукає разом з усіма: „— ликуй і веселися, Сіоне!“

Мені сльоза паде на папір — яка іронія, що це пише взятуша латинянка! І хотів би я гукнути на цілу Україну: Вчіть-ся від неї черпати з тих життєвих багатств, що їх маєте!... І потішаю себе: Скільки славних авторів дала Україна чужим націям, а ось справді йде „воскресенія день“ і для України, коли вже й до неї пристають такі світлі, вищі душі з чужої нації!...

*

*

*

По всьому, що я сказав про „Без коріння“, про книжку „Інакший світ“ уже не потребуватиму багато говорити. Та сама душа й тут, той самий стиль, живі порівняння, тонка обсервація, дискретність, чиста релігійність.

Тут зібрані 15 оповідань з „інакшого світу“, чужого для нас, але це світ, що з ним авторка зжилася. Місцями здається, що авторка відбігає від дійсного життя, що ніби надто витончує, містифікує життєві моменти, що їх описує. Але це тільки „грубе око“ так бачить, а в дійсності Королева вміє підглянути ті субтельні пружини життя, що їх інші не запримічують. Напр.

у „Спокусі“ змальована монахиня, що, хочаби спасти ропуху перед загибеллю, малошчо сама не попала в вічну загибель. Але хто знає інтимне монастирське життя, той подивлятиме авторку за її геніяльну обсервацію та мистецьке зображення тієї обсервації.

Всі оповідання Королевої овіяні релігійним духом, але природно, без усякої тенденційності — що в таких творах рідкість. Ще й у глибоко релігійних вдачах відрізняється бо-дай субтельний тон песимізму або життєрадісності, пригноблення або мужнього видержання. Хоч життя Королевої повне трагедії (в оповіданні „Гудзики“ ця емігрантка „Марія“, що для насущного хліба працює при збиранні винограду, це в дійсності сама авторка), все таки в її психіці не слідно ніякого заломання, ні desperaції, але ще її й на гумор стати.)

Чув я від одного „пророцтво“, що ніби оповідань Королевої за 10 літ ніхто не буде читати. Але „зрозуміти — це до-рівняти“. Я важуся вивістити інше „пророцтво“: що опові-дання Королевої ніколи не постаріються — вони будуть вічні в українській літературі.

о. Г. Костельник.

Богдан Ігор Антонович: Книга Лева. Бібліотека „Давонів“, ч. 18. Об-гортка С. Гординського, Львів 1936, 80, 64 стр.

Вже вдруге доводиться мені писати про поезії Антоновича. Перший раз, коли появилось „Привітання життя“ — поезії молодого дебютанта, а вдруге тепер, коли спілвій і вповні оформлений поетичний талант Анто-новича дав уже третю з черги збірку.

Коли сьогодні прочитую свої думки про дебют Антоновича*, то пере-довсім стверджую, що вже в першій збірці були поважні завдатки того, чим став він у дальшій своїй праці. „Вражає величезна різноманітність мо-тивів і тем“ — писав я про „Привітання життя“. Ця різноманітність іще більше зросла, а саме збагатилася в новій збірці цілою низкою біблійних та екзотичних мотивів. „В поодиноких поезіях розсипано чимало краси. Автор користується вміло всіма засобами поетичної штуки й творить най-стерно викінчені мініатюри“. Про нову збірку треба сказати більше. Не „поодинокі поезії“, але кожний твір Антоновича це прегарна цілість високої мистецької вартости.

В його поезіях „об слово дзвонить слово — кусні браззи віщі“ (Слово про Чорний полк, ст. 54).

Та найважніше те, що коли перший Антонович виступ робив вра-жіння мистецького, але холодного віршування, разив недостатке еерця, чуття, а в другій збірці поет поринув в аналіз свого власного „я“ й ціла збірка разила певного роду егоцентризмом, то в останній книжці Анто-новича тих хиб майже не запримічуємо. Мало того: цей дотеперішній его-центризм, „самовахотаний поганин“, прислухається голосові батьківщини, що „свого сина кличе найпростішим, неповторним вічним словом“ (стр. 48). Пісня рідної, забутої, землі поетовому сердцю „наче камінь, а все ж її спі-вати треба!“ (ст. 49).

В тому саме бачимо найвиразніший ступінь еволюції Антоновича як поета, а водночас запоруку його дальшого розвитку й поступу. Бо коли твердий Лемко сказав собі, що свій небуденний талант і свою пісню треба присвятити не тільки абстрактному мистецтву, але й рідній землі, то можемо бути спокійні, що своїй постанові залишатись вірний.

Останні поезії „Книги Лева“ (третя глава, а в ній такі, як „Слово до розстріляних“, „Слово про полк піхоти“ й ін.), впевають, що колони Антоновичевих пісень зможуть із великим успіхом піти „в розстрільний на

* Студ. Шлях, ч. 1—3, 1932.

екстази шанець дальній" не тільки на те, „щоб про борців незламно вірних гідно заспівати" (ст. 56), але й звуком дзвінкої сурми покликати нові полки у бойові лави.
Ю. Редько.

Леонид Мосендз: Засів, повість, Чернівці, 1936, 8°, 64 стр. Бібліотека „Самостійної Думки“.

Більше ніж скромно видана невеличка (63 сторінки вісімки) книжечка. З деякою недовірою чи упередженням починаємо читати історію малого хлопчика, Ніна. Ще якийсь час щось бунтується в нас проти назви „повість“, чому не сказати б скромніше: „оповідання“, — що більше личило б такій брошурці, — але вмиру, як перегортаємо сторінки, недовіря щезає, а вглиблюючись у зміст, готові ми навіть погодитися з автором, що це таки справді не оповідання, а повість.

В „Засіві“ розгортає Мосендз перед читачем переживання дитини на тлі життя інтелігентської родини на Великій Україні з початком нашого століття.

Книжка написана з великим хистом та психологічною правдивістю. Читач з приємністю бере участь у забавах та суперечках дітей, у липарських виправах та небезпечних пригодах, нагадуючи собі при тому свої дитячі реми. Спостереження автора важні також для батьків і виховників, що з неодного моменту життя Ніна побачать, як не треба й не вільно поводитися супроти дитини.

В особах Нінових батьків представив автор найчисленніший загаль української (з походження) інтелігенції на Великій Україні в довоєнних роках. Були, правда, між тією інтелігенцією й одиниці, що „Іх кудись за тую Україну заслали“, але більшість — це саме такі, як Нінів батько: голос крови, голос племінної приналежності в ньому ще не вмовк, бувають моменти, що він навіть зворушується згадками про минуле рідного краю, любить звуки рідної мови й навіть сам у приступі доброго настрою говорити „по-музицьки“ та з приziertвом ставиться до некультурного кацапа, — але всією „свідомістю дозрілої душі“ він русска людина, а „Україна“ для нього тільки легенда, — „мила й приваблива, але все ж легенда“. Треба служити новим богам — міркує Павло Людкевич і тим „новим богам“ хоче принести в жертву також свою дитину. На його думку оте „родове сумніння“, що пробуджується в дитині, треба завчасу „приспати, затерти, розвіяти, розкидати по нових, реальних ланах, щоб і луна лун не будила ніколи вже цієї марної пристрасти“.

Але зусилля батьків даремні. На дитину крім батьків впливає ще довкілля: товариші забав із вулиці, сусіди — неосвічені міщани, старий візник, Гаврило. Загально поширений погляд, що це впливи негативні. „Вплив вулиці“ — це найгірший ворог традиційного виховання. Перед ним усіма силами борониться дім і школа. Але, як бачимо з Мосендзової книжки, бувають обставини, (щоправда виняткові), коли саме цій проscribeваній „вулиці“, а не „благородному“ батьківському домові треба признати ролю сіяча, що в душу дитини засіває перші здорові націоналістичні зерна та оформлює її в позитивному напрямку на все життя. Від тих суспільних низів дитина, котру батьки раді б відділити китайським муrom від усього, що не „благородне“ та не „русске“, набирається „музицьких слів“, залюбки починає „музицькою“ мовою говорити, чуже вперше в житті незрозуміле покищо, але якось дивно привабливе слово „Україна“ та починає привадуватися над його значенням.

Ніно не хоче бути паничем, не хоче вчитися русської мови. Він врешті тікає з дому, що звільна ставав для нього шораз більше чужий. Втомлений засипляє серед розлогих піль. „Україна! Яка це міцна й пересвідчуюча візія, що ширше над горбком, де спить малий, надхнений утікач до забутої предками й знов віднайденої родовим інстинктом батьківщини“.

А ось закінчення:

„До схід сонця вийшов сіяч на зораний під засів лан. Довкола вже підносились густа зелень сусідніх гонів. Тільки він спізнився. Але рілля його врожайна, зерно добірне й дожене ще його нива поля сусідів.“

Він став по вітру, управив ношу з насінням, набрав повну жменя

повновісного зерна. Благослови Боже! І з легким шуршанням почало струмити з руки й лягати на рідко важке насіння. Рівним кроком поступав сіяч... У заглибині на межі побачив щось біле. Підійшов ближче: підклавши під голову руку, спав малий хлопчина... Здивований стояв хвильку сіяч і придивлявся до хлопця. Після нахилився над ним. І з вихиленої сіячевої ноші заструмилося на хлопця, обсіпаючи голову, лице й груди, важке, золотисте зерно..."

Наводимо цей прекрасний фрагмент як зразок стилю й мови Мосендза.

Нетерпеливо дождатимемо іншої книги про події з дальших днів життя Антоніна Людкевича, що її заповідає автор при кінці своєї повісті.

Ю. Редько.

Федір Дудко: Великий Гетьман. Історичний роман. І. Між Сциллею і Харибдою. Літературна Бібліотека „Української Культури“ ч. 1. 1936. Видавництво „Українська Культура“, Львів. Ілюстрації М. Бутовича. Стор. 240, 8^о.

На мотто до своєї нової повісті вибрав автор такі слова О. Пушкіна: „Хтось у романтичній повісті змалював Мазепу як старого боягуза, що блідне перед озброєною жінкою, вишукує рафіновані страхіння, томо. Чи не ліпше було б розвинути й пояснити справжній характер ворохобного гетьмана, ніж викривляти самовільно історичну постать“.

Московський поет, що написав ті слова, дав у своїй „Полтаві“ зразок з ґрунту фальшивого й тенденційного „розвинення й пояснення“ характеру українського Великого Гетьмана. І тому таке мотто трохи разить. Та й взагалі, чи це не прояв малоросійства, ставити на чоло української історичної повісті про Івана Мазепу — цитат з письменника, що для нього Великий Гетьман — є „ворохобним гетьманом“? — Але коли поминути ці історично-літературні рефлексії — то думка розвинути і пояснити „справжній характер“ Івана Мазепи ще й тепер не позбавлена актуальності. Бо хоч як багато своїх і чужих мистців слова бралося зобразити постать Мазепи — то й досі вона ще таємна у своїй великості. Тому й нова повість про Мазепу це у нас не зайва спроба.

Федір Дудко не злякався великої конкуренції, яка загрожує нашому письменникові, що береться щераз оформлювати популярну літературну тему. Не побоявся конкурентів із світовими іменами — не побоявся і недавніх книжок з такими іменами, як Богдан Лепкий та Рене Мартель. І слід ствердити, що ця відвага Федора Дудка не є відвагою очайдуха. Дудко знає, що робить і до свого трудного завдання солідно підготувався та випробував свій письменницький хист.

Якщо з першої частини більшого твору можна судити про цілість — то Дудко поставив собі за завдання: 1) дати літературно написану історичну повість з живою акцією та без зайвого, тяжкуватого баласту т. зв. „епічної ширини“ і „психологічного поглиблення“, що в нашій історичній повісті непомірно розрослися на шкоду акції, композиції, а через те й цікавості повісті; 2) в цих звужених епічних рамах дати реальні описи історичного середовища, схоплені буденно-життєвим способом та сперті на докладні студії історичного побуту.

Оба ці завдання автор у першому томі дуже добре виконав. Але, на жаль, до двох вище наведених завдань автор долучив ще й третє, що йому було не під силу. Він задумав надати повісті історичний кольорит архаїзацією стилю і мови. Ця архаїзація вийшла таки дуже невміло, бо автор провів її механічно, не беручи під увагу факту, що мова це не зліпок слів, тільки своєрідний організм. — В „архаїзованій“ мові дієвих осіб повісті Дудка цінні скарби стародавнього нашого лексику і складні сплітаються з вульгаризованими виразовими засобами модерної газетарської мови. Ефект виходить комічний, а іноді і трагікомічний. Оце й обнижує сильно літературну вартість книжки Федора Дудка, що зрештою заслуговувала на назву зовсім доброго літературного твору.

Особливу вартість мають прегарні описи життя на гетьманському дворі. Такі моменти, як військова парада в свято Різдва Христового, беш-

кет у гетьманській палаті, і б. ін. — це справді перлини в царині нашої історичної повісті.

В ідейній сфері твору, коли й є деякі промахи й перетягнення — то вони не надають загального тону цій книжці, зрештою про ідейний бік твору прийдеся говорити аж після виходу в світ цілості. А добре було б, коли б ця цілість побачила світ якнайскоріше. Тільки... в дбайливішій мовній шаті!

М. 2.

Юрій Липа: Нотатник. Новелі. Том II. 1936. Вид. „Народний Стяг“, стор. 126. 16^о.

Селяни під проводом матроса рабують економію, а порабувавши, моляться до мужицького сіряка, піднесеного на вилах. („Коваль Супрун“). — Батько Махно гуляє, осяяний авреолою характерника-героя („Чародій“). — Інтелігенти ведуть безконечні дискусії — а діти на фронті борються столиці („Камянець Столичний“). — Воякові імпонують лише буки („На варті“). — Командант відділу рішає вбити добродушну маркитантку, замість відібрати від неї привязані до воза бляшанки, що своїм дзенькотом з військового становища невідгінні („Бляшанки“).

Ось це є поодинокі моменти, що виступають на перший план у тих п'ятих оповіданнях, що складаються на зміст другого тому „Нотатника“ Юрія Липи.

Спитаймо ж себе тепер: чи це моменти, що причиняються до творення героїчної легенди недавнього минулого? Або чи це бодай моменти, що впливають у душу читача пошану до героїв цього недавнього минулого? Ледве. Бо загальний тон цих оповідань, яде правди діти, таки не будуючий. Воно може часто так у дійсності було — але було й інакше; а реалізм виправданий тільки тоді, коли зображує життя справді вірно, т. зв. з темними і ясними сторінками, — а не підмічує тільки один бік життя. Тоді він перестає бути реалізмом.

Цей дух мовчавливої апробати духового анархізму й отаманщини, що оповирав більшість оповідань з першого тому „Нотатника“*, — виявився і в другому тому особливо яскраво, головню в оповіданні „Чародій“. Ось наприклад: „От у Гуляйполі самому загнали петлюрці батька Махна у, можна сказати, його ж нору, у його ж хату. Приходять петлюрці, а в сінях стара баба капусту крише. — Не було тут Махна? — Ні, лебедоньки, не було! — Ті й пішли собі. — Га, га — сміється рябий копитан — та тож був сам Махно“.

„Влада большевицька — то якби хто гупої ночі кишеньковими ліхтариками день робив. А Махно — метеор. Вибив з Катеринослава і Німців, і УНР, ганяв по Мелітопільщині й Бердянщині, царював у Гуляйполі, глядь! завернув на Полтавщину. Зміїться за ним слід, як іскра полем пороку перебігає. Як чар“.

Чи такі речення можуть стояти в конструктивній з національного погляду книжці, — навіть хоч вони стоять побіч речень для Махна менше похвальних? Гадаємо, що ні. Нездорова романтика розхристаного отаманства так і бе з цього оповідання — і автор хіба може собі не усвідомляти, як ділає така романтика на читача, що з власного життєвого досвіду знає, хто був Махно і яка була його роль.

Або ось така грабіжницько-зłodійкувата сценка в оповіданні „Коваль Сапрун“:

„Коло вікон вовтузилися тільки хлопчакі з недалеких Санджарівців, витягаючи гачки, шарпаючи важкі штаби, щоб занести додому, на господарство. Дим од вистрілених і підпалених хлібів розсіявся, тільки пух від роздертих перия літав по повітрю. Повно було ще людей, — господарювали. З дункого чорного парку чути було голоси, — Петре, що носиш, — кричав хтось з глибини дерев, — кинь барахло! От іди сюди, я тобі, бра', покажу. Із стаєн повиснали коні і лошата, з обор — корови. Індикі, гуси, качки вже помандрували до сел. Рушили на села й вози із збіжжям, мукою,

* I. том зрецензований у „Дзвонах“ ч. 5 1936.

з полатями сала, з бочками квашених огірків і капусти. Молодипі поспішали ділитися посудом, бо вже вечоріло, столярський і слюсарський струмент господарі поховали до своїх глибоких кишень. Кілька баб витягало з корінням недавно посажені, молоді овочеві дерева і складали на віз. Діти радісно перегукувались, несучи в руках одірки, шиби, цівяхи. Двоє дідів стягало шкір'яне обиття з фаєтонів: то були кущірі з села“.

Читаючи це, так і шукаєте за палким осудом нерозумного варварства. Але де ж там У Липи — це зовсім що інше:

„Село було глухе до просьб, до пригадувань, до запитань, до угоди, перемиря. Село не воювало, — воно нищило. Так як колись розкидало гнізда зимних полозів, виганяло брехучі лисиці з їх нор, копало неохайним ведмедями з гострими кілками на дні. Нищило не роздумуючи, нищило з захопленням. Так пастушки топчуть в норах шкідливих ховзашків, і розривають поводи на частинидовитих павуків — тарятулів. Були безжалісні, як селянська коса, що в косовицю стинає з травною кубельця жайворонків. Села тоді, то були велитенські гребені-граблі, що збрійно виграблювали — вичісували бурян. Несчастливий, людський бурян, закривавлений теплою кровю, пропахнутий чадом спалених дворич“.

Отже, як бачимо, автор інтерпретує ці грабунки як стихійне, мало що не патріотичне діло, в романтично-демонічному освітленні. Добре — каже читач, — то може це стихійний, шалений танець розбурханих пристрастей темного села, пущеного самопас? Де ж там! Матрос Супрун, аранжер цих усіх грабіжей по селах, „мав коло себе кількох відданих йому людей: робітників, інтелігентів, селян, що всі вірили в те, що й він“...

Одним словом — Липа бачить тільки безпильову, стихійну, безпросвітну жорстокість, що нібито й є суттю національного зриву. Навіть у найпозитивнішому з цілої збірки оповідань, яким є „Кам'янець Столичний“, на погану інтелігентську трусливість автор знаходить тільки такий засіб, як „сполічкування“. А оповідання „Бліпанки“ не стає глорифікацією поганого, жорстокого злочину тільки завдяки марному припадкові.

Не кажу, що в цих же самих оповіданнях Липи нема і позитивних думок, є, але загальний тон книжки не є національно будуючий.

Тематика книжки — наші недавні визвольні змагання — настільки актуальна й болюча, що в першій черзі цікавлять нас моменти ідеологічного, а не мистецького формального характеру, тому й у цій рецензії вважам за необхідне виділити на перший план ідеологічні недостаті книжки.

Зате, коли говорити про мистецький бік, то треба признати, що автор з дійсним письменницьким хистом уміє творити атмосферу своєрідних середовищ, — а також у сюжетовому, композиційному й стилістичному огляді оповідання його стоять на високому рівні. Шкода, що всі ці майстерні засоби не скрізь служать для позитивно ідеологічних напрямків.

м. г.

Катря Гриневичева: Шестикрилець, історичні нариси. Друге, повне видання. Львів 1936 В-во Обрії. Стор. 184. 8°.

Монументальна книга — тим одним словом можна найліпше окреслити загальне враження, яке робить нове видання „Шестикрильця“. Книголюб бере з правдивою приємністю таку книжку в руки. Серед повені дрантиво виданих брошурок і більших книжок, що їх видавці не звертають належної уваги на зверхнє оформлення, поява такої книжки як новий „Шестикрилець“ це справжня подія в нашій видавничій світі. Тому справедливо належить це відмітити.

Тут залишаємо на боці мистецький бік самого твору, бо про це вже була вчирішуча рецензія М. Г-а на сторінках нашого журналу (Ч. 12 з 1935). При тій нагоді наведемо тільки два речення з неї, що є немов змістом цілої рецензії. М. Г. каже: „Високомистецькі прикмети К. Гриневичевої на перший погляд видаються в очі та викликають глибокий респект перед умінням і талантом авторки... Авторці вдалося дати такий одноцілий, так органічно переплетений мистецький твір, що читач з правдивою насолодою втягає в себе цей концентрований аромат високої куль-

тури духа, виявленої в висококультурній словесній формі. Направду рідко можна у нас стрінути таку книжку.

Але ж перше видання цієї книжки, що торкається зверхнього вигляду, залишало надто багато побажань. Тому перевидання „Шестикрильця“ було справді культурною потребою. Якщо хочете мати наглядний приклад на те, що є дешевенький видавничий дубок і як має виглядати гарно видана книжка, порівняйте оба видання „Шестикрильця“. В новім оформленні зверхній вигляд книжки зовсім відповідає внутрішній мистецькій вартості твору. Новий „Шестикрилець“ — це книжка формату великої вісімки (25,5 × 18 см). Окладинку прикрашує рисунок Масютина, що зображує постать князя Романа, видержану в монументальному стилі. Кожне окреме оповідання розпочинається заставкою та ініціалом, а кінчається кінцівкою, кожна сторінка прикрита з гори вузькою заставкою, що, як і всі прикраси, виведена червоною краскою. Всі ці графічні оздобы, взяті зо старих рукописів галицької України, ще більш підкреслюють монументальний характер книжки. Цьому відповідає добірний грубий папір, відповідна форма черенок і широкі маргінеси. Друковано сімсот нумерованих примірників. Сподіємось, що знайдеться серед українців сімсот книголюбів, що схочуть прикрасити свої книгозбори справді гарною книгою, гарною своім змістом і мистецькою зовнішністю. Тільки одна заввага на адресу Б. Кравціва, що оформлював книжку: для збереження одноцільності стилю треба було доковче заголовну сторінку і заголовки оповідань зложити великими буквами, а не малими, як це зроблено.

Перше видання видавці були трохи скоротили, достосовуючи книжку до стандартизованої величини „Української Бібліотеки“, що при високомистецьких творах річ рішуче недопустима. Тепер появилася „Шестикрилець“ у своїм повнім вигляді. Так наприклад аж з доповненнями нового видання вповні зрозумілий і оправданий заголовок другого оповідання „Легенда церковного вікна“. Майже в кожному оповіданні є більші або менші додатки і поправки, що тільки збільшують вартість твору.

Новий „Шестикрилець“ належить до найкраще виданих у нас книжок. Видання цієї книги — це справжнє культурне діло.

М. Д. Д.

Д-р Саломія Цьорох: Погляд на історію та на виховну діяльність СС. Василянок. Львів 1934. Праці Богословського Наукового Товариства у Львові. Том VII—VIII. Стор. 1—254 + I—II.

Перед нами праця одинока в своїм роді, бо присвячена історії чину СС. Василянок в Україні та Білорусі, зокрема ж їх виховній діяльності. Праця одинока, а через те й цінна хоч би з тієї причини, що історична література про жіночий чин св. Василя майже не існує. Одноцілого конспекту про нього таки нема. Тож не диво, що кожна праця на ту тему, хоч би вона й мала численні недотягнення, стає цінним вкладом в нашу історичну літературу, бо виповняє все таки одну прогалину та збирає розсипаний по всіх усюдах не раз мало доступний матеріал. Зробила це на велику користь для власного чину д-р Саломія, на світі Стефанія Цьорох, монахиня монастиря СС. Василянок ім. св. Макрини у Львові при вул. Потоцького 95. — до речі перший доктор чину СС. Василянок.

Після короткої згадки про основоположників того чину, про св. Василя та його сестру св. Макрину, дає нам авторка погляд на поширення монастирів СС. Василянок у цілому християнському світі, а зокрема в Україні та Білорусі від найдавніших часів. Черговий розділ виясняє нам розвій правил та конституцій, що обов'язують по сьогоднішній день в чині. Далі пробує авторка дати нам образ розміщення монастирів СС. Василянок в Україні та Білорусі, починаючи від XVI та XVII ст. На тім кінчиться перша, так сказати б, чисто історична частина праці.

Друга частина присвячена виховній та харитативній діяльності СС. Василянок здебільша за останніх сто літ. Найобширніше потрактована сучасна виховна праця того чину на всіх західно-українських землях та на емірації. Починаючи від монастиря Василянок в Слов'ї, що до деякої міри став матірним монастирем для цілої Галичини, обговорює авторка

по черзі виховну працю монастирів в Яворові, обох у Львові (при вул. Длугоша та Потоцького), в Станиславові, Дрогобичі, Перемишлі, Підгайцівці, Ужгороді, Пряшеві, Крижівцях та Шіді (в Югославії), вкінці в Філадельфії та Юнієнтавні в Півн. Америці. Так повних і вичерпуючих відомостей про виховну діяльність наших Василянok ще не стрічали ми в ніякій нашій книжці.

Третю частину праці творить збірка 12-тьох документів до історії Василянok в Галичині, (найдавніший з них походить з XVII ст.). Три грамати подані в фотографічних репродукціях. Книжка містить у тексті понад сто ілюстрацій, що робить її живою та інтересною.

Праця д-р Саломії Цьорох — як сказано — це цінний вклад у нашу історичну літературу новістю теми. Правда, в історичній частині вона більш компілятивна; можна б було використати ще більше джерел, як це зробила авторка, можна б дати ще більше вичерпуючі відомості про початки жіночих монастирів в Україні навіть на основі доступних друкованих праць, однак те все виправдує факт, що перша частина творить тільки вступ до властивої теми — себто до огляду виховної діяльності Василянok, бо й сама праця це радніше історично-педагогічна розвідка. І саме ті недотягнення першої частини вирівнює обильно друга, що дає речі нові, ніде ще не друковані, сперті здебільша на рукописні матеріяли, що зберігається по закамарках монастирів Василянok. Згромадження матеріялів до сучасної діяльності монастирських жіночих шкіл, що існують, або в звязку з новою шкільною реформою в Польщі поліквідовані — хіба ж це не велика заслуга для збереження однієї ділянки нашого культурного повоенного життя, тим більш, що авторка своєю увагою обняла працю українських Василянok в Європі й за океаном. Розвідка Цьорох виповняє поважну прогалину в історії нашого шкільництва. Не менша вдяка теж Науковому Богословському Товариству, що дало змогу тій праці побачити світло дня.

М. Чубатий.

Проф. С. Юшков: Руська Правда (Русская Правда). Київ 1935. I—XIII + I—195. Українська Академія Наук. Інститут матеріальної культури.

В часах, коли Українська Академія Наук в Києві здебільша перестала служити не тільки українській історичній науці, але поважній українській науці взагалі, коли під фірмою найвищої української наукової установи, ще недавно (в рр. 1923—1929) так вельми заслуженої, появляється тепер нерідко агітка, що з правдивою наукою дуже мало що має спільного, в тім часі стрічає українського історика права мила несподіванка. Перед нами поважна книга, що її вартість обчислена не на роки, а на десятки літ. Це нове видання Руської Правди за редакцією знаного вже дослідника Руської Правди С. Юшкова.

Руська Правда, цей знаменитий пам'ятник старо-українського права, дійшов до нас у понад сто списках, що їх можна поділити на кілька редакцій, а й у тих ще ціла низка варіантів. Річясна, що до основних студій правової культури в старій Україні кончеючим є пізнати різні варіанти, що творять нерідко етапи в розвою системи права в Україні в добу Руської Правди. Всі ті списки розкинені здебільша по архівах Росії, що під сучасну хвилю робило ті студії просто неможливими. Тому здавна відчували вчені велику недостатку такого видання Руської Правди, що в нім були б взяті під увагу по змозі всі варіанти, що збереглися по нинішній день. Старе наукове видання Руської Правди проф. Калачова ще з 1846 р. вже рішуче перестаріло, а до того й справжній бібліографічний рідкість. Інші видання Руської Правди, чи то російські (Калачова, Сергєєвича, Буданова) та українські (К. Левицького, Лашенка) мають тільки навчальний характер та можуть служити для життєву студентів, а не основних наукових студій, бо подають Руську Правду тільки за одних або двома-трьома текстами.

Мабуть надто велике число знаних рукописів нашого пам'ятника відстрашувало учених, щоб взятися до нового наукового видання Р. Правди, тим більше, що авторитетний археограф Строев перебільшив число існуючих списків Р. Правди, нараховуючи їх аж коло 300. Була це тому рігантична робота опрацювати видання, що зводило б разом таку скількість

списків Р. Правди. Щоправда, обрахунок Строева показався втриє перебільшений, але звести й сотку варіантів в одному виданні це неабияка праця.

Піднявся її та дав нам таке нове видання перлини староукраїнського права проф. Юшков. Працю ту виконав успішно саме в часі такого лихоліття для українських історичних наук у Радянській Україні. Вислід його певно кількадесятих праці, отся книжка з 13 сторінками вступу та 185 стр. тексту враз із цінним покажчиком.

Перше важке питання, що його мусів Юшков розв'язати, це поділ сотки списків на редакції, себто на основні групи. Досіль учені щодо того висловлювали різні погляди. Тобін ділив усі списки на дві редакції, Калачов, Сергєєвич на чотири, до того ще в т. зв. широкій редакції Р. Правди відмічував 3 родини. Юшков виділив ще одну групу як окрему, а саме всі ті списки, що мають долучені статті із византийського правничого збірника — Судебника царя Константина і тим чином Юшков поділив всі списки на 5 редакцій. Першу редакцію творять всі списки, подібні до т. зв. Академічного списка, себто списки т. зв. короткої Руської Правди. До другої редакції вчисляє Юшков ті, що мають від 108—110 статей та ділять їх ще на 3 групи, для яких типовими є Синодальний, Пушкінський та Троїцький список. До третьої редакції належать ті, що для них зворієм є Карамзинський список (131 статей) Четверта ж редакція, на думку Юшкова — це всі списки із долученими статтями з Судебника царя Константина та з Ярославовим „Уставом о мостах“, разом 195 статей. Так списки т. зв. широкої Руської Правди поділив Юшков аж на три редакції. До останньої, п'ятої редакції зачислені списки типу списка Оболенського, себто т. зв. скороченої Руської Правди найпізнішого походження.

У своїй книзі видав Юшков 7 різних типових списків Р. Правди, додаючи до кожного кілька тисяч варіантів, що їх найшов у численних (коло сотні) списках-рукописах Р. Правди.

До них додав Юшков 4 короткі правничі памятники, що найстисліше зв'язані з Р. Правдою та належать, так сказати б, до правної системи Р. Правди, а саме короткий памятник п. з. „Владимира князя суд о послушестве“, дальше „О мужи кроваве“, „Устав Ярославль о мостах“ та нововідкритий вельми цінний твір, що видає поміст між світським та духовним правосуддям княжої доби п. з. „Правесудье митрополиче“ (36 статей).

Вартість видання Юшкова дуже збільшує основний покажчик предметів та юридичних термінів, імен та географічних назв, що приходять у Р. Правді.

Видання Руської Правди Юшкова не непересічна книга; за ту муравлину працю належить йому від усіх, кого цікавить історія українського права, тільки щира та глибока вдяка, бо своїм виданням уможливив він справді науковій студії над староукраїнським правом навіть по тім боці того китайського муру, що відділив нашу ближчу батьківщину від східноукраїнських земель. Та все таки сама зовнішність видання того цінного твору це свідомство тієї мізерії, що серед неї животіє в стінах УАНу українська наука. Видання Юшкова на ділі двомовне (українсько-російське) а в передмові (теж двомовній) ані слівцем не згадане про якийнебудь зв'язок Руської Правди з українською юридичною культурою; навпаки, у тій передмові повне та свідоме „общеросійське“ баламуцтво. Зараз у першому реченні обох текстів передмови російські твори Калачова названі „нашою історіографією“. Видно, що російські історики стали вже для Української Академії Наук „нашими“, подібно як Пушкін поетом Світського Союзу, а російська мова мовою СССР. Пього хіба досить.

М. Чубатий.

Д-р Михайло Антонович — Князь Рєпнін, генерал-губернатор Саксонії. Берлін 1936. Український Наук. Інститут в Берліні. стор. 1—61.

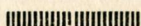
Молодий наш історик д-р Михайло Антонович дав нам монографію, що висвітлює одну сторінку життя кн. Миколи Рєпніна, пізнішого правителя Лівобережної України та симпатика українського руху. Праця відноситься до часів після нещасливого походу Наполеона на Москву, коли то з волі союзни-

ків кн. Репнін став управителем окупованої Саксонії, королівства досі заприязненого з Наполеоном. По поразці Наполеона під Липськом саському королеві Фридрихові Августові грозила повна детронізація, а його королівству втрата самостійности та прилучення до зненавидженої Прусії. Одначе розбіжність інтересів Австрії та Прусії врятувала самостійність Саксонії; на цей непевний час заряд того краю віддано в руки до деякої міри неутральні, а саме в руки російського генерала кн. Репніна на більше ніж один рік (жовтень 1813 — падолист 1814). Саме той час є предметом праці автора, що дає нам образ тодішніх політичних настроїв у Саксонії, зображує нам працю кн. Репніна в діяльній адміністрації, скарбовості, військовості та культурної праці для окупованого краю. Усю діяльність князя в підбитій країні характеризує висока гуманність, поступовість та дбайливість про добро чужої собі країни.

Автор використав сумлінно й методично архівальні матеріали та історичну літературу і дав нам науково вартісну розвідку.

Та все ж таки насувається при читанні тієї книжки одно „але“. Хіба ж працюючи науково у Берліні не можна б підшукати теми більше звязаної з українським минулим? Ще численні питання навіть із українсько-німецьких взаємин у минулому невияснені; тому пощо братися за таку далеку нам тему? При виборі іншої теми праця, вложена в написання історичної розвідки, краще рентувалася б для української науки і навіть для самого автора*.

М. Чубатий.

ХРОНІКА

Унійний Зід

з приводу 300-ліття смерти Митрополита Рутського

Українська Церква від самого початку церковного роздору цілий час гравітувала і гравітує до церковної єдности з Римом. Вже зараз по схизмі Керулярія (1054) український київський князь Ізяслав Ярославич, як це доказали найновіші досліді, не двозначно орієнтувався на Рим, а опісля формально признав владу Папи над Київською державою. За князем Ізяславом у тій справі заявився рішуче Преподобний Теодозій, печерський ігумен, найбільша духовна повага на тодішній Русі, враз із численними монахами у печерських мурах. Дуже характеристичне, що при кінці XI в. увели у нас таке наскрізь католицьке свято, як перенесення мощів св. Миколи. — Подібно в XIII. в. шукає церковного поєднання з Римом король Данило. — Можна сміло сказати, що й Фльорентійська унія (1439) — це в великій мірі твір також і українських духовних, бо ж знаємо, як замітну роль відіграв тоді наш Митрополит Ісидор, не допускаючи своїми зусиллями, щоб унія розбилася підчас нарад, знаємо, з якою ревністю оповіщував він унію серед полудневих словян, а далі в Україні й Москві. — Виявом спілої розваги й переконаної волі українських духовних і більшости українського громадянства була й Берестейська унія (1596). Якщо вона не вдалася, то вина в тому, що церковну унію деякі чинники хотіли використати до політичних цілей та звязали нещасливо Божі речі з політи-

* Думаємо, що ця тема все ж таки звязана з українською бувальщиною хоч би тому, щоб могли порівняти правління Репніна в Саксонії і в Україні.

кою, яка не йшла тоді по лінії українських народніх прямуювань. Такі мученики за унію, як св. Йосафат та такі унійні подвижники, як Митрополит Веліямин Рутський доказують, що Берестейська унія впливала з міцного переконання та корінилася глибоко в тодішній психіці великої частини українського народу. 5 мільйонів українців греко-католиків і мучеництво уніятів на Холмщині в XIX в. — це дальші докази тієї гравітації українського народу до єдності з Римом. Навіть довголітнє пановання православною царату на Вел. Україні не вбило зовсім тієї гравітації і за часів української держави повстала там ціла низка греко-кат. парохій, а нашого греко-кат. Митрополита Шептицького вважали тоді наддніпрянці якби за свого патріарха.

Якраз Митрополит Андрей ціле своє життя намагається між іншим теж приготувати як слід ґрунт для унії на Сході, веденої зовсім новими методами (Велеградські зїзди, чин Редемптористів, греко-кат. ексархат в Росії в часі світової війни і т. ін.). Унійний зїзд духовенства всіх трьох галицьких єпархій з приводу 300-ліття смерті Митрополита Рутського, що до нього ініціативу дав теж наш Князь Церкви — це тільки одно звено у тій обильній і довголітній унійній акції Митрополита Андрея.

Перед нашою Церквою отвориться велике поле унійної праці особливо тоді, коли провалиться більшовизм, а наддніпрянське населення, стужене за переслідуваною там релігією, стане податним ґрунтом для унії. Це відчуває наша Греко-кат. Церква і до тієї хвилини готується. Цей Унійний Зїзд, проведений світло у життя в днях 22—25. XII. 1936. Богословським Науковим Т-вом у Львові за проводом голови того Т-ва і Ректора Богосл. Академії о. Мітрата Д-ра Й. Сліпого — є якраз виявом такої підготовки.

Зїзд при співучасті наших владик і коло півтора сотки духовенства намітив цілу низку дуже цінних напрямних праці. Зясувати їх докладніше будемо мати змогу, коли появиться пропагандна книга Зїзду, що її підготовляє вже до друку Богосл. Наук. Т-во.

П. І.

Літературні нагороди за 1936 р. Від Головної Ради УКС-у дістали ми до поміщення ось такі комунікати:

Жюрі для літературної нагороди Українського Католицького Союзу за рік 1936

не взяло під увагу твору Ольги Кобилянської „Апостол черні“, хоч він на це заслуговує, — бо перша його частина появилася друком уже давніше (в р. 1924);

першу нагороду призначило Наталені Королевій за творчість двох останніх років: „1313“, „Во дни они“ „Інакший світ“ і „Без коріння“;

другу нагороду розділило між Богдана Ігора Антонича за „Книгу Лева“ і Леоніда Мосендза за „Засів“.

Львів, дня 13. лютого 1937.

о. Д-р. Г. Костельник

Д-р М. Гнатишак
М-р П. Ісаїв

Д-р Є. Ю. Пеленський
Д-р К. Чехович

Головна Рада Українського Католицького Союзу на основі рішення журі для нагороди за 1936 р. призначила Наталені Королеві 600 зл., Б. І. Антоничеві 200 зл. і Л. Мосендзові 200 зл.

Львів, дня 17. лютого 1937 р.

Від

Головної Ради

Українського Католицького Союзу:

Модест Каратницький
голова

М. Демкович-Добрянський
секретар

Ще 22. І. с. р. Т-во Письменників і Журналістів ім. І. Франка у Львові оповістило в справі нагород такі комунікати:

Члени Журі, вибрані Радою Т-ва Письменників і Журналістів ім. І. Франка, для призначення трьох літературних нагород за найкращі твори, видані у 1936 р., на своєму засіданні дня 19. січня 1937 р. не признали нікому першої нагороди.

Журі одноголосно рішило відзначити другою нагородою Наталену Королеву за збірку оповідань „Інакший світ“ і третьою нагородою Юрія Липу за два томи новель „Нотатник“.

Журі рішило звернутися до Ради Т-ва Письменників і Журналістів ім. І. Франка, щоб Т-во матеріально підпомогло Ф. Дудка в його праці над викінченням повісти „Великий Гетьман“. Львів, 19. січня 1937 р. Денис Лукіянович, М. Матіїв-Мельник, В. Радзикович, М. Рудницький, В. Софронів-Левицький.

Рада Т-ва Письменників і Журналістів ім. І. Франка на засіданні 21. січня 1937 р. прийняла до відома рішення Журі Т-ва щодо признавання літературних нагород.

Прихилюючись до внеску Журі, Рада Т-ва рішила виплатити письменникові Федорові Дудкові з фонду літературних нагород 250 зол. як допомогу в праці над викінченням його історичної повісти „Великий Гетьман“. За Раду Т-ва: Роман Купчинський, голова, Іван Кедрин Рудницький, секретар.

Оцінку нагороджених книжок даємо в відділі „Рецензій“.

З ПРЕСИ І ЖУРНАЛІВ

В „Ділі“ читаємо, що В Винниченко мав 16. II. с. р. в Празі відчит п. з. „Щастя і конкордизм“. Між іншим він твердив, що „щастя людини і всього людства залежить у єдиній мірі від... гігієни відживлювання“. Люди повинні перестати їсти м'ясо, навіть рибу, і не пити алкоголю, ні навіть таких наркотиків, як кава та чай. — З цього бачимо, до яких смішних консеквенцій доводить матеріалістичний світогляд. Винниченко поставив відважно точку над „і“. Бо якщо нема душі, тільки тіло, себто сама матерія, то щастивість залежала б справді від відповідної їжі, а проте прекрасно відживлювані люди в своїм нещасті часто відбирають собі життя. Видко, не пожива рішає. Саме тут дуже добре виступає фальшивість матеріалістичного світогляду.

Найболючіше те, що такі речі говорять бувший державний муж, який стояв на чолі української держави. Найболючіше, бо й тоді він та його партія будували щастя нашої нації й увесь патріотизм на матеріяльних, а не на психічних чинниках. „Замість патріотизму героїчного — дуже слушно пише В. Липинський у своїх „Листах“... — патріотизму посвяти, патріотизму любови, ми витворили ніде в світі не виданий якийсь патріотизм меркантильний з розцінкою на земельну валюту. Досі принаймні не було відомо, щоб якась нація відроджувалась під гаслом прирізки землі. Ірландці, наприклад, у яких питання аграрне в тисячу разів гостріше від нашого, та й то об'єднуються всі не коло гасла „бий лордів і хапай землю“, а під державно-національним гаслом „Home Rul'ly“. А у вас за Україну давали десятини... Один мій знайомий політик довго морочився над статистикою, щоб вирахувати, скільки треба дати селянинові землі, щоб його задовольнити й у той спосіб патріотизм національний в ньому розбудити“ (стор. 16).

Матеріалістичний світогляд різних Винниченків та їм подібних і щастя нації та патріотизм будував передовсім на матеріяльних чинниках. Ніщо дивного, що держава, ними будована, завалилася.

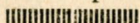
Ось тут подаємо виївки з рецензій на твори Н. Королевої, видані „Двома“:

Ми, жінки, можемо бути горді, що вже другий раз із черги у призначенні нагороди „Т-ва письменників і журналістів“, на першому місці стоїть жінка. Минулого року другу нагороду дістала Л. Вільде, цього року Н. Королева... Спомини „Без коріння“ писані в такій формі, що забуваємо про їх життєписний матеріал: вони мають наскрізь літературний характер... і могли б навіть послужити зразком, як такі спомини слід писати... Теми, які заторкнула авторка у своїх оповіданнях („Інакший світ“), вказують на її велику культуру та безпосередню знайомість з чужини. Її дотеперішнє творчість вказує на цей талант... (О. Підгайна, Жінка, ч. 3 1937).

Щодо засобів, то їх є багато скаля. Передовсім фантазії, буйна, невичерпана і все свіжа; так і здається, що авторка сама себе спинює в розгої. Дальше мова пливе так легко й барвно, ще просто незрозуміло, як це міг торк стрінутися авторку захід, наче б то вона нею не володіє! Найкраще вдаються авторці епізодичні образочки, як „Христіянин“ або „Спожуса“... Може спокій, розлятий над краєвидом, або погідне поставлення проблеми лишає таке дивне тепло в душі читача. (Л. Б. Нова Хата ч. 3. 1937).

Ба то більше... Наталя Королева навіть у світовій літературі не має багато споріднених з своєю творчістю авторів... Дійсно треба дуже тонкого пера й дуже глибоко-побоюної душі, щоб братись за ці теми й — дати світові перлина... ми всі дякуємо їй від широго серця за ту годину мистецької насолоди й ті глибокі думки, які назавжди остануться власністю нашої душі, — що їх дали нам її твори. (Жіноча Доля, ч. 3. 1937).

Дуже прихильну рецензію на „Інакший світ“ Королевої помістив м. р. в Ділі. Виївки подамо з технічних причин у черговому числі.

Нові книжки

Поезії

С. Гордійський: Слова на каменях, Римські ямби. І графіка П. Ковжуна. Вид. „Варяг“. Л. 1937. 16°, 16. М. Рішко: Гірські вітри. Поезії. Ужгород. Вид. Т-во Укр. Письм. і Журн. в Ужгороді. 30 ст. м. 16°.

Прозова белетристика

К. Гриневичева: Шестикрилець. Історичні нариси. Друге повне видання. Обгортка проф. арт. В. Мясютина. Прикриси із „рукописів галицької України“. Книжку оформлював Б. Кравців. В-во „Обрій“. Л. 1936, вел. 8°, 188.

Й. Т. Підляшеський: Кроки на горі. Хвилини. Накл. автора. Л. 1936, 8°, 66.

„Бо війна війною“. Альманах „Комаря“ Л. 1937, стр. 98.

Ю. Шкрумеляк: „Просвіта“ сили нашої основа. Опов. з 16 обр. Вид. „Просвіти“ Л. 1937, 16°, 48.

Література для молоді і дітей

А. Лотоцький: Отрак князя Романа. Істор. опов. Бібл. для мелоді „Рянок“ Накл. І. Тиктора Л. ст. 32.

М. Кремінярівська: Оповідання про Надюсю. Кремянець 1936.

М. Серeda: Гриць Попсуйшанка. Побутове опов. з часів заселювання Слобідської України. В-во „Світ Дитини“, Л. 1936, 16°, 44.

О. Підгірський: Як Ромчик став пластуном. Веселі пригоди одного хлопчика. В-во „Світ Дитини“, Л. 1936, 16°, 32.

Драма

Меріям - Луницький: Голгота. Муки й смерть Г. Н. Ісуса Христа на 6 картин. З реж. заввагами В. Блавацького. Бібл. релігійної драми, ч. 14. Вид. ЧСВВ у Жовкві 1936, 16° 44.

М. Чирський: Отаман Пісня. Песа у 3-ох діях. Вид. „Самостійна Думка“, Оклад. Н. Геркен-Русовой. Чернівці, 1936. 8° 50.

М. Вергун: Фабричні дими. Драма в 5-тих діях. В-во „Дешева Книжка“, Л. 1937, в. 16°, 32.

І. Марків: Бабські забобони. Ком. у 4 відсл. В-во „Русалка“ 1936.

Релігія

Розважання про Пресвяте Серце Христове на міс. червень. Уложив Василіянн Стефан (Решетило). Жовква 1936, 16°, 236.

о. М. Марисюк ЧСВВ: Що дає нам свята Церква. Вид. ЧСВВ в Жовкві. Бібл. Реліг. Освіти ч. 12, 1936, 16°, 32.

Й. Де Геер: Армагедон. Місто суду Божого над народами. Wydawnictwo religijne. Götz, Warszawa 8°, 108.

Ідеологія і спомини

О. Буць: Чотири злочини. Світ на бездоріжжю. В чому рятунок. Християнська книжка. ч. 2. Л. 1937. 16°, 30. Вид. „Мета“

М. Ковалевський: Україна під червоною ярмою. Документи і факти. Вид. „Схід“. Варш. Львів 1936.

Prof. R. Smal-Stocki: National Movements in the Soviet Union. Ed. of „Contemporary Russia“, London. October 1936

W. Alter: Antysemitizm gospodarczy w świetle cyfr. Wyd. „Myśli gospod.“ Warsz. 1937, 16°, 64.

П. Франко — Від Стрипи до Дамаску пригоди четаря УСС. „Укр. Бібл.“ Обгортка Ед. Козака. Л. 1937. 16°, 128.

К. П. В червоному царстві сатани. Опов. двох втікачів з большевицького пекла. В-во „Нове Село“ Л. 1936.

За українську справу Генер. А. Кравс. Безплат. дод. до „Літ. Черв. Кал.“ Л. 1937, 16°, 16.

Капруновка. Из воспоминаний А. М. Занкиной. С предисловием Вяч. Занкина. Львов, 1936, 16°, 16.

Наука

Богословія. Тримісячник. Видає Богосл. Наук. Г-во у Львові. I-XIV, кн. 4. 1936. Зміст: о. Др. Сампара: Прачоловік і прасвявлення; — Др. І. Шпитковський: Рід і герб Шептицьких (продовж.) — Вибрані питання. — Огляди й оцінки. — Всячина. — Богосл. Наукове Т-во. — Книжки й часописи.

Справоздання Української Наук. Асоціації в Празі, 1936. 10 ст.

Sitzungsberichte der Mathem.-Naturwissenschaftlich-Medizinischen Sektion. Heft XXIII. Lemberg 1936. Verlag und Buchdruckerei der Sevčenko Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg. S. 12, 8°.

Праці Українського Науков. Інституту: Економічний Семінар при Укр. Наук. Інст. ч. 2. Праці Семінару в 1935-36 р. Варшава 1936 р. 4°, 31.

Д-р Е. Грицак: Неологізм в сучасній українській мові. Жовква 1936.

О. Терлецький: Історія України від 1917 до найновіших часів з 35 образами та мапами. Накл. „Промсвіт“ Л. 1936, 16°, 106.

Історія Української Культури „Істор. Бібл.“ V. зп. 1937. Вид. І. Тиктора. Стр. 193—240.

М. Всегоренко: Кубань. Вид. Деш. Книжка. Л. 1937. 16°.

П. Беркут — Зелений Клин, Нова Україна. „Деш. Кн.“

T. G. Masarykovi ukrajinskí básníci—Praha 1936 стр. 20.

Annali del R Istituto superiore orientale di Napoli Vol. VIII. Fasc. III. Giugno 1936 XIV. Тут поміщена стаття про Україну, саме: Onatski E.: L'Ucraina e i limiti dell'Europa. 67-83 стр.

Sprawozdanie ze stanu i działalności T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1935. Wilno 1936, 8°, 45.

Ріжне

М. Лисенко: Хант Розп'яття Христову. Видано заходами Українського Націон. Хору в українській станиці у м. Каліші. Накл. вид. „Деш. Книжка“ з порт. М. Лисенка. Л. 1936, in folio 4 стр.

Заходою рухливої музичної Наглядні „Горбан“ у Львові появилися дальші випуски:

Заповіт, слова Т. Шевченка („Як умру, то поховайте“), музика Іпол. Омельського, на муж або жін. хор.

Дітотчі хори, музика І. Омельського, І. випуск: 1) Поклін Тобі, Тарасе; 2) Навчала мене мати; 3) Ми українські діти; 4) Світоті Божим вечоріє. Ціна 50 сот.

Сотка найпопулярніших українських пісень. Повний текст без нот. Накл. Д. Жука. Ярослав 1937. 16°, 96.

М-р М. Топольницький: Запорука за продані речі, а зоврема за продані домашні тварини. Накл. Нової Бібл. Л. 1936. 8°, 36.

А. Гаврилко: Приватники чи кооперация? Л. 1936. Наклад автора 8°, 16.

І. Монюк: Кукурудза — на правах рукопису (Як поліпшити вроду кукурузи на Підкарпатті). Діваки на Мораві 1937. 8°, 64.

Календар „Українського Голосу“ Річч. XX Віннівер 1937.

Календар „Українських Вістей“. Едмонтон 1937, 144 ст.

П. Клунний: Каталог творів. Прага 1936, стр. 28.

Ріжне

Ст. Шах: У 40-ліття першого іспиту зріл. в держ. гімн з укр. м. навч. в Перемишлі. Перемишль 1936.

Французько-український словник до підручн. франц. м. для III. гімн. класи О. Цесліської і Г. Неневської для шкіл з укр. м. навч. перекл. Д-р М. Рудницька. Державне В-во шкільн. кн. Л. 1936.

Усе готове. Календарець Українського юнацтва на 1937. р. III. річник, опрацював А. Гарячий. В-во „Наша майбутність“, ч. 3. Л. 1936, 32°, 90.

„Шлях молоді“. Календар для дозросту на 1937 р. Зред. м-р В. Калинович, інж. А. Пясецький та Е. Струк. Накл. журн. „Шлях Молоді“. Л. 1937, 8°, 118 + вкл.

Інж. М. Боровський: „Шкідники і хвороби саду та боротьба з ними“. Вид. „Сільськ. Господ“. у Л. 1936. 16°, 96.

Нові журнали

Українська Книга. Місячник присвячений бібліології та бібліофілству. Орган Бібліологічної Комісії Наук. Т-ва ім. Шевченка та Українського Т-ва Бібліофілів у Львові. Виходить за ред. Є. Ю. Пеленського. Обертка М. Бутковича. Л. 1937. ч. 1. 8°, 34 стор. — Цітребут такого журналу здавна відчували всі, що якнебудь зв'язані з книжкою. Щиро вітаємо появу такого журналу та бажаємо йому якнайбільшої підтримки та розуміння серед нашого громадянства.

Наша Батьківщина. Орган українського краєзнавчо-туристичного Т-ва „Плай“. Р. I, ч. 1. січень 1937. 8°, 26. Цей журнал справді заповнює дошкульну прогалину в нашій видавничій діяльності.

Голос, тижневик 8 ст. Р. I ч. 1-6 Львів. Видає Б. Кравців. За ред. відповідає Б. Лотоцький.

Народне здоров'я — ілюстрований гігієнічний популярний місячник почав виходити у Львові заходом Укр. Гієн. Т-ва і Т-ва „Відродження“.

Самоосвітняк. Часопис масової освіти. ч. 1. 1936. in. fol. 24. ст. Вид. В. Кунанець. „Деш. Книжка“.

Малі друзі. ч. 1. 1937. Ілюстр. місячник для української дітвори. Вид. Я. Ткачук.

Гомін Басейну. Інформаційно-суспільний двотижневик. Дрогобич. ч. 1. I. II. 1937. In fol. 8 стр. Вид. Р. Турів. Ред. Колегія. Відпов. В. Колієнко.

Прорив, двотижневик, що почав виходити 1. X. 1936. Вид., ред. і відп. С. Федачинський в Перемишлі. Гасло часопису: Бог і Україна.

Карпатська Молодь. Часопис для молоді (двотижневик). Р. вид. I, ч. 2—3. Вид. і ред. М. Вайда, Вел. Копаня (ЧСР), 8^о, 16 ст.

БІБЛІОТЕКА „ДЗВОНІВ“

видала нові книжки, а саме

- 1) *Н. Королева: Інакший світ.* Екзотичні оповідання, дуже цікаві, інтригуючі й здорові своїми ідеями. Мистецька обгортка В. Дядинюка. Гарні ініціали В. Королева Старого. Формат малої 8^о, стор. VIII+176, Ціна тільки 3-80. зл.
- 2) *Н. Королева: Без коріння.* Життєпис сучасниці. Є це одиноки в українській літературі спомини про київський інститут для дівчат шляхтянок, написані дуже живо й мило в повістевій формі. Обгортка з родовим гербом авторки, в книжці її світлина. Формат вел. 8^о стор. 120. Ціна 2-50 зл.
- 3) *Б. І. Антонич: Книга Лева.* Є це гарні художні вірші, написані в дуже дбайливій формі зо свіжими оригінальними образами, а при тім дуже актуальні. Досить згадати хоч би поему про Альказар, чи про чорний, абісинський полк. Обгортка С. Гординського. Формат 8^о, стр. 64. Ціна около 2-20 зл.

Всі ті книжки нагороджені літературними нагородами УКС-у, а „Інакший світ“ нагороджений ще й нагородою Т-ва Письм. і Журн. ім І. Франка.

Замовляти в Адміністрації „Дзвонів“, Львів, ул. Японська 7/II.

УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ

інформаційний тижневик, що докладно знайомить із життям української еміграції в ЧСР та головними загально українськими справами

Адреса ред. й адм.: Praha XII, Šumavská 16. Č. S. R. Передплата для ЧСР, Польщі, Австрії і Югославії 40 корон чеських річно. Для інших країв 60 кор. чеськ., або рівновартість у відповідній валюті.

Земельний Банк Гіпотечний

АКЦІЙНА СПІЛКА

ДЕВІЗОВИЙ БАНК

Централа: Львів, вул. Словацького ч. 14.

Відділ: Станиславів, вул. Собіського ч. 11.

Телефон число: 203-82, 252-92.

Телеграфічна адреса:

Конто в П. К. О.: Варшава ч. 149.000.

ЗЕМЛЕБАНК — ЛЬВІВ.

" " " Львів ч. 500.170.

Жировий рахунок у Банку Польським у Львові.

Акційний капітал зл. 5,000.000.

Власна каменниця.

Виконує

всі банкові чинності

Полагоджує

перекази за границю до всіх місцевостей світу.

Переводить

інкасо у всіх місцевостях в краю і на чужині.

Приймає і виплачує

вклади в золотих і в золотих в золоті та в долярах на біжучі рахунки.

Купує і продає

цінні папери, девізи, валюти по курсі дня на найкорисніших умовах.

Приймає вплати на вкладкові книжечки платні оказителів.

У всіх краях Європи та Америки власні кореспонденти.

СОТКИ ТИСЯЧ КУРЦІВ

СТВЕРДИЛИ

що

ПАПЕРЦІ І ТУТКИ

8—x

„КАЛИНА“

зроблені з найкращого і найздоровшого сирівця

ФАБРИКА ХЕМІЧНИХ ВИРОБІВ

О. ЛЕВИЦЬКА і С-ка

У Львові, вул. Кордецького ч. 51. Тел. 260-04. ПКО. 503-881

поручає власні вироби найкращої якості

20—x

Пасту до взуття „Елегант“ терпентин

Пасту до взуття „Елегант“ воскову

Пасту до підлоги „французька маса“

Віск комбінований до підлоги

Васеліну до шкіри

СИНКУ ДО БІЛЛЯ

помадкову

і коронову

Шварц до чобіт — Віск шевський, — Смолу шевську.

ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО
НАУКОВИЙ
ЖУРНАЛ

Ч. 3
1937
ЛЬВІВ

В. АЯДИНЮК

7-ий рік видання

З М І С Т

3 (72)-го числа за березень 1937 р.:

	стор.
О. Самойлович: Святі слова...	69
А. де Мюсе: Сусідчина фіранка (перел. Б. Лисянський)	69
Б. Лисянський: Прилетів буревій...	70
О. Мошур: Св. Ілія	70
Б. Т. Садовський: Ще вчора; Я співаю весну	71
Б. Жарський: Над малим зошитом	71
Н. Королева: Слово	72
Проф. Ол. Кошиць: Хоровий спів в Україні	77
Є. Ю. Пеленський: Останнє поетичне слово Шевченка	82
Д-р В. Залозецький: Християнська релігія і консервативна ідея	85
о. І. Гома Томас (Примас Еспанії): Причини й сенс війни в Еспанії	90
М. Д. Д.: Упадок царату і Україна (у двадцяті роковини березневої революції)	96
ХРОНІКА: Пошануймо 25. роковини смерті композитора о. В. Матюка	100
РЕЦЕНЗІЇ: Ю. Косач: Мить із майстром (Ю. Редько). — М. Рішко: Гірські вітри (Ю. Редько). — І. Вільде: Бе восьма (м. г.). — С. Черкасенко: Пригоди молодого лицаря (В. М. Л.). — М. Соневицький: Мирмідонський лицар (В. М. Л.). — М. Возняк: У століття „Зорі“ М. Шашкевича (м. г.).	102
З преси і журналів	108
Нові книжки	112
Від Адміністрації	114
Errata	111

ПЕРЕДПЛАТА НА ДЗВОНИ ВІНОСИТЬ: Річно 15 зл. в передплаті, 18 зл. в післяплаті.

ЗА КОРДОНОМ: Річно 20 зол., або їх рівновартість у чужій валюті.

ПООДИНОКЕ ЧИСЛО коштує 1'80 зол., подвійне 2'50 зол.

Видає Видавн. Кооп. „Мета“.

Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/II. ТЕЛ. 294-56.
ЧЕКОВЕ КОНТО П. К. О. ч. 505.041. — ЧИСЛО ПОЧТ. РОЗРАХУНК 117.

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС“ ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 214-78

Олена Самойлович

„Свою Україну любіть,
Любіть її... во время люте
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть!...“

Святі слова із уст пророка,
Як маяки в незнану путь,
Як заповідь Христа, проста й глибока
І сил нема її забуть...
Її забути — то не жити,
Вкарбована в душі вона
Й що ближче та „остання мінута“,
То заповіт палкіше вирина.
У світі темрява і бездоріжжя
І ми заплутані в перехрестю шляхів.
Україна на хресті, а ми шукаєм збіжжя
В полові нам чужих порожніх слів.
Брати мої! Лишім бундючні фрази,
Навколишки перед Христом!
Забудемо минулого образи,
До рук же меч із прапором.

Альфред де Мюсе

СУСІДЧИНА ФІРАНКА

Я бачу, як сяйного ранку
В моєї сусідки вікні
Хтось тихо гойдає фіранку,
Хтось ніби сміється мені.

Ось трохи й вікно розчинилось —
Душа заспівала моя:
Це вивнитись їй захотілось,
Чи стежу за нею ще я.

Та де там, зрадлива надіє!
В сусідки є інший дружок;
То — вітер байдужливий віє
Й фіранки гойдає ріжок.

Переклав
Борис Лисянський.

Борис Лисянський

Прилетів буревій —
 Пишні квіти надій
 На безжурнее щастя велике
 Поламав, позривав...
 І у сійві заграв
 Люте діло скінчив своє дике.

Увірвались пісні —
 Гомінкі, голосні,
 Заридала в них радість остання...
 І на місці горинь,
 Рясноквітних стремлінь
 Загніздивсь темний морок страждання.

Та проте в далині
 Втішно сяє мені
 Незагасная зірка привітна —
 І зове до змагань,
 До нових поривань,
 Що душа їх так прагне самотна.

І в покорі німій,
 У надії живій
 На хвилину ясну воскресіння
 Я до неї іду —
 Щоб її, молоду,
 Привітати, як символ спасіння.

Осип Мошуро

СВ. ІЛІЯ

Бувало бабця каже так моя,
 коли почне у хмарі грім гудіти:
 „Вогненним возом їде Ілія
 і колачі везе убогим дітям!“

І ми в віконці купчились малім.
 Ввижався віз і коні злогогриві,
 що копитами крешуть іскри — грім
 й куряву з хмар уділ збивають, — зливу...

На возі — дід з віжками у руці,
 з розвіяним волоссям, бородатий...
 Як він дарує дітям колачі? —
 дивились ми — й не вміли розгадати.

Нині одкрита загадка оця:
 Дивлюсь в вікні, як дощик летіть в струях —
 і ось: зростає збіжжя на очах... —
 Це колачі нам Ізія дарує!

З ТВОРЧОСТИ МОЛОДИХ

Садовський Богдан Теодат

* * *

Ще вчора: сіро. (Небо — теж.)
 Сьогодні дощ ялозить.
 — І йде весна краєчком меж,
 і бруняться вже бози.

Цвіте береза. (Й зелень верб.)
 Вишень бруньки, гей дожі...
 і понад все трисвітлий герб:
 срібнорозпуклі бози.

*

Я співаю весну
 злототканну цвітну,
 я співаю про соняшний сміх.

Сную думи про чар,
 маєвих ночей жар,
 і про те, що не можна, що гріх.

Мрію ямби дзвінкі,
 як жасмін запашні —
 мірю далеч незнану висот:

Й серця ритмом живим,
 невгомонним палким

Славлю Його: КРАСУ ВСІХ КРАСОТ.

Богдар Жарський

НАД МАЛИМ ЗОШИТОМ

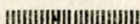
Часом як обміть дум нависне
 дощу струмками на вікні,
 дзвінка пригадується пісня
 ясних і кучерявих днів.

Коли горіли очі сиві
 забагами шалених мрій.
 І про життя кумедно снів я,
 піснями гордими горів.

Пригадується путній день
 і гори в мряках кучерявих,

розспівані роздзвіннями пісень,
що їх глибинь тоді пізнав я.

Проплили дні в незнану даль
немов дараби Черемошем.
Лиш спомином пьянким остав
малий і споловілий зошит.

Наталена Королева

СЛОВО

Коли фарао Озирис-Хефре — найвічно живе його КА у Країні блаженних! — створив великі піраміди, — Володар Пустині Неб, (що його греки безбожні назвали найменням „Сфінкс“) століття вже дивився на небо й землю та на життя, що несе в Невідоме людські покоління, як могутній подих Сетів* несе піски пустині.

Як життя таємне, — таємний Сфінкс. І, як смерть мовчазна — мовчазний і він. Тому вельми хотілося людям усіх часів дізнатись про правду в Сфінксі укриту. Таж, що людство — подібне дитині і як дитина радніше за квіткою барвистої казки женеться, ніж дошукується зерна мудрости, що часто вкрите в тверду шкара-лупу, — тому багато казок знайшло людство в тіні могутнього Сфінкса. І казки ці поставлено на варті сенсу, що вкритий від незасвячених в Таємниці Посвяті.

Я ж, Евімет, жрець Амонів, письмом храмовим казку цю в папірус заношу не тому, що мудрість таємна в ній вкрита, а тому, що повна казка ця милосердя, котре є пахощами найприємнішими перед обличчям Того, чиє Наймення Велике людство назвати не вміє. Най же з камяних грудей Сфінкса Пустині переллється милосердя у груди людські, часто за граніт твердіші, груди, що на почуття живе часто безплідні та мертві, як мертва пустиня.

*

Коли мистець, людству незнаний, з каменя витворив постать маєстатну Володаря Пустині, — закликав він його словом чарівним і великим. Не тільки бо мистець то був презначний, але ж і мудрець видатний, таємствами вкритими володіючий. І в заклятті тим дано камяному творові мистецтва дивну можливість: зо сну свого вікового прокидатись і на почуття людське, що за всі почування наймогутніше, озватись.

Таж не дав мудрець-будівничий нікому з живучих знати:

* Сет — бог зла, пустині і смерті.

яке саме те почуття і яким саме словом людським збудити можна Сфінкса кам'яного. Тож без ліку було тих, що слова того шукали, до Володаря Пустині вдень і вночі явно і тайно приходили. І різні слова людські йому говорили.

Приходили будити Сфінкса і люди мудрі-скриби, і вчені, що папірусові, — і вояки, і полководці, що мечеві — життя своє на службу офірували. Приходили й такі, що вазі та мірам, продаючи в крамницях, себе віддали. І ті, що плугами орючи, богам служили. І аж четверо було (серед прихожих) таких, що вінець Обох Земель* та берло сімох народів носили.

Перший із тих (чотирьох) був Озирис-Аменемхет. Володар мудрий, що за основу могутності Землі Кемі вважав багатства та скарби. Це він перший був, що мудрістю (людською) виміряв високість вод Нільських у повені їхній та в добі, коли вони відпливають. То був (він же), що призначив береги озерів Моери, і силою волі власної та працею люду свого в берегах тих затримав води слухняні. Він же й ту славу і таємну схованку Лью-перогунт, що греки малобожні у варварській мові своїй „Лябірінтом“ називають, — збудувати звелів. І в ній сховів хитрих, заль великих та ходів підземних, укритих і таємних звелів зробити багато-багато. І там збирав він скарби великі, сторожу з жерців-аскетів побожних настановивши. Знав бо — мудрий, — що нічим, ані всіма скарбами Лью-перогутну підкупити їх не було можна, бо ж і скарб найдорожчий — життя власне вони ні за що мають, а цінності земні погірдиво топчуть.

Так, от же, вночі, потаємно приступив був фарао Озирис-Аменемхет мудрий до Володаря Пустині й словом „ЗОЛОТО“, що в його могутність він вірив глибоко, — промовленим тричі, хотів він збудити Сфінкса.

Але непорушно у простір дивився відвічний Камінний Володар. Не піднеслись вії йому, серце не озвалось у грудях кам'яних, і не глянув він на фараона. Тільки подихом вітру з пустині кинуло купу піску, нічого не вартого, під ноги Аменемхетові. І розгнівався вельми фарао на ту відповідь глузливу й уразливу на його найліпше слово. І на знак великої погорди своєї до Володаря Пустині звелів поставити іншого Сфінкса біля таніту. І сьогодні кожен на власні очі може бачити того другого неправдивого Неба.

Правдивий же стояв непорушно й дивився на простір і час, байдужий до того, як минали роки за роками, як змінювались володарі за володарями, як відходили з Землі Кемі до богів немертвих фараони, мандрівкою своєю земською втомлені.

І от, на трон Земель Обох вступила Гатасу, володарка могутня і славна, Горем улюблена, самою Гатор вигодована**. Мудрість була її хлібом щоденним, але ж і до вправ мечем та стрілою була володарка так призвичаєна, як і до праць будівельних

* Обох Земель — Тобто Горішнього й Долішнього Єгипту.

** Гатор — богиня кохання, весни, радості.

Дух її могутній створив (у скелях) храм великий. І на палацах, пільонах і всяких будовах та стовпах переможних було висічене наймення її вельми багато разів. І було за що, бо ж навіть у боях численних на возі бойовному гонила вона в полях кривавих за перемогою. Й ніколи не давала вона втекти перемозі. Тож славою зброї своєї вкрила вона Єгипет.

На слово Гатасу, з малюнків руки її, богами надхненої, з'явилися кораблі могутні. До землі Пунт* і ще далі понесли вони славу Кемі.

Таж більш як славу й перемогу кохала Гатасу край свій та брата й чоловіка свого — Тутмеса. А що не відала вона страху, і славою, як льотоса квіткою, голову свою прикрашала, — то вирішила два ті свої кохання злити в одно. Хотіла, вирікшись особистої слави, на Тутмеса, мов вінок, покласти всю славу, що була в Землі Кемі. І на памятлих дошках, на храмах, палацах, пільонах знищила вона наймення своє, лишила ж єдине, одиноке наймення Тутмесево. А в ніч ту, коли так вчинити постановила, до Сфінкса прийшла Гатасу, спираючись, як Ізиди на Гора, — на рамено Тутмесево. Але даремно:

— Кохання... Любов... — промовляла.

Даремно і Тутмес — володар, що з сорока чотирьох боїв повернув переможцем, даремно і він —

— Слава... Край рідний, — голосом сильним і певним гукав.

Даремно на слова ті польниці-сурми мідяні голосно йому відповідали.

Володар Пустині мовчав і не рухнувся...

Таж серця шляхетні не знають образи чи гніву. Й не уразились мовчанкою Сфінкса Гатасу й Тутмес, як сталося те з Аменхетом. Не відвернулись, не кляли його, але ж на згадку про повинь щастя свого звелів Тутмес оздобити диском золотим Сфінксові голову, щоб кожного ранку промінням іскристим обсіпав його відроджений Ра**, як обсіпає кожного дарами той, хто серце має щасливе...

І знову, як хвилі Великого Нілю, утекли роки і століття. Озирис-Рамзес-Міямун, син могутнього Сеті, володів Землею Кемі та збільшував славу її. Після перемоги Кадешської над тими, що має до них глибоке й непереборне презирство Амон Великий, над тими, що звуться огидно Хититами ганебними, прийшов до Сфінкса і Рамзес. Таж даремно уста, що призвичаїлись розказувати і славі самій, вимовляли рішуче й твердо:

— Влада!... Перемога!...

Повна мовчання лишилась пустиня. Мовчала й безодня небес і сам Сфінкс. Таж не відступився Рамзес відразу, бо ж ніколи й ніде не знав він відступлення. Ніч і ще день просидів він біля Сфінкса. Молився, питався богів і прохав, щоб сказали йому таємницю. На другу ж ніч, повернувши до Теб, звелів скрибам своїм записати так:

* Земля Пунт дуже далека від Єгипту, але докладно невідомо, яка саме.

** Ра — бог сонця.

„— Природу земську уявляє з себе Володар Пустині, Сфінкс, жорстоку, звірячу, про що свідчать і гострі кигті, і левяче тіло. А що на пісок спирається він, там, де було дно колишнього моря, то це знак, що з вод Передвічних повстало все.

„Поземського порошу тримається Сфінкс, бо ж поки в тілі земському природа поземська, — воно є донькою порошу. Таж дух, що в тілі земному жиє, якщо він вже прокинувся, до виходячого сонця підносить свій зір. І обличчя, освітлене сяйвом Світла Вічного, стає обличчям людським, опроміненим спокоєм шляхетним і мудрістю.

„Отож, тоді обличчя людське та людський дух опанують тілом-матерією, хоча б було тіло й камене, левяче. Тоді й зоря засяє над чолом не Сфінкса-потвори, а Сфінкса-Символу“.

Така була мудрість, яку від Сфінкса пізнав фарао преславний, Озирис-Рамзес-Міямун...

І ще в часи ті був жрець, — пророк з храму Амона Тебанського. Був він учений превельми, таж не хочу тут наймення його називати. Той жрець у мудрості своїй покрив посвятними написами папірусів багато й на них накреслив всі слова Землі Кемі, на пам'ять і навчання людям та на славу вічну богам не смертним, що навчили людей, давши їм мову. В мудрості своїй значіння всіх слів знаючи, слів не тільки самої Землі Кемі, але ж — і Кушитських, і народів Лібу, і навіть Шасу нечистих, — жрець той превчений привіз, на сильного осла поклавши, — усі папіруси свої до стіп Володаря Пустині. Тоді сам, осла пустивши, щоб не перешкождала йому й тварина німа, сів біля Сфінкса, — коли Мін, бог срібно-промінний вичарував на небі місяць повний, — читати з папірусів своїх голосно слово за словом. Чекав бо жрець той мудрий, що коли прийде слово чарівне на чергу, — прокинеться Сфінкс.

Вже було близько перед світанком (мабуть), коли жрець промовив уже тричі вряд слово „МУДРІСТЬ“. І тільки що хотів він вимовити ще вчетверте, у п'яте, і далі слово те, що його вважав за найміцніше з усіх слів, — як нечутно приступив до нього ходюю тихою з пустині лев, який мабуть поважав як ще міцніше слово „СИЛА“. Таж, не сказавши слова того і взагалі слова жадного, могутнім ударом лапи своєї по мудрій голові жерця того вченого, що його імення я не назвав, — припинив читання словника перед Володарем Пустині. Відомо, що способом цим часто доводять сильні правоту свою.

Коли ж вранці прийшли пастофори* Амонові (з храму Тебанського, Рамзесом поставленого), щоб принести свіжу одіж та воду на вмивання посвятні пророкові вченому, — знайшли його тіло холодне й стверdle; рука ж його здерев'яніла ще лежала на слові „мудрість“. Довкола сліди ніг осличих та левячих, а на папірусах кров жерцева — показували, яка уперта відбулась тут за слова суперечка. Таж Сфінкс не став ні по чиєму боці: мовчав, як і раніш, у сні своєму.

* Пастофор — нижчий жрець.

І багато людей в Землі Кемі, довідавшись про подію ту, повірили, що і найгарніше і наймудріше слово часом менше варте, як чин, хоч він складається тільки з одного руху.

А сталося ж це за панування згаданого Рамзеса Міамуна Великого, сина Сеті. Мудрішого, могутнішого й міцнішого за нього володаря ніколи не знала Земля Кемі. Коли ж відійшов він на Захід*, до Країни блаженних, засмутилася Земля Кемі, як вдова єгипетська, як сирота, що вийшла над вечір з оази й заскочила її ніч в пустині та питьмою сповила шляхи її, і розум, і зір...

Доба мук і жаху, тривоги та болю прийшла тоді на Єгипет. Фарао Озирис-Менефта радніше був би в Абідосі, в Країні Заходу, як у Тебах володарських. Намножилось тоді сила нечистена нечистого народу Апуру, що сам себе злобожно Бен-Ізраїлем звав, — як гусіні на полі капустаному, як сарани — найвпаде лихе слово на пустиню! — що множить її Сет на зло людству.

І зірвались загати терпеливості у люду Кемі. І, вставши, вигнав він нечистих Апуру з володінь Амонових...

І сталося.

Нечиста жінка з того народу Апуру, втікаючи за племенем своїм, несла з собою й дитину свою. Таж крім дитини, що їй належала, тяжко несла вона ще й ріжні скарби Землі Єгипетської, яких накрала багато, як і всі, що були з народу Апуру. Бож було у них звичаєм обкрадати скарби живих і мертвих в землях чужих, чи то — приходячи (туди), чи то — втікаючи (звідтіль) перед гнівом народнім.

І втомилась вельми жінка нечиста під важким вантажем своїм. Та й відбилась вона від гурту втікачів — одноплемеників своїх. Тоді міркувала в серці своєму нечиста жінка та: „Якщо скарби вкрадені покину, де ж знову здобуду їх в пустині? Тож лишуся знову я вбога, як була перед тим! Якщо ж кину дитину свою, — вільніше буде мені нести скарби крадені. Дитину ж іншу придбати зможу, ще й не одну, аби лиш дійшла живою та скарби донести зуміла“.

Й покинула вона дитинку, поклавши її біля ніг Сфінксових у пустині. Сама ж мерщій помандрувала далі. І не оглянулась.

Дитятко ж лежало довго, квиліло та плакало, бо спека росла у пустині, й було там, як у печі, що її нагріває пекар, маючи тісто приготоване. А як стало тепло дуже-дуже, ніздрі Сетові роздмухали пісок. І зривався він хвилями, які летіли, щоб кинутись у безконечність, поза окрай землі. Ра на обрію затулив обличчя своє. І Сонце — джерело світла стало, як смолоскип, що вгасає, димом чорним обмотаним. Було, як рана кровава на небі, смертельно пораненому.

Не мала ще розуму дитинка Апуру нечистих. А тому, що

* Піти на Захід — померти.

** Абідос — місце, де є Озирисова гробниця.

криється в далеких сутінках історії і сходиться до тих часів, коли суспільне життя подніпрянських слов'ян тільки що почало набирати організованого вигляду та потребувати й творити масові вокальні акти релігійного культу. Цілком зрозуміле, що масовий спів, культовий чи світський, міг розвиватися тільки природним шляхом гетерофонії, тобто через утворення кількох, із часом точно зафіксованих народною пам'яттю, варіантів мелодії. При спільному звучанні ці варіанти дають своєрідний контрапункт, утворюючи в своєму підкладі гармонію, що відрізняється від прийнятої тепер європейської.

Ріжниця не тільки в самому звучанні, але й у відмінному способі музичного діяння. Коли в європейській гармонії звукова тканина складається й твориться через підставлення під мелодію, що її веде верхній голос, звукових стовпів — „акордів“ — прямовісно, то в гетерофонії ця тканина виростає як нові галузі з одного й того ж самого пня основної мелодії через її зміни, себто твориться способом рівнобіжним — „паралельним“. — Це блискуче підтверджує аналіз української народної поліфонічної пісні та многоголосного способу її співання в народі.

Найкращий зразок найстаршої народної поліфонії — це співання серед народу українських обрядових пісень — колядок і веснянок. Є це фрагменти передісторичного культового співу слов'ян та перші гетерофонічні спроби народної музичної творчості. На велике щастя мистців та вчених пам'ять українського народу донесла до наших часів ці скарби в повній їх свіжості, як мелодійні, так і поліфонічні звучання.

Культовий спів, як один із складників обряду, розвивається разом із культом, а через те не дивно, що при урядовім заведенню християнства в Україні (988 по Хр.) християнський спів, що його принесли греки, зустрів у давньому культовому співі вже добре zorganizовану музичну силу, що мала свої певні художні форми та свою історичну традицію. Ясно, що тут повинно було прийти до конфлікту, в якому візьме верх сторона сильніша, живучіша. До школи хорового співу в Києві, що її нововідкрив князь Володимир († 1015 р.) набирали співаків з того, недавно ще поганського народу. Вони приносили з собою свої звички, свої музичні традиції, свій уже витворений спосіб погансько-культового, народнього співання. А через те, що науку нового християнського співу провадили способом навчання „з голосу“, то цілком зрозуміле, що нарешті мусіла була витворитися мішанина двох співів. У ній мусів узяти верх той елемент, що мав більше сили в традиції, звичках і самій природі співаків учнів. Таким був український народній елемент.

І ми бачимо, що церковні нотні книжки вже з початком XII століття, тобто яких сто років після заведення християнства, показують уже цілковиту оригінальність нашого християнського співу. З ново-принесеного грецького співу не залишилося й сліду, а повстав цілком своєрідний, суто український мелодійний скарб, що то його коріння знаходимо в отих культових ко-

лядках, веснянках, купальських, обжинкових піснях, та й взагалі в народній пісні.

Коли говорити про церковний хоровий спів як мистецтво, то факт, що князь Володимир заснував у Києві (при кінці X століття) музичну хорову школу, а також і загальний стан християнського співу в X. ст. каже нам про ті високі вимоги, які ставлено тоді до співу. Цей факт треба вважати за початок організованого хорового мистецтва й музично-вокальної культури в Україні.

Культура українського хорового мистецтва знайшла тоді постійне місце і свою школу в Києво-Печерській Лаврі. Її спів і хорова редакція того церковного співу уформились і устійнилися остаточно в початках XII ст. Записаний особливими значками („крюками“), мав він назву „знаменного“ і цією назвою його відрізняли від співу незаписаного, що його традиційно передавали співацькі покоління „з уст в уста“.

Але в тих нотних книжках, які дійшли до нас з XII століття, той спів записаний одноголосно, цебто записана одна тільки мелодія, той стовбур, що на ньому виростала поліфонія, коли виконувало його кілька голосів спільно.

Ця поліфонічна одіж основної мелодії мала характер „експромтовий“, цебто була кожного разу, кожного менту нова, не повторялася, і в цьому виявлялась жива музична творчість співаків. Цілком так, як при масовім виконанні народньої пісні сплетення голосів кожного менту буває інше, нове, і співаки ніколи не повторять достоменно того, що зробили хвилину перед тим. Не записано в ті часи цієї поліфонії через те, що на перешкоді стояли труднощі з сіміографією (музичними знаками) та очевидно не почувалось в цьому й особливої потреби. Такий спосіб многоголосного співання, експромтової творчости в підголосках, і тепер в народі вважають за річ звичайну. Крім того він не порушував записаної вже мелодії, що зоставалась незмінна, як незмінний залишається зміст читаного без огляду на те, який характер голосу має читач. Цікавість до поліфонії та перші спроби запису многоголосся знаходимо аж на початку XV століття. Звідти ж дійшли до нас і перші „спроби музичної композиції у вигляді аранжівки того ж таки „знаменного“ (записаного одноголосно) співу на мужеські голоси — два, три навіть чотири. Називались вони „строчное пініє“: „двоестрочное“ чи „троестрочное“. Ці аранжівки зроблені на тій же підставі „гетерофонії“, цебто підголосками, і не мають нічого спільного з європейською гармонією.

Отже коли записаний — „знаменний“ — спів зоставався менш-більш неповорушний і переживав еволюцію помалу, то спів традиційний еволюціонував здебільша швидко й у різних напрямках, та набирал різних місцевих особливостей, як: Київський, Галицький, Закарпатський (Угро-руський). Коли записаний — „знаменний“ — спів залишився наче пень, то спів неписаний був тими галузями, що вирости з нього. Найкраща його

галузь це „київський напів“, що остаточно повстав під кінець XV й на початку XVI ст. Це художнє завершення того кольосального могутнього процесу музичного творення, що ніколи не переставав діяти в глибині народньої стихії від непамятних часів аж до наших днів. У співі Києво-Печерської Лаври можна чути звучання хорової маси з XV—XVI вв., що вражає неймовірною оригінальністю й свіжістю, а для сучасного духа є цілком незвичке, починаючи від структури самого хору: два басы, два тенори й альт, при чому мельодію вів другий тенор.

Разом з іншими формами релігійної, але не церковної музики, з „Кантами“ й „Псальмами“ (пісні духовного моралістичного характеру) лаврський спів свідчить про рано розвинуту надзвичайно високу українську хорову культуру, яка вже в XVII столітті дала в сфері штучної композиції такі зразки поліфонії, як „на 4, 5, 6, 8, 12, а навіть і на 24 голоси,“ що вражають до цього часу.

Треба сказати, що рівнобіжно з розвитком співу одноголосного й хорового йшла в Україні велика наукова музична робота. Уже при кінці XI ст. київські вчені музики випрацювали свою особисту нотну семіографію, близьку до європейських „невм“, але цілком своєрідну (так звані „крюки“). Вони ж раніше від західноевропейців вжили нотної п'ятилінійної системи (в зах. Європі була тоді чотиролінійна), а теоретичні й педагогічні роботи та композиторські праці відомого київського теоретика Н. П. Ділецького (1630—169?) вяжуть українську музичну культуру з європейською як рівну з рівною.

Особливого розцвіту набирає хорове мистецтво України в XVI—XVII вв. У тих часах являються нові огнища музичної культури й хорового співу, а це школи при церковних організаціях, так званих „Братствах“ у Львові, Києві, Вильні, Луцьку, Острозі і в інших містах. Тут не тільки творять хори із студентів шкіл, але вводять спеціальну вокальну підготову хорових співаків, теоретичні класи, композиційні студії. З'являється ціла низка нових співаків, хорових диригентів, вихованих на довголітній практиці, старих хорових традиціях і новій науці штучної композиції. На їх чолі стоять такі імена, як Н. П. Ділецький. Ф. Тарнопільський, Йосиф Загвайський, Пальчевський і ін. Ці музики поруч з „напівами“ (варіантами) старих мельодій, творять цілком нові композиції на масу голосових партій від 4 до 24, як було сказано. Очевидно, що такі складні твори потребували для свого виконання висококультурних хорів та співаків і ми знаємо, що так було. Відомий європейський подорожній, німець Гербіній, побувавши на Службі Божій в церкві київського Братства, писав так (переклад з латинської мови):

„Господь Бог є в далеко вищій і кращій почитанні у грекорусинів (українців) ніж у римлян (римо-католиків). Псальми і деякі святі гимни Отців співають старинною мовою й мистецьким співом, що у ньому виразно чути сопран, альт, тенор і бас у найоригінальнішій і звучній гармонії. Звичайний нарід розуміє

все, що духовенство співає або молиться словянською мовою. Коли злучаться з голосами священників і заспівають гармонійно та з набожністю, то я, слухаючи цього, попав в екстаз. Мені здавалося, що я в Єрусалимі серед первісної християнської громади та бачу її лица і відчую Іхнього духа. Я був приневолений восхвалити Сина Божого з простотою (щирістю) українських (Ruthenian) святих, і по прикладу блаженного Амвросія та Августина викликнути: „Повні небеса й земля Твої величі!“ (Гербініус, „Релігіоза Кіовензіс Крипте сіве Кіовія Субтеранеа“. Єна, 1675).

Найбільшої висоти досяг хоровий спів в братській київській школі (потім Духовна Академія). Ця остання була науково-культурним огнищем, що з нього йшло світло не тільки в Україну, але й Московію, після її з'єднання з Україною в 1654 р. Всі перші дії науки та мистецтва в Московії були українці, вихованці київської Академії. Разом із наукою перенесли вони в Москву й музику та хорове мистецтво. Починаючи від Ділецького, Тарнопольського, Загвойського, Пальчевського, Мезинця, акінчаючи Бортнянським (помер 1825 р.), як композитори, так і виконавці включно до половини XIX ст. були в більшості українці. Хорова культура оснувалася на українських зразках, розвивалася за київським типом, живилась українськими силами. Досить сказати, що царська хорова капеля складалась майже зовсім із українських співаків до останніх днів. Свого часу в Глухові й Харкові були навіть спеціальні школи для підготовки співаків для цієї капелі. Першим директором капелі був українець Марко Полторацький (1729—1795), а її директор, українець Дм. Бортнянський, впорядкував і систематизував увесь церковний спів Східної Церкви. В тій же капелі працювали такі визначні композиторські сили, як: Березовський, Турчанінов, Азіїв і інші українці, що поставили її на небувалу висоту.

До найвищого ступня дійшла хорова композиція й справа в Україні, коли українські музики почали їздити до Італії по музичну освіту і привозили з собою європейський дух. Імена наших композиторів-українців: В. С. Березовського (1745—1777), Д. Бортнянського (1851—1825), А. Л. Веделя (1767—1806) та Турчанінова (1779—1856) вписали чудові сторінки в історію не тільки нашої, але й загальноєвропейської музики. Опери Бортнянського й Березовського обійшли всі сцени Італії, а ім'я Березовського можна ще й тепер побачити вигравіроване золотом на мармуровій плиті в Музичній Академії в Болонії. Ведель перевищив змістом і настроєм у своїх творах свого вчителя, італійця Сарті.

Але цей великий рух упав ступнево враз із занепадом національного життя України під московським ярмом, бо Москва забирала найліпші сили з України. Аж на схилку XIX в. українська музика віджила знову під впливом таких талантів, як: Маркович, Гулак-Артемовський, Заремба, Ніщинський, Коціпінський, Лисенко, Кошиць, Стеценко, Сениця, Степовий, Леонтович, Ко-

мого таки поета, що й на початку називає свої вірші „нікчемними“.

Куди важніша від оцих клясичних формально-наязвних акцесоріїв ідея твору. Вона виявляється в відношенню поета до Музи, такому, що живо пригадує старинних. Видна вона й у відношенню поета до слави. Вміраючи, думає, як і давній грек, передовсім про неї. Завдяки славі стається безсмертним, звідси слава цінна, свята, тому й за нею просить у Музи:

„Благослови мене, друже,
Славою святою!“

або про безсмертя:

„Через Лету... перенесем
І славу святу —
Безвічну, молодую...“

Тут слава скрізь — свята. Хоч є в вірші ще добавлена інша нотка („Або — цур їй, друже! І без неї обійдуся“), то вона не ламає основного тону. Навпаки, видається, що ця нотка з'явилась тут виключно як наслідок формально-мистецьких вимог.

Такі ж типово клясичні погляди на життя, на смерть, на світ. В життю шукав Шевченко того, що й грецькі філософи: мудрости, або краще, софії. Шукав і знайшов, і в знайденому знайшов міру:

„І розуму таки набрались,
То й буде з нас!“

І світ для нього, як і для кожного грека — життєрадісний: „веселий, ясний та глибокий“.

Шевченко, як грек, сповнений щерть кальокагатією, вмів жити, але й уміє вмерти. Лаштуючись „в далеку дорогу“, до Бога, глядить на смерть очима грецького філософа:

„... Ходімо спать,
Ходімо в хату спочивать...
Весела хата, щоб ти знала“.

Клясичний погляд на смерть тут об'єднаний в одне з християнським. В дальшому наближається Шевченко більш до першого. — Коли християнин хотів би якнайдовше, аж до останнього подиху життя на землі хвалити Бога, то старовинний грек волів умерти тоді, коли відходила сила, коли він переставав жити повновартним життям. Теж саме й у Шевченка:

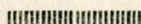
„Поки вогонь не захоловув,
Ходімо лучче до Харона“.

Чи ці думки про життя і смерть і славу не пригадують живо ідею неодного клясичного твору?

Як клясик об'єднав Шевченко у своїй творчості, зокрема в вірші „Чи не покинуть нам, небого“, все те найкраще, що дали Еллада й روما: поета, філософа й героя. В'яжеться з тим старозавітне праведництво.

Знайшлось там місце для коханої України, знайшлось і для давньої мрії поета про хатину в гаю над Дніпром, про дружину. Замість над Дніпром повстане хата над Флегетоном, чи Стиксом, дружиною для поета стане Муза. А Україну так Шевченко любив, що без неї і на тому світі не зможе жити. Буде її згадувати, як і тут згадував, буде врешті про неї співати, як і тут співав:

Дніпро, Україну згадаєм,
Веселі селища в гаях;
Могили — гори на степах
І веселенько заспіваєм...

ХРИСТІЯНСЬКА РЕЛІГІЯ І КОНСЕРВАТИВНА ІДЕЯ

Ренесанс та реформація підірвали в основах одноцільність світовідчуження окцидентальної людини, що було оперте на про-
явах духа християнського середньовіччя.

Це заломання середньовічної культури потягнуло за собою катастрофальні наслідки, що грозять в теперішніх часах повним занепадом того, що колись гордо називали окцидентальною культурою. Знищення станово-корпоративного устрою, себто найвищого витвору універсального консервативного світопонимання християнського середньовіччя, що завершилось частинно в французькій революції, а частинно по упадку монархічних устроїв по світовій війні — та духовий хаос, що повстав через еманципацію людської думки з-під дисциплінуючої сили християнської релігії в різних світських філософічних системах, як раціоналізм, лібералізм, матеріалізм — це страшний білянс розвою європейського людства на схилку тих нещасних століть.

І коли серед тих матеріальних та духових звалищ і ру-
мовищ пробуджується тут і там свідомість цього розпучливого стану, то виринають одночасно два основні питання напрями безнадійних відносин: виринає питання творчої та регенеруючої ролі консерватизму та християнської релігії і їх взаємовідносин між собою.

Розкладові духові течії головно XVIII і XIX століття намагалися основно здискредитувати значіння цих двох могутніх чинників в життю народів так, що треба сьогодні наново усвідомити собі їх суть та значіння, щоб зрозуміти їх ролю в минулому і усвідомити собі на основі тієї ролі їх значіння як для поправи і реформ теперішніх відносин, так і для майбутнього розвою європейських народів загально, а нашого зокрема. Щойно така основна застанова зможе дати нам повну картину ролі тих двох чинників і може показати нам засоби, що ними можна б перевести ці основні реформи, без яких може справді здійснитися пророчня німецького вченого Шпенглера про „упадок окциденту“.

Без сумніву з природних потреб родиться в людині релігія та консервативна думка. З потреби запевнити собі поміч надприродних сил в тяжкій боротьбі за індивідуальне чи колективне існування міцніє релігія, з природної потреби зберегти і передати грядучим поколінням надбані матеріальні та духові здобутки родиться консервативний інстинкт та його усвідомлююча консервативна думка...

Тому що ті природні потреби людини і громадянств в останніх часах майже цілком заниділи, а окцидентальна людина стра-
тила відчуження тих елементарних в суті речі ірраціональних потреб — виринає конечність розбудити ті приспані інстинкти

наново й усідомити собі значіння цих двох потуг при народинах, в життю, упадку та переродженню народів.

Хочемо тут вказати на основний факт, що ті дві елементарні сили виступають разом і що на їх співдіяння опертий єдино здоровий підклад розвитку громадянств передовсім білої раси.

І хоч консервативна ідея ніколи не переходила такого доктринального оформлення, як нпр. католицька думка, то все ж таки можна окреслити більш-менш її діяння за наступними найважливішими прикметами, що очевидячки відповідно до обставин, часу і нації, серед якої виступають, прибирають різні вигляди.

Йде нам про консервативну громадську думку в класичнім значінні того слова, т. зн. як творчого чинника в громадськім життю. Вона виступає тоді в повному вигляді, коли сповняє ось такі конечні завдання в громадськім житті:

1. Творчо-зберігальні, як сама назва на це вказує.

Але творчо зберігати щось це не значить петрифікувати, або умертвлювати. Навпаки, творчо зберігати значить все це, що в минулім громадськім життю показалося сильне та здорове, зберігати, а все, що не виправдало себе, усувати. Зберігати значить далі — надбання минулого в теперішності дальшим життєвим досвідом збагачувати та досконалити і майбутнім поколінням для дальшого творчого досконалання передати. Така зберігальна думка творить поміст між минулим, теперішнім та прийдешнім, з тим, що точкою виходу є минула творчість, а ціллю творче досконалання в теперішності і його заповіт на будуче.

Отже консервативно-зберігальна думка не зводиться ані до абсолютного поступу (так як нпр. новочасний лібералізм), ані до абсолютної реакції, як нпр. різні абсолютистичні ідеї праві чи ліві включно до більшовизму — а консервативно-зберігальна думка посередничить, осцилює між обома, перебирає все це, що творче, з обох, т. зн. ані не нищить здорового поступу, ані не усуває те, що добре в статисти громадського життя. Отже консервативна думка рівноважить динамічні та статичні потуги в громадськім житті.

2. Консервативно-зберігальна думка — це чинник обмежувачий, а не гальмуючий розвій громадського життя. Впливає це із вище сказаного. Гальмують громадське життя лібералізм та різні праві і ліві реакції (абсолютизм). Лібералізм через те, що абсолютний поступ зводить до абсурду, реакції через те, що абсолютно гальмують всякий поступ.

Творчий консерватизм не гальмує, а обмежує. Обмежує абсолютний поступ так, щоб цей не перемінився в кривавий біг Амока людини і обмежує вроджений в людині квіетизм так, щоб з нього не повстав абсолютний застій.

3. Творчий консерватизм є завжди дуалістичний. Спирається він на глибокім розмежуванні духа і матерії, як у філософічнім, так і в громадськім значінні. В світоглядно-філософічнім значінні творчий консерватизм не є ані крайно ідеалістичною, ані крайно матеріалістичною доктриною. Тим він різниться від таких

крайних філософічних доктрин, як ідеалістичний романтизм, гегеліанізм, або крайно матеріалістичний марксизм. Творча консервативна думка чітко відрізняється всеодно чи від ідеалістичного чи матеріалістичного монізму — вона дуалістична, вона виходить із заложення, що і дух, і матерія, і їх взаємовідносини є основними агенсами цілого розвою людства. В громадському житті проявляється цей дуалізм у гострім і яснім розмежуванні світської і духовної влади. Консервативна думка відкидає получения цих влад в одних руках, як це бачимо в різних формах абсолютистичних устроїв правління, (нпр. влада цезаря і понтифекса в одних руках в античній римській добі, наполеонізм, йосифінізм в новіших часах, теперішній комунізм, де зуніфіковано світську владу й ідеологію, або націонал-соціалізм, де концентрується в одній особі влада і націонал-соціалістична доктрина). Творчий консерватизм відкидає так само поневолення однієї влади другою і обстоює повну автономію і незалежність сфери діяння влади світської та духовної.

4. Консервативна думка прямує до органічної сполуки людських колективів у станових корпораціях. Вона відкидає ліберальну та матеріалістичну доктрину геометричного значіння числа і механічного укладу громадських сил, не відкидає натовість природного принципу нерівності, що панує між людьми. В намаганню досконалити людську природу будує вона громадський лад на становій єрархії, т. зн. на станових елітах, але водночас дає найбільші шанси розвою природних залогень та талантів людини через можливості підійматися органічно догори. Вона намагається усувати все, що сперте на антагонізмі та боротьбі кляс, на заостренні різниць між нижчими і вищими, багатішими і біднішими громадськими верствами і хоче надати неминучій в природі боротьбі якісь вищі форми змагання, що в них рішає боротьба, обмежена якимись правилами (*fair play* у англійців) і де перемагає найліпший та найшляхетніший громадський тип, або на кожний випадок має змогу і шанси перемогти такий тип, в протилежності до демоліберальної боротьби, де рішає звичайно тип найгірший, себто той, що в засобах не перебирає, або в системах комуністичних, де рішає брутальний п'ястук і сила. Демоліберальному індивідуалізму та принижуванню авторитетів — або механічному наставляванню авторитетів з гори як в комуністичній системі, вона протиставить пошану до авторитетів, оперту на визнанні людської гідності та на принципі, що чим вище хто стоїть в громадській єрархії, то тим тяжчі обов'язки тяжать на нім, — т. зн. що прогресивно з правами ростуть і обов'язки.

Отже консервативна думка не оперта ані на антагонізмі індивідуальнім, ані колективнім, що з нього живуть інші громадсько-політичні ідеології, ані на розярненні пристрастей соціальних чи національних, а на зусиллях згармонізувати, примирити, зіграти те, що людей ділить, і двигнути те все, що без уваги на нерівності людей об'єднує...

Ця тенденція в імені творчого принципу любови усмирювати людські антагонізми, людські пристрасті, належить до головних регулятивних засад творчого консерватизму.

5. Пята засада творчого консерватизму це універсалізм. Творчий консерватизм — це не відокремлене громадсько-політичне явище; його значіння сягає далеко поза границі однієї держави, одного громадянства, однієї нації. Тому творчий консерватизм — це завжди явище всесвітнє, а ніколи вузько-льокальне. Проблеми консервативного устрою громадянств рішення всюди в загально-світовому масштабі і регулюють не тільки внутрішньо-політичні, але в тій самій мірі міждержавні, міжгромадські і міжнаціональні відносини. Універсальний спосіб думання всіх консерватистів світу (або звужім це поняття до європейського континенту) — дає щойно гварантію, що будуть устійнені і утривалені не тільки внутрішні, але й міжнародні відносини. Бо і тут творчий консерватизм стоїть на становищі такого самого поладнання зовнішньо-політичних відносин, як і внутрішніх. Fair play — рішення не тільки у взаємовідносинах між громадянами і колективами внутрі держави, але і назовні в міждержавних відносинах. І тут змагання і війни — неминучі, але тим неминучим війнам і змаганням народів надати найшляхетніші форми, перемінити їх — як це французи називають, в „charge d'honneur“ в двобій за вищі шляхетніші форми боротьби, сперті на якихось загальнообов'язуючих правилах — це одне з універсальних завдань творчого консерватизму в ділянці міжнародних зв'язків. Ці форми тепер цілком затратилися, а на їх місце вступила засада, що кожний засіб боротьби дозволений, якщо він тільки може цілком вито знищити противника. Але не треба перемішувати поняття універсальний з інтернаціональним. Універсалізм творчого консерватизму спертий завжди на творчим принципі любови до рідної землі, що є вихідною точкою кожної творчо-консервативної думки — тоді коли інтернаціоналізм точкою виходу вважає в першій черзі якісь інтернаціональні інтереси і для них дозволяє експлоатувати до сходу рідний край, як це тепер бачимо нпр. в комунізмі, або інтернаціональним капіталізмі.

6. Творчий консерватизм спирається на засаді почуття законности, а не тільки формальної правовости. То значить, права для нього є впливом глибокого відчуття законного діяння одиниці, колективу, громадянства та держави. Відчуття законности впливає з божих та природних глибоко відчутих етичних засад, що є основою кожного консервативного устрою. Та законність регулює права одиниці у відношенні до інших одиниць, права одиниці у відношенні до станів-корпорацій та до держави. З того відчуття законности впливає консервативне відношення до свободи одиниці, що загарантована, але водночас обмежена вимогою загальних обов'язків супроти громадянства та держави. Те відчуття законности в консервативнім устрою так глибоко закорінене, що навіть там, де нема писаної конституції, регулює вона відносини між громадянством і владою. Це органічне від-

чування громадянської етики і законности, що з неї випливає, відрізняє консервативний устрій від формально-правового демокліберального, або механічного накиннення законів згори в комуністичних чи інших абсолютних державних устроях, де рішає не внутрішнє почуття етики і з неї випливаючої законности, а одинокостраха перед законом і перед карою за переступлення законів.

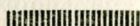
В тих загальних рисах коротенько накреслили ми головні засади творчого консерватизму.

Коли порівнюємо їх з теперішніми панівними системами — то виглядають вони наче якась далека... утопія! Жаден із панівних устроїв, отже демоклібералізм, що розкладається, ані реакції зліва, що втискаються на його місце, як комунізм, ані реакції зправа, як націонал-соціалізм і йому подібні явища, не є устроями побудованими на засадах творчого консерватизму. Ми могли б хіба тільки відмітити, що деякі з тих новітніх рухів приготують почву під перемогу творчого консерватизму. Але водночас бистрий обсерватор спостереже факт, що страшного накопичення щораз то більших антагонізмів не може розв'язати ані демокліберальний розклад громадського життя, ані не може тому розкладові надати тривалих форм реакція зліва і права, тому, що вона силою і терором згори цей розклад в найліпшій випадку стримує, але нових органічних підвалин, нового життя розбитим громадянствам дати не всилі.

„Револуція це догниття старого режиму. Ані із гниття, ані з того, що цей процес завершує, не може прийти рятунок, а тільки з повстання нового життя“*. А це нове життя створює незвичайно пригожий ґрунт для приходу нових і цілком супротивних старим ідей — ідей, які ми називаємо творчим консерватизмом. Не з револуції і не з їх антиподів ріжного роду бонапартизмів народиться це нове життя — а з нових творчих життєвих сил народів, що будуть стояти поза демонізмом ненависти і дикого самовинищування в двобою револуцій і реакцій. Бо з агонії тих двох потуг, що ось у смертельних обіймах скочуються в глуху темряву ночі, родяться вже сьогодні перші проблиски зарання нового, іншого та вищого життя.

І впарі з тим виринає в тій універсальній духовій гігантомахії нове, але водночас і вічне питання відношення християнської релігії до творчого консерватизму.

(Продовження буде).

* N. Berdjajew: Das Neue Mittelalter, стр. 68.

о. *Ізидор Гома Томас*
Кардинал — Прима́с Еспа́нії

ПРИЧИНИ Й СЕНС ВІЙНИ В ЕСПАНІЇ *

Конфлікт, що далі тягнеться і нищить велику частину Еспанії та бурить величаві міста, не є в стислім значінню того слова якоюсь політичною боротьбою. Немає тут війни за республіку, хоч деякі прихильники республіки того хотіли б. Приводом до війни не стала теж справа династії, бо сьогодні квестія форми правління зійшла на другорядне місце. Ані регіональні проблеми не викликали тієї бурі, бо про них не дискутується за допомогою зброї, на лоні великої батьківщини, хоч в часі війни, що ще більш її поплутало, піднесли прапори, які сконкретизували сепаратистичні аспірації і прямування.

Та жахлива війна — це, в своїм змісті, війна за засади, війна за світогляди, війна за життєві справи і суспільні квестії, війна однієї цивілізації проти другої. Це війна, що її веде християнський і еспанський дух з іншим духом, якщо можна для окреслення противника вжити того вислову, із духом, що хотів би втопити все, що людське, почавши від вершин розуму до найнижчих справ щоденного життя, у марксівським матеріалізмі. З одного боку борються комбатанти ідеології, що часто, частинно чи в цілості, репрезентує стару традицію й історію Еспанії, з другого боку бореться неформований конгломерат міліціантів, а їх начальний плян — це щось більше, як перемога над ворогом, бо знищення нашої старої цивілізації.

Не знаємо як і з яких причин зродилося липнєве повстання; думаємо, що причини ті були дуже високі. Дальший хід подій доказав, що глибоке почуття любови батьківщини подиктувало той крок і спричинило його вибух. Еспанія була тоді на дні безодні і постановлено рятувати її зброєю. Можливо, що не було вже інших засобів.

Можемо тільки це ствердити, бо були ми самовидцями того, що як тільки частина армії заявила проти старого порядку, душа еспанського народу, порушена до глибини, спричинила, що так широкі кола прилучилися до військової акції. Всі це зробили з почуття симпатії і в тій надії, що дасться ще щось врятувати. І громадилися лави розентузізованих народніх бойовників, без ріжниць партії, і віддавали себе без обмеження й без переговорів армії та посвячували великодушно своє життя і майно, щоб тільки не потерпіти невдачі в розпочатім ділі. Якщо діло те повелось — ми чули про це від високопоставлених людей в армії — то передовсім треба це завдячити допомозі, що її дали правильній армії — міліція і ряди народніх охотників.

Треба було бути в перших двох тижнях серпня в Наварі,

* „Przegląd Katolicki“ в Варшаві отримав у перших днях січня оцю статтю, що вияснює сучасні події в Еспанії. Містимо її за „Prąd“-ем (ч. 1, 1937), пропускаючи деякі місця з технічних причин. *Ред.*

що мала 320.000 мешканців, а поставила 40.000 добровольців готових до війни, всіх мужчин, здібних носити зброю. Залишили вони повні снопи вози в стодолах, жнива покинули на своїх жінок і дітей — а самі пішли на фронт, маючи перед очима одинокую мету: оборону своєї релігії і батьківщини. Наперед мусіли вони боротися для Божої справи. Яку прислугу зробить для Еспанії цей, хто в своїх поетичних творах збере епізоди рекрутації в Наварі! Колись матір багатьох королівств сталася тепер серцем, що з нього на цілу Еспанію промінєє відвага і піднеслий запал тієї переходнової доби нашої історії.

Як в Наварі, подібно і в інших околицях, що їх не відразу захопили народні ряди, повстав і збудився сильний еспанський дух. Арагонія, Стара Кастилія, Леон і Андалюзія дали великі лави бойовників, що з різних старих політичних організацій солідарно зрослися в одну цілість із народньою армією.

А на всіх відтинках фронту, в часі Служби Божої, вносилися Св. Евхаристія. В святій сповіді тисячі молодих вояків очищували свої сумління. А коли втихли гармати, в таборах гомоніла молитва: спільно проказували її за вервицею. По містах і селах можна завважити сильну релігійну реакцію, що на неї прикладів в історії не знаємо.

Політика, цілковито супротивна духові нашого народу, допровадила релігію й батьківщину на край безодні. І реакція була завсіди вища там, де більш зберігся релігійний і патріотичний дух. А цілий той рух, що треба відмітити, виявляється в тих релігійних відзнаках, що їх націоналісти маніфестують у своїх таборах, і в вибухах релігійного ентузіазму юрби з-поза фронту.

Якщо б ворогові вдалося ослабити могутність релігійного почуття, тоді він, позбавив би нерву боротьбу, що її ведуть. Щоправда патріотичне почування здібне змобілізувати маси до війни, але кожний знає, що якраз провінції, де те релігійне почування було найглибше вкорінене, дали найбільший контингент вояків і найзапальнішу бравуру. Ми переконані, що повстанцям не повелася б їх справа, якби не релігійний запал, що потряс душу християнського народу, і одним казав піти на фронт, а другим з-поза фронту будити запал серед борців. Абстрагуємо тут від всякої надприродности. Якщо треба прийняти як безсумнівну річ, що сьогоднішня війна — це чисто домашня війна, бо ведуть її еспанці на еспанській землі, то теж слід признати, що та війна відзначається духом хрестоносного походу для оборони католицької релігії, який своєю могутністю оживляв в ході століть історію Еспанії та ставав якби стрижнем її організації і її життя.

Те явище назве дехто експлозією релігійного фанатизму. Однак не є це нічого іншого, як передуманий чин з героїчним наставленням, чин народу, пораненого нечесним поступованням і законами в найчистішій любові, чин, що відкликався до зброї, яка може допомогти у визволенні. Висловлюємо сильну надію, що прийдуть дні миру для поневолених сумлінь, що в організації еспанської держави Бог і Його Церква будуть мати щонайменше

такі самі громадянські права, як у інших цивілізованих державах, а не говоримо вже про свободу й охорону тих, що до останніх днів були першими чинниками й основою нашої історії й одиноким ключем для її пояснення. „Les effets suivent leurs causes“. І як же ж би те зерно, кинене на поля Еспанії, в борозди зроблені зброєю й зусиллями католиків, зрошене обильно їх кровю, не мало б видати своїх овочів: могутнього католицького життя?

Однак треба розвіяти пересуд, що в майбутності може мати великі наслідки. Саме війна, ведена проти марксістського комунізму, не є війною проти пролетаріату, що в високім ступні здеправований гаслами марксистів. Було б це наклепом і злочином, іскрою прийдешньої війни кляс, що в ній заатакували б безперечно релігію; бо приписали б їй союз із зброєю, зроблений із тією метою, щоб згнобити робітничу клясу, або принаймні щоб охоронити давні надужиття, що не повинні були вдержатися до наших днів.

Робітники не мають чого побоюватись, байдуже, якими вони є, або якій групі чи синдикатові належатимуть, якщо мають ціль поліпшити буття робітничої кляси. Ані меч, ані релігія не є їх ворогом. Перший у своїм героїчнім зусиллі прагне тільки повернути спокій Еспанії, а без спокою не можлива буде спокійна і заробітна праця. Якщо ж іде про релігію, то була вона завжди підпорою потребуючих і інституцією, що ширить суспільну любов та справедливість. Якщо добрий Бог дасть народним бойовим лавам перемогу, тоді робітники можуть бути переконані, що їх заангажують без застереження до праці й досягнуть вони свої слушні права, якщо викинуть доктринерський баяст і закинуть методи поступовання, які нищать суспільний лад.

Якщо мова про Церкву, висловлюючись у її імені, запевнюємо нашу співпрацю на полі як освітнім так і в суспільнім житті. Будемо підтримувати кожне шляхетне зусилля, що намагається піднести робітничу клясу й уgruntувати царство справедливості й слушності, будемо лучити всіх еспанців у зв'язок братерської любови, якщо тільки самі себе з неї не виключать.

І щоб ніколи не сказали, що війна, яка знайшла свою підпору в християнським дусі Еспанії, мала за ціль скривити наше суспільно-економічне життя. Війна теперішня — це війна систем і цивілізацій; ніколи не можна назвати її війною кляс. А доказ того це релігійне і патріотичне почуття, що покликало до зброї Еспанію проти анти-Еспанії.

Проти Бога й Еспанії

Те, що досі ми сказали, потверджує сама опозиція. Сьогодні кожний добре знає, що в часі, коли повстав національний рух, комунізм приготував рух революційний. Терор мав їм послужити до знищення всього, що було підпорою, пружиною, і що мало якийсь суспільний зв'язок з нашою старою християнською цивілізацією. Підставові інституції старого порядку, як релігія,

приватна власність, родина мали відчутти страшний удар батога революції, зорганізованої, на те щоб знищити все й створити на руїнах старого ладу совітський режим...

Перший удар спрямувала революція проти великого явища релігії, що, подібно як у інших цивілізованих краях і народах, мала і в Іспанії великі суспільні вальори, вищі від усіх інших. Релігія є підпорою всіх цивілізацій, бо дає їм силу і належне значіння. Релігія католицька є формою нашої цивілізації. І проти неї спрямував ворог передовсім свій удар. А все, що з релігії черпає свою силу, заатаковано разом з нею.

(Далі описує автор жахливі факти більшовицького нищення в Іспанії та як за поміччю агітації й золота потрапили більшовики отуманити багато людей).

Наша Батьківщина піддалась би, якщо б не зудар між подвійною Іспанією, або ліпше, між двома цивілізаціями; між цивілізацією Росії (в значінню СССР., *Ред.*), що нічим іншим не є, як формою варварства, і цивілізацією християнською, що її Іспанія перед віками почесно й неугнута боронила.

Таке значіння тієї війни на еспанській землі, зрошеній братньою кров'ю, це правда, але на такій, що є ареною боротьби, в якій Іспанія стримує навалу, підбурену проти себе міжнароднім варварством, званим комунізмом.

Коли пишу ці сторінки, тисячі вояків з московських степів причалює до Барсельони, виладовуючи багатий воєнний матеріал. В Барсельоні створено другий Кремль, філію московського Комінтерну, що має стояти на чолі совітської республіки в середземноморських сторонах і бути осередком більшовизації Західної Європи.

(Тут пропускаємо кілька менше сутніх уступів).

Практична лекція

Переїдім знову до себе. Звертаючи увагу на головного спричинника, що, на нашу думку, підняв той жахливий буревій, не хотіли ми вказувати на народні хиби, що спровола переініли наш край на легку здобич для комунізму. Ніхто не стає відразу добрий чи злий. Хиби органічні або повільні закаження стають фатальною похилістю, що веде до руїни і смерти.

Не тут місце, щоб вказувати на прогріхи нашої раси і наших суспільних звичаїв. Хотіли ми тільки висловити наш особистий погляд на безпосередню причину неіорядків. Забуття наших традицій з нашої історії: сверб, два старі віки, що штовхали нас, щоб невільничо копіювати закордон у літературній, законодатній і моральній ділянці, незрозуміння проблем наших часів; непостійність політичної ситуації; плесейська орієнтація наших демократій; комедія парламентаризму й обмани виіорів; помилкове формування народнього сумління і дезорієнтація в міжнародніх проблемах; егоїзм і обман у політиці; недуга пар-

ляментарних націоналізмів, і з другого боку, адміністративний поділ держави, що не числиться з обставинами чи спеціальним темпераментом; — кожна точка могла б стати розділом книжки про нашу декаденцію.

До того доходить наша економічна структура, що не хотіла уступити напорові пролетаріату, більш занедбаного, ніж в решті Європи, принаймні в рільничих сторонах, де бідний легко стається добичкою райських обітниць; відсутність адаптації, активності і справності в нашій священичій апостоляті; зіпсуття обичаїв; здеморалізованя ума, може найгірше, тим, що немає меж у свободі в школах, на трибунах, в пресі, замале формовання сумління народу у проблемах суспільного життя і в обов'язках, що їх приносить з собою, а передусім — недостача сильної руки в політиці, проблема може найповажніша в нашій народній життю. Ероїзм і ривалізація систематично усували людей вартісних, а амбіція і сміливість впроваджували на передові становища людей мало приготованих, які, не маючи умових здібностей і сильної волі до сповнювання функції батьківського, а zarazом строгого уряду, сталися великими піонерами інтернаціоналізму, що суперечить духові нашої раси.

Виликуймося з хоріб і особистих і суспільних. Вони не більші від хоріб інших народів, навпаки, віримо, що може їх уздоровити витривале і розумне зусилля; і що в нашій народній temperamentі, провідники, користуючись розумно цілою гамою авторитету, можуть знайти конечну поміч, щоб сконструувати державу, гідну наступницю нашої великої минувшини.

Чужинцям, що схочуть нас послухати, а сьогодні з цікавістю і заінтересуванням глядять на шахівницю, на якій може рішається доля цивілізованої Європи, поручаємо якнайбільшу осторожність і повагу в осуді випадків нашого краю. Важко є пересіяти правду крізь тенденційну пресу або крізь вікові пересуди. Історію всіх часів тчеться при помочі ниток, що з них зложений завязок минувшини, і треба прослідити духовий процес народу, щоб збагнути сучасне явище, особливо коли воно таке надзвичайне, як оце.

Тим провідникам, що займають високі становища, повторяємо слова пророка: „Ви, що кермуєте народами, навчіться“ стерегти їх перед всякою заразою, що могла б їх звихнути або кинути поза шлях їх temperamentу або їх історії. Не дозвольте ослабити себе. Вашою силою — Бог, безсмертна підпора всіх законів. Не переговорюйте зо злом, навіть під покришкою суспільних вирівнювань; дати злу громадянські права, а головню впровадити його до святині закону, це те саме, що приготувати скоріш чи пізніш руїну для свого народу.

На румовищах Еспанії оглядайте не деструктивну роботу гармат, але радніше глупу („insense“) працю провідників, що не вміли кермувати еспанським народом і не могли зрозуміти його душі та його історії. Вони то відчинили таму комунізму, що залляв нас як води прорваної греблі. З мішанини елементу народнього і чужинного повстала та жахлива буря. Слухайте

голосу Папи, що останній раз сигналізував загальну небезпеку і вічно життєдайний засіб, яким є Христос Господь і дух Його Євангелії.

До братніх країв, які співчують з нашими нещастями, до тих, що проходять ті самі небезпеки, кличемо: хай наш приклад спрямує вас на шлях направи, не думайте, що є ви відпорні на зло, яке затруїло душу нашого народу. Кожна суспільність — це культура; її перефільтрує комунізм, якщо в ній не буде Бога, життя і добра душ, якщо в ній брак авторитету, що веде до Бога — гваранції справедливості і суспільного порядку. Відсутність Бога, недостача авторитету, оце криза, що існує тепер майже в усіх краях.

Про еспанську війну читали ми нечувані речі. Войовничий темперамент еспанців, гаряча кров раси, що сусідує з Африкою, неспокійність атавізму, що слабо уформував душу, яка всмоктувала колись в себе старі цивілізації, розвинені на Півострові Іберійським (римська, грецька, жидівська й арабська), змішані, а не споєні: відосередочна сила націоналізмів, що намагались розложити народну єдність, авантурничо-лицарський дух, проявлений в ділах деяких генералів, що виступають в нашій історії в революціях, ті часові гекатомби... Все це вияснює, — так говорить — явище домашньої війни, на яку нема вже місця в новочасній цивілізації.

Ні! Наша війна не має початку в нашій температурі, ані в нашій історії, які б не були хиби нашої раси і нашого суспільного життя; її спричинила брутальна інтервенція чужих впливів, тих спричинників, що силою речі зіпхнули нас з дороги нашої історії.

„Немає гріху, що Його допустилася людина, а який не могла б зробити інша людина, якби їй не помагав Той, що її сотворив“, — сказав св. Августин. Нема народу — скажимо, пояснюючи те велике аскетичне правило, — в якому не могло б повторитися те, що сталося в Іспанії, якщо Бога відбереться душам, а заступиться Його матеріалізмом, котрий не знає і борює все надприродне.

Ось що зробили наші ненаправлені прогріхи, пасивність тих, що повинні були берегти огорожі, де в супокійно проживали б ми нашу історію, впровадження руйнівних доктрин, що спочатку виступили несміло і скривалися під опікою авторитетів, а вкінці пішли в товаристві міліції і воєнних машин. Як тільки вибила їх година, ідуть збирати доспілі овочі за поміччю шаленого зусилля прозелітизму і застосовують протиіспанські права. Але старий дух Іспанії повстав. Мав і він свою зброю і свої арсенали, і він зачав війну без допомоги якихнебудь інших фантастичних мотивів.

Коби і народи і їх провідники черпали з того науку. І ми еспанці користаймо також з тієї тяжкої лекції, яку дає нам кров тисяч наших братів, зловіща луна пожарів, гуркіт воєнних машин і тріскіт міст, що валяться.

УПАДОК ЦАРАТУ І УКРАЇНА

У двадцяті роковини березневої революції

Колесо історії, що з вибухом світової війни почало крутитись в шаленім розгоні, з неминучою конечністю пхало російську імперію до революції. Революція — це був на історичному шляху Росії етап, що його вона в ніякому разі не могла оминати, всеодно, чи її участь у світовій війні закінчилася б перемогою, чи прогрою, як це було в дійсності. Бо ставку на революцію поставили дві найголовніші суспільні сили царської Росії, найважливіші елементи структури імперії — широкі маси, справді широкі, клясово не зріжничковані, станово незорганізовані маси під проводом ліберальної здеклясованої інтелігенції, і державна бюрократія, докладніше кажучи, її провідні круги в Петрограді. Це останнє звучить може парадоксально, але воно справді так було.

В перших роках війни сформувались внутрі правлячої імперією верстви два відрубні табори з протилежними собі цілями: табор „германофільський“ і табор „патріотичний“. Перший прямував до сепаратного миру на австро-німецьким фронті з державами почвірного порозуміння, другий вважав такий мир за загладу для Росії і тому старався, щоб вона дотримала вірности союзникам у „війні аж до переможного кінця“. „Германофільська партія“, що розпоряджала найвпливовішими особистостями (загальновідоме було германофільство всемогутньої цариці Олександри Федорівної; прем'єр Штюрмер теж проявляв германофільські симпатії), прямувала завзято до своєї цілі. Пригадаймо таємну мирову акцію Протопопова, історію військового міністра Сухомлінова, що свідомо підготовляв програму російського війська, щоб скоріш doprowadити до кінця війни. Між обома таборами йшло незаметне, але дуже сильне змагання за фактичний вплив у кермі держави і за вплив на долю імперії. Воно проявлялось не раз досить яскраво і назверх, нпр. перенесення главнокомандуючого великого князя Миколи Миколаєвича на посаду намісника Кавказу, або вбивство Распутіна, що було вислідом закресного на ширшу скалю заговору гвардейських старшин патріотичного табору. Водночас Микола Миколаєвич громадив на Кавказі вірні собі частини. Ціллю отого заговору було doprowadити революційним шляхом до зміни уряду й усунути Миколу II. з престолу. І напевно скоріш чи пізніш було б прийшло до якогось революційного вибуху в верхах, до якоїсь палатної революції, однак березневі події зробили це неактуальним.

Це була підготовка революції вгорі. Одночасно на низах, в масах приготовляли вже її довший час ортодоксальні революціонери. Отже ціла атмосфера імперії була наладована революційною електричністю, — революційним духом віддыхали всі. Що ж дивного, що революція врешті „вибухла“ цілком самочинно, відрухово, стихійно! Динаміка всякої „стихійної“ революції має свою

закономірність. Вона розвивається в той спосіб, що приневолює своїх творців до щораз то дальшого степенування тих гасел, які стали її духовим змістом. Верх у перегонах цього степенування взяли ті, що на революційних прапорах виписали найдальше посунені і найрадикальніші гасла: „війна війні“ та „грабуй награване“.

Щоб зрозуміти неминучість розвитку подій від білого царя до червоного, треба приглянутись історичній генезі тих сил, що в добі світової війни були підпорою існування царської імперії.

Московська самодержавна система, що виводить своє джерело з Суздалю і Москви, поступово нищила всі громадські сили, що могли бути рівноважними й обмежувати царський абсолютизм. Російське боярство — відповідник європейській фєвдальній шляхті, що в більшості західних держав була тим чинником, який рівноважив і гальмував абсолютизм монархів — не могло бути тим рівноважником, бо дуже скоро попало в повну залежність від царя. Коли наприклад в Україні в козацькій добі і раніше все володіння землею опиралось на праві меча (бояри, вільні кметі, потім осіле козацтво і козацька старшина), то в Московії підставою до володіння землею було тільки службове відношення бояр до царя: боярин отримував землю виключно за те, що служив цареві. Цар при допомозі своєї бюрократії (опричників) знищив московське боярство, що настановило династію і зробило його своїм головою, так само, як сучасний відповідник царському самодержавію, більшовицький совнарко́м нищить тепер при допомозі череззвичайки робітничу клясу, котра покликала отой совнарко́м до влади (порівняння Липинського). Отже так удільні князі як і боярство перетворились у служилий елемент, зависимий зовсім від царя. А хто того не хотів, мусів емігрувати, як Курбські, Глинські, Рутські.

Така система послідовного ліквідування всіх самостійних громадянських сил і нищення в зародку всього того, що могло стати незалежним від царської самоволі, не тільки втрималась аж до найновіших часів, але ще з бігом часу щораз то більше удосконалювалася. Спроби в найновішій добі започаткувати органічний ріст нових суспільних сил (Вітте намагався створити нову промислово-торговельну верству — буржуазію) не вийшли поза початкову стадію і більшого реального значіння не мали. Розростові і закріпленню тієї системи сприяли загальні культурно-соціальні обставини. Самодержавний бюрократичний апарат царської Росії був достосований до політичної приємливості найнижчих мас, найпасивніших та інертних, він був найвідповіднішою формою влади для імперії. Пригадаймо, який погляд на конституцію в Росії мав великий реформатор, цар Олександр II. У відповідь на прохання московських дворян (1865 р.) завершити реформи наданням конституції, заявив одному з них: „Ви хочете конституційного устрою влади? Даю тобі слово, що я зараз на тім столі готов підписати якунебудь конституцію, якщо б я був переконаний, що це для Росії корисне.“

Але я знаю, що коли б я це сьогодні зробив, то завтра Росія розлетиться". Багато пізніше впровадили щоправда дуже обмежену конституцію; імперія зараз після того ще не розлетілася, але Олександр II. як слід оцінював ситуацію в Росії. Московія, завоювавши під своє володіння величезні простори чужих народів, не в силі була їх органічно в новій імперії об'єднати. Нижчий соціальний і культурний рівень московського народу від підбитих народів (Україна, Грузія, Польща, Фінляндія) не міг їм дати вищих життєвих форм і звязати їх вищими культурно громадянськими вартостями, він держав їх при московській метрополії тільки виключно фізичною силою. Через те все імперія перемінилась — як висловився Герцен — у величезну потвору, що не може вільно рухатися. Нездібна на якінебудь глибші й основніші реформи держалась виключно силою штиківідозрівала до революції.

В тім відношенню варту навести слова безсумніву найвищого державного мужа царської Росії, графа Вітте з його споминів, слова, що в характеристичний спосіб вказують на домінуючу роль того московського штика: „Що зробило російську імперію тим, чим вона ще перед десяти (спомини вийшли 1922. р.) роками була? Тільки необмежене самодержавств... Чим в дійсності держалась російська імперія? Виключно своєю армією. Хто збудував російську імперію, перетворив московське півазійське царство в найвпливовішу, найбільш домінуючу велику європейську державу? Тільки сила штика армії. Не перед нашою культурою, не перед нашою бюрократичною церквою, не перед нашим багатством поклонився світ. Він поклонився перед нашою силою, а коли побачив, що ми зовсім не такі сильні, то внутрішні і зовнішні вороги підняли голови". Вперше захитала той найвищий авторитет в Росії, авторитет штика, програна війна з Японією, а вдруге невдачі в світовій війні, які його зовсім знищили. А загальна військова повинність знищила в широких масах страх перед штиком, навчила їх ним орудувати і показала, що його можна звертати не тільки проти селянських і робітничих низів. У висліді того перестала діяти одинока основа, що на ній спиралась царська імперія.

Отже так в силу неминучої конечности впала царська Росія; а революція поставила український народ перед величезними можливостями, що їх використати він не був в силі. Революція щоправда принесла повну свободу і викликала багато гарних надій на майбутнє, але вона прийшла тоді, коли Україна була якнайменш приготована до того, щоб створити собі свою власну державу. Розвиток українського життя на Надніпрянщині йшов ціле ХІХ. століття в таким напрямі, що не тільки не сприяв витворенню власних державнотворчих сил, але, що більше, їм шкодив. Живі традиції козацької державности в Україні, які діяли ще на початку ХІХ. століття, завмерли дуже скоро враз із великими політичними аспіраціями верхів українського панства. Культурні справи, поняті досить вузько як культурництво, абсорбували цілком провідну верству — українську інтелігенцію. Але

й на тім полі не могла в пошевченковій добі розвинутиись духова творчість у більших розмірах і вищім стилі, що була б піднесла загальний рівень цієї нової провідної верстви і можливо запліднила б її до живішої активності в політичній діяльності під прапорами великих національних і державних ідей. Оті ідеї, що ставили б Україну перед великі світово-політичні завдання, були б викликували відповідні політичні амбіції в громадянстві і притягали ввесь живіший і жадний активності та великих діл елемент з молодого покоління. (Як напр. в Польщі велика творчість трьох віщих була духовою основою для політичної акції відродження польської держави; або в Німеччині на духовій підбудові німецького романтизму і німецького класицизму повстав політичний твір Бісмарка — німецька імперія). Треба виразно звертати увагу в нас на високий рівень культурного життя і велике напруження духової творчості як основу і відповідну атмосферу для політичної акції на дальшу мету, бо в нас через специфічні обставини (просвітанство і вплив ліберальних та соціалістичних поглядів на культуру) є ще досі тенденція недоцінювати ролі духової творчості якраз для політичних справ.

Замість того, замість великих виявів українського духа і зросту культурного рівня, заливають наддніпрянську Україну, починаючи з 60-тих років минулого століття, соціально-радикальні і соціально-революційні течії, що приходять з Московщини. Українство не в силі конкурувати з тими течіями, бо воно через свою стерильність в політичній діяльності і відсутність великих політичних амбіцій видавалось для молодих, енергійних і підприємливих елементів застарілим романтизмом.

Тому воно тих елементів до себе не притягало і молода генерація наповнювала своїми рядами табор соціальної революції, де були сміливі завдання і де вона находила великі в очах тодішнього часу ідеї. Скорий зріст і поширення тих течій утруднювали, а почасти взагалі унеможливлювали якунебудь політичну підготову в національному і державному дусі (реакція проти того заливу, що подекуди проявлялась в кругах молоді — напр. „тарасівці“ — не могла зрівноважити руйнуючого впливу соціально-революційних доктрин). Приклад Грушевського, одного з найбільших світочів української культури XIX століття, що не зумів встоятись перед тим „духом часу“ і вступив уже в часі революції до партії есерів, вказує на те, з якою брутальністю придавлювала в Україні всі інші прояви політичної української думки лавіна московського соціалізму, що в нас проявився в своїм найгіршій виданню в формі есерівщини — яка, на думку Липинського, „була типовим і кондензованим витвором того рабства і руйництва, які накопичились в Україні під віковим пануванням кнута російської охлократії“. До промощення шляхів тому заливу багато причинився Драгоманов, що на його погляд українство повинно було бути соціалістичне і тому повинно йти разом із російським соціалістичним рухом. Драгоманов був надто великою індивідуальністю, щоб його пропагування соція-

лізму і космополітизму могло було залишитись без впливу на його сучасників.

Хоч як дуже соціалістична марксівська доктрина шкідлива під різними оглядами для національного життя, а в першу чергу для духа народу і справи державного будівництва, то ядро лиха таки не було в соціалізмі. Маємо ж досить прикладів на те, як соціалісти стають добрими патріотами і великими державниками (пригадати б напр. Мекдональда, Гендерзона, теж здається, що на той самий шлях вступає тепер французький уряд Блюма). Суть у тому, що на хвилях есерівського і з ним споріднених соціалізмів виплила на верхи в ролі провідної верстви в рішальну хвилю нашої історії та частина української інтелігенції, яка „була типовим і кондензованим витвором рабства і руїництва“ в Україні. Вона в силу інертності і малочисельности здорової інтелігенції заняла те місце, що опорожнилось після того, як історична провідна верства в Україні — українське дворянство — усунулось від українського табору. Воно стало осторонь українського життя і відсунулось від нього через те (були ще й інші причини, але це була найважливіша), що українське народництво спершу на лівобережній, а згодом в цілій Україні влилось у соціалістичну течію, надаючи тим соціально-радикальний характер цілому нововідродженому українству Наддніпрянщини. Те відсунення давньої провідної верстви мало катастрофальні наслідки для справи української державности. Носієм українства стала здеклясована верства інтелігенції, елемент по своїй суті соціально залежний, до того ще в більшій частині залежний від держави. Тому то, коли по реформах Олександра II. прийшла доба реакції, український рух виявив таку малу відпорність супроти царських гноблень. Одночасно з відсуненням дворянства від українських справ українство втратило вплив на земства, що в ділянці господарства, шкільництва і народньої освіти мали немаловажне значіння. І що найважливіше, через втрату і русифікацію дворянства (верстви висококультурної, під громадянським і політичним оглядом найбільш виробленої, з живими ще традиціями козацької держави) прийшло значне зниження духово-культурного рівня в останніх десятиліттях минулого віку і жалюгідний занепад української політичної думки та політичних аспірацій українського народу.

Таким надміру ослабленим, позбавленим всіх провідних і державотворчих сил увійшов український нарід у світову війну і таким же самим застав його упадок царату і революція. Ті можливості, що їх поставила перед нього історія, годі було через те використати. Можна б, як і ген. Гофман, говорити про „Krieg der versäumten Gelegenheiten“... Нехай же двадцяті роковини революції будуть нагодою, щоб поглянути на історію нашого недавньо-минулого з перспективи органічного розуміння кожного історичного процесу і відповісти собі на питання, які вартості вкладаємо в наше сучасне, щоб наше майбутнє не було „Krieg der versäumten Gelegenheiten.“

ХРОНІКА

Пощануймо 25. роковини смерти композитора о. Віктора Матюка. Кожне суспільство розвивається та виростає на спадщинних цінностях своїх батьків — громадських діячів і духових творців. Ті цінності це — огнива, що вяжуть між собою покоління народу, зв'язують його вчорашній день із нинішнім і майбутнім. Тимто й сучасне покоління має обов'язок супроти всіх минулих, і зокрема — святий обов'язок супроти свого попереднього покоління: зберегти тривалу пам'ять його заслуг.

Дня 8. квітня 1937. р. минає чверть століття від смерті о. Віктора Матюка, широко в народі відомого та любленого співця-композитора. І хоч як багато за той час змінилося, хоч як буйно розрослося в нас культурне і зокрема музичне життя, то вклад у скарбницю нашої музики, що його дав наш композитор — залишається тривалим. Бо ж нічого не втратила зі своїх весняних пахошів його безсмертна „Цвітка дрібная“, однаково й досі крилами пісні лине любовний спів до верхів гір рідного краю („Крилець“) й далі живе вічна, як ті наші зелені ниви, пісня „Родимий краю“. А наше старше громадянство нераз любою згадкою обіймає передвоєнну добу, коли від Матюкового прольогоу із драми „Інвалід“ або пісні „Прийди весно...“, до того з достроєм оркестри — гриміли наші концертові салі. Неодин із них згадає, з яким захопленням наші аматорські гуртки грали колись співогру „Капраль Тимко“ — із її дзвінкими піснями „Родимий краю“ та молитвою „Отче небесний“. Неодин пригадає собі колись популярні, тепер уже призабуті пісні, такі, як дует: „Вийди, ах, вийди“ або пісню мисливця. „Вже сонце високо“ із мельодрами „Сила любови“.

Не будемо перечисляти всіх творів Матюка, не будемо нагадувати й його значних заслуг для церковної музики, для співу, для музичної літератури. Ми хочемо тільки цими словами поставити перед очі громади постать великої людини, що залишила такі великі сліди в історії нашої культури.

25-ті роковини смерті о. Віктора Матюка збігаються із 100-літтям „Русалки Дністрової“, що під її знаком і почалася творчість наших перших композиторів, зокрема карівського Співця. Святкуючи 100-ліття „Русалки“, наше громадянство, а зокрема наші музичні кола, не можуть забути про відсвяткування пам'яті о. Віктора Матюка, так як він на це собі заслужив.

Думку відсвяткувати гідно пам'ять о. В. Матюка кинуло село Карів — місце душпастирської, композиторської та громадської його праці, й місце вічного його спочинку. Село це — устами заснованої Покійником місцевої Читальні „Просвіти“ — звертається до загалу громадянства із покликом: поставмо пам'ятник на його могилі.

З тією метою утворився вже місцевий комітет для збирання потрібних грошей. Село Карів і Родина Покійника склали вже,

чи зголосили свої датки на ту ціль. По дальшу поміч Комітет звернувся до наших центральних установ у Львові.

Представники підписаних установ із великою радістю і признанням вітають щасливу й висококультурну думку карівських селян, переймають її за свою і звертаються до усієї української суспільності в краю й поза краєм і передовсім до духовенства й усіх музичних і співочих товариств та кружків — із гарячим закликком: надсилати свої грошові жертви на згадану ціль до рук Центрального Комітету, на адресу: Львів Центробанк,konto ч. 12.900 (Памятник о. В. Матюка) — а як що до чого, коли кому догідніше, на руки Місцевого Комітету, на адресу: Андрій Сайчук, Карів, Брукенталь к. Угнова.

Всі українські краєві й позакраєві часописи просимо цей заклик передрукувати.

Львів, Карів, 4. березня 1937.

За Головний Виділ Товариства „Просвіта“ у Львові: Д-р І. Брик, голова, М. Дужий, секретар. За Музичне Товариство ім. М. Лисенка у Львові: Й. Дрималик, голова, Іл. Гриневецький, секретар. За Союз Українських Професійних Музик у Львові: В. Барвінський, голова, Р. Сімович, секретар. За Співочі Товариства у Львові: Львівський „Божя“: Іл. Гриневецький, голова, О. Левицька, секретарка. „Бандурист“: Д. Породко, голова, О. Микитей, секретар. „Сурма“: Яр. Гузар, голова, Б. Тарновецький, секретар. За Місцевий Комітет при Читальні „Просвіти“ в Карові: П. Боднарчук, голова, А. Сайчук, скарбник, І. Воронка, секретар. За Центральний Діловий Комітет у Львові: Д-р Ст. Людкевич, Д-р Б. Кудрик, Т. Мусій.

РЕЦЕНЗІЇ

Юрій Косач: Мить із майстром, Париж 1936, В-во „Лесин Дім“ 160, 32 ст.

„...серце горіло у нас, мов битевний, розмаяний стяг...
душі відточені, душі — розіскрені шпади“.

У цих словах — увесь Косач, а його поезія — це щось зовсім нове в українському письменстві. Такі, як він, садили колись пісні про Роланда, а в нас — оспівували Ігорів похід. Не дивно, що за сюжетами сягає він часто до лицарського середньовіччя, а то й далі, — до походів Аттіли й часів слави римської імперії. Зате формально — Косач поет сьогодишнього дня, що вправно, наче кастильський лицар шпадою, володіє дзвінким віршем, в якому сполучив найкращі osiąги української віршової техніки останніх років.

Сила вислову Косача подекуди величезна. Мимохіть вичувається близькість його великої родички — Лесі Українки. А проте не бачимо в нього погоні за блискучими словними „фаєрверками“, що їх так люблять деякі поети наших часів. У Косача слово є тим, чим повинно бути — виразником ідеї. Тому саме на цю сторінку його останньої збірки звернемо сьогодні увагу.

Пробуваючи на чужині, у Франції, поет глибоко врістає душею в стару західньо європейську культуру та бере з неї те, що найкраще і справді цінне. Попри припадні терени спокус „немов святий Ієронім, свої зіниці потупивши, пройду“, — каже він. Це самозрозуміле, бо поет має ясну свідомість, що його завдання — схрестити колись шпаду за долю і могутність рідного краю:

„...засурмить ріг веселий
на раті вдалії, на герці і на бій
і стяги гордії впадуть крильми на зелень
і рушить батько мій і старший брат міцний,
піду і я, щоб там у полі вмерти...“

Косач тужить за тим часом і мріє „щоб пера поети на цільні замінили вінтовки“.

Над Сеною приходять нашому поетові на думку інший поет-вигнанець, що молився „Литво, отчизно моя!“ Своїй отчизні хоче служити й Косачева муза, хоча сам поет суворий ув оцінці своєї поетичної праці: „химерні вірші, невдалі“. А це тому, що

„в час важкий між червою людською
я Бога славив гартom дня трудним,
не сном солодким і не мрій спокоем“.

(До Матері, ст. 9.)

Поет — людина без сумніву віруюча. З Богом і Святою Марією вибирається на священну війну, котрої пристрасно чекає:

„О Свята Маріє, правдо ціломудра,
Славою і мстою *) стань при цих полках..
О Свята Маріє, впали на коліна
дави в пил походів, їх у крові вид —
чорна кров на латах, не своя — змійна,
йти гнівним по кару їм благослови.
Молилось — у праві, люті руки міці,
молилось — нещасну душу нам на герць,
ті криккі колись — не вибрані ті діти,
знов тверді тепер, твердіші понад смерть“.

(Священна війна, ст. 27.)

Перед Божий суд готов стати поет свідомий своїх провин та недостат, але винне тому „життя наше недобре, бунтарське, як злива, як буря, та серце горіло у нас мов битевний, розманий стяг, буйно душа нам ярилась грішна і понура“. А все таки Одвічний і Правий знатиме, що поет і ті, що поруч нього дождатимуть суду, це ті, котрі „стояли б останні при Тобі, Ласкавий“.

„Твого прощення і Твого наказу чекатимем ми —
душі відточені, душі — розіскрені шпади“.

(Заспів, ст. 25.)

На жаль на цій „розіскреній шпаді“ — душі закріпачено кілька слідів іржі. Невеликі вони, але настільки помітні, що не можна обминути їх мовчанкою.

Від лицарського духа, що ним пронизана ціла збірка, духа організованості, порядку, дисципліни, прикрий дисонансом відбиває прославлення озвірілої вулиці:

„Пінистий келих вин із помстою ізнято,
ревіте, площі, славте гострий ніж,

*) Тут мабуть має поет на думці „шімсту“ в значінню слушної відплати і кари, що має на меті тільки спинити зло.

заулки, корчесья натовпу п'яним шалом,
у місті відпуст пристрастям і спрагам..."

(Бунтарський Гент, ст. 29).

Якни небудь Сосюра міг би теж під цим підписатися.

А в останньому в збірці "Слові до простої людини" поет звертається до читача з такою наукою:

"Гордість — правда нам у час дивний тривоги;
гордість — гасло нам, ішовши у дороги;
тільки гордості у Бога ви просіте".

І гадаємо, що поет мав радше "самопошану" на думці, а не "гордість", один із головних гріхів. Уже Шевченко сказав, що "дурні та горді ми люди", — а народний досвід говорить, що чим дурніший, тим більше гордий. Пишемо це на те, щоб читач хибно не інтерпретував кінцевих слів Косачевої збірки, бо тут ясно, що поет думає про "благородну гордість", інакше самопошану.

І знов із духом усієї збірки, духом лицарської чести та благородної гордості, не дається погодити от такий кінець рефлексій про Міцкевичеве блукання над Сеною:

"Хай терплять, коли вірять в спасенню оману офір,
та на шії царів не вони приготують топір,
а крижаність гадючих, похмурих зіниць Валленрода".

(Над Сеною, ст. 13.)

Колись Франко нап'ятував глорифікацію Валленрода ("Сумно мусить бути з нацією, що уважає такого поета своїм національним героєм і пророком і все нові й нові покоління годує отруйними плодами його духа") з чисто людських мотивів. Ми мусимо тим більше протиставитися прогам ідеалізації подібних метод боротьби у нашій літературі й життєвій дійсності згідно з християнською засадою, що ціль ніколи засобів не "освячує". Низькими, негідними засобами високу, благородну ціль можна тільки спрофанувати.

Однак ті відхилення Косача від християнського світогляду бувають часто тільки незручними висловами у величчому розмаху або залишками його довгих світоглядних шукань і тому не заперечують того, що Косач вже на правильному шляху, хоч не у всьому ще дійшов до меж Правди.

Ю. Редько.

Микола Рішко: Гірські вітри, поезії, Ужгород, 1936, м. 16^о стр. 30. Видавництво Т-ва Українських Письменників і Журналістів в Ужгороді.

Кожну нову українську книжку з Закарпаття доводиться нам вітати з неабиякою радістю. Це ж будиться зо сну найбільш занедбана, найбільш відстала частина нашої батьківщини, майбутній бастион на нашому південно-західному пограниччі. В останніх роках ми є свідками прискіпшеного процесу кристалізації національного ідеалу у наших закарпатських братів. Квестію національної приналежності розв'язала там молодь, що з повною ясністю й безкомпромісовістю маніфестує свою єдність із цілим українським народом. Нехай іще між старими покутує до якогось часу пілісь мадярства, чи русотства, — молоді хочуть бути українськими соборниками, хочуть жити і працювати тільки для всеукраїнських ідеалів. З'являється бажання стати в карний воляцький ряд із визнавцями тієї ж ідеї над Дністром і Дніпром, а його висловом — спільна літературна мова — одна для всього етнографічного простору України від Тиси по Дон.

"Гірські вітри" — це вислів думок і поривів одного з тих молодих, симпатичних і дорогих нашому серцю пробойовиків національної ідеї на Закарпатті.

Немає в його віршах ні тіні пози ані претенсіональності. Своїм простим, щирим словом автор хоче — по своїх силах — служити батьківщині. "Будіть зі сну братів незрячих!" — таке завдання призначає своїм пісням.

„Не жду за вас вінків лаврових,
Бурхливих оплесків, овацій...
Я ж вас створив з душі і крові
Для чину, боротьби та праці.“

Кращі з Рішкових віршів нагадують колишні поезії наших поетів-народників: Старицького, Грінченка, Грабовського. На тих піонерів народного відродження прийшла тепер черга за Карпатами. До досягнень сучасної української поезії, як у віршовій техніці, так і в проблематиці, залишився їм далекий шлях. І добре, що не намагаються його перестрибнути: невчасний плід не міг би бути здоровий і на невідготованому ґрунті не сповнив би тієї ідейної місії, до котрої покликані національні „будителі“ Закарпаття.

До кращих віршів у збірці М. Рішка треба зачислити малюнки природи (Квітень, ст. 11, Суша, ст. 21., Бура, ст. 22). Слабші — це, як звичайно буває, патріотичні наклепування й відозви, як наприклад:

„Вперед, брати, під стяг вогнистий,
Гартуймо серце, дух кріпкий,
Щоб не карали нас колись-то (!)
Жорстокі історії рядки“. (ст. 15).

„Для чину, боротьби та праці“ цей вірш може й сповнить своє завдання, але в збірці поезій залишиться римованою прозою. А такої віршованої прози в маленькій Рішковій збірці чимало.

Незручний, або неясний місцями вислів виявляє дебютанта, що бореться із стилістичними труднощами. Однак всі вказані незначні недомангання можна пробачити молодому авторові під умовою, що він працюватиме над вдосконаленням форми і поглибленням ідейного змісту своїх майбутніх творів.

Автор намагається писати найкращою літературною мовою і — треба йому признати — мова в нього доволі добра, хоча й шкодить їй іноді нагінання наголосу до вимог ритму.

Книжечка видана під зовнішнім оглядом дуже гарно, на доброму папері, в симпатичній голубій обгортці з вінеткою Р. Лісовського.

Ю. Редько.

Ірина Вільде: Бе восьма. Повість. (З циклу „Метелики на шпильках“)
Львів 1936. Бібліотека „Діла“ ч. 9. стор. 302, 80.

Вже при нагоді книжкового дебюту Ірини Вільде ми підкреслили всі позитивні риси її визначного, типово жіночого літературного таланту. Бракувало вам у перших творах цієї авторки тільки одного, хоч може найважливішого чинника: бракувало життєво ґрунтованого ідейного поглиблення. Своїм новим твором Ірина Вільде доказує, що не має вона наміру далі заторкувати тільки поверхню життя, а навпаки, поринає в нього глибше.

Тематика перших двох повістей Вільде є того роду, що в них годі оминути моменти виховання молоді, себто моменти педагогічні. А коли життя розглядати в цій площині — то неминуче приходить натрапити на конфлікти, що їх суттю антитеза: старі — молоді, батьки і діти. Та коли в першій повісті Вільде „Метелики на шпильках“ цей конфлікт має підстави, так сказати б, вегетативно-фізіологічні, а щонайбільше примітивно-чуттєві — то в новій повісті він переходить на ідейнішу площину: в творчість Ірини Вільде входить національна стихія.

Умовини, що в них жило українське середнє шкільництво в румунській займанщині, — це тема, яку наш читач особливо добре розуміє й відчуває. Таким чином льокальна буковинська тема набуває загальнішого значіння і стає особливо близькою кожному, для кого доступна ця цікава книжка. При цьому авторка вистерігається всякої схематичності в зображенню цієї типової для наших часів теми, — індивідуалізує її якнайбільше та переплітає з особистими переживаннями героїні, трактованими з психологічним розумінням і вичуттям. Національно-ідеологічний зміст поданий дискретно, без тенденційних натягань; сфера особистих переживань пер-

сонажів цієї повісті то тут то там овіяна ніжним серпанком диточо-наївної, молодечо-широї релігійності.

А розв'язка головного конфлікту цієї повісті? Як у життю, так само і в літературному творі правильну розв'язку такої теми незвичайно важко знайти. Авторці приносить честь та обставина, що вона не піддалася покусі сатирично й карикатурно змальовувати характери „старшого громадянства“ — покусі, що зіпсула вже не один тематично подібний твір у світовій літературі. Зрештою, проблема, видвинута в цій книжці, так сказати б, у „шкільній“ площині, є тільки одним сектором із завороженого кола національно-політичних проблем недержавної нації.

А тепер — чисто літературний бік книжки. Хоч усе: — тема, ідея, літературне опрацювання — в цій повісті, здавалося б, без закиду, то все таки відчуваємо, що щось там не в порядку, щось забороняє нам без застережень назвати цю книжку літературним вищেম великого формату. Це „щось“, — це, на мою думку, труднощі, сполучені з типово-шкільним середовищем, яке незвичайно важко оформити в літературному творі так, щоб воно вийшло цікаве й оригінальне. Одностаїнне, унормоване й упляноване шкільне життя накладає свій шаблон також кожному творові, де відтворене те життя. Це ясно бачимо так само на творах інших письменників, як і на творі І. Вільде „Бе восьма“. Треба дуже великої творчої індивідуальності, щоб щасливо перейти понад шаблони шкільного життя, та понад ще небезпечніші шаблони оформлювання цього життя в таких дуже численних, а таких маловартних Jungmädchen - романах різних європейських письменниць другої й третьої класи. Цю грізну небезпеку перемогла Ірина Вільде майже зовсім, — але все таки якийсь невловимий, дипломатсько-солодкий пошмак у її творі залишився. І це є однією поважнішою мистецькою недостою нової повісті Ірини Вільде — повісті зрештою насправду цікавої, актуальної й написаної з непересічним літературним хистом.

М. 2.

С. Черкасенко: Пригоди молодого лицаря. Роман з козацьких часів Том І. Львів 1937. Накладом В-ва „Батьківщина“, ст. 176, 80.

Книжка повна героїських звичок молодого канівського „мішуха“ Павла Похиленка, сина загинулого в поході на Туреччину запорожця Василя Похида-Сокири, навіяна оптимістичним духом, без більших життєвих конфліктів, подає історію буйности молодечих літ згаданого молодця під опікою матері-перекупки, що випестила свою „дитину“ надзвичайної сили, молодця шибайголови, гульвіса. Мати завжди лає хлопця але в обороні перед „кровою“ від чужих готова видряпати очі навіть найбільшим панам. Та як із мужа, що пропав у поході, так із сина не має вона потіхи, бо син на передодні устаткування й одруження з найкращою в Каневі дівчиною, Орисею Обереженківною, мусить утікати на Запоріжжя через конфлікт із польним гетьманом Потоцьким, що хотів збездістити його суджену. Та вже на початку повісті читач легко орієнтується, що Павло подружиться з Орисею, таки поїде на Січ і знайде свого батька. Останнє сповняється вже при кінці І частини. Чекаємо здійснення сподівань у наступній.

Черкасенко мистець слова. Легкий стиль, поправна мова, подекуди забарвлена словами канівської історичної говірки. Характеристика постатей плястична, головню перекупки Василихи (що подекуди нагадує вельможну панію Кочубеїху). Акція, хоч і часто драматизована, пливе скоро, захоплює читача, каже слідкувати за своїм розвою. Та може забагато досадної плястики надав автор козацьким (старшині і рядовикам) лайкам. Насувається питання, чи в дійсності козаки були такими, як їх змалював тенденційно Куліш?

Повість надається на лектуру в першій черзі для молоді генерації та сільських і міських робітничих мас.

В. М. Л.

Михайло Соневицький: Мирмідонський лицар, частина перша: Як пробудилася лицарська кров; частина друга: Під Іліоном. Львів, Накладом „Рідної Школи“, 1936., ст. 52—80, 160.

В теперішніх часах не багато вже є серед молоді генерації знавців.

давної класичної культури. Не все була спромога пізнати її і в давньому класичному типі гімназій, а в теперішньому без цілковитого знання грецької мови та з малим знанням латинської тим більше. Архитвори грецької та римської літератури сліве чужі для молоді генерації. Перекладів класичної літератури у нас обмаль, а прегарних перекладів Гомерових творів П. Байди Ніщинського та Ст. Руданського не тільки молодші, але й старші майже не читають. Та й сучасні зацікавлення, головню молоді не спрямовані до поважної лектури. Тому дуже добре зробив д-р М. Соневицький, що взявся популяризувати такі твори. Вже в своїй першій книжечці, „Пригоди Одисея“, виданій перед кільканадцятьма літами, показався М. Соневицький дуже добрим популяризатором класичної літератури. Ще краще вийшов його Мирмідонський лицар: Соневицький — це добрий знавець класичних мов та культури античного світу і знаменитий перекладач та популяризатор архитворів класичної літератури.

„Мирмідонський лицар“ це історія найкращого лицаря античного світу — Ахілля, сперта (на майже незнамих шкільній молоді) оповіданнях і переказах з життя лицарських греків, що в сумі дають передісторію троянської війни (I частина), та на Гомеровій „Іліяді“ (II ч.). Перед очима читача пересуваються картини старинної грецької культури, описи боротьби індивідуальної і громадної, окремі настрої з їхніми добрими і злими сторонами. В центрі цих подій і персонажів стоїть велика індивідуальність Ахілл, Мирмідонський лицар. З обширного твору Гомера зумів автор вибрати справді характеристичні й сутні сцени, переповісти їх живо й цікаво, задержуючи в великій мірі поетичну красу й силу оригіналу, та получити їх в одну цілість.

Для більшої еластики автор вдатно переплітає свої перекази гексаметричними перекладами „Іліяди“ П. Ніщинського та українськими переспівами С. Руданського, зложеними 12-складовим віршем нашої поезії, і подекуди власними перекладами. Це перекладницьке виння виявилось в виинятку з Еврипидової „Іфігенії в Авліді“ (стор. I. 48-49).

Заслугує на підкреслення легкий стиль автора, легка оповідна форма і головню дбайливість за чисту й гарну літературну мову. Тільки дещо незвичайна авторова транскрипція кожного грецького о як и та як і. До цього не звикло наше око й ухо, як до номенклатури в перекладі С. Руданського (Ахилло, Іфест, Ільйонянка і т. ін.). І ледве чи вдасться на підставі фільологічних міркувань завернути розвиток мови назад і нпр. прищепити українській літературній мові графічну і звукову форму Олимп, замість привичного Олімп, Паріс замість Парис, тощо.

Для кращої орієнтації читача подає автор при кінці кілька завваг про поетичні твори й перекази про троянську війну та їхні переклади на українську мову.

Книжка видана дбайливо гарним і читким друком та з ілюстраціями, також і зовнішнім виглядом робить дуже миле вражіння. Це цінна лектура не тільки для шкільної молоді, — куди краща від аналогічного польського перекладу пера Парандовського, — але й для всього нашого суспільства. Авторіві справді слід побажати, щоб якнайбільше таких творів дав нашому громадянству.

В. М. Л.

Михайло Возняк: У століття „Зорі“ Маркіяна Шашкевича (1834—1934). Нові розшуки про діяльність його гуртка. Частина перша і друга. „Праці Богословського Наукового Товариства у Львові“, том IX. і X. Львів 1935 і 1936, стор. 1—146 і 147—324 8°.

Книжка, здавалося б на перший погляд, трохи запізнена, — бо написана з нагоди століття 1834—1934, а вийшла друком аж два роки пізніше. Але це тільки на перший погляд. Бо в дійсності зміст цієї книжки тісно і безпосередню зв'язаний з особами тих діячів національного відродження в Галичині, яких пам'ять споминаємо саме цього, 1937. року, у зв'язку зі століттям „Русалки Дністрової“. Маркіян Шашкевич, Яків Головацький, Іван Вагилевич — це три центральні постаті, що довкола них зосереджується зміст більшости цих науково цінних розвідок нашого визначного вченого Михайла Возняка. З муравлиною пильністю і з солідністю ентузіаста праці

визбирує і публікує автор у цих двох томах етнографічні, історично-літературні й мовознавчі матеріали, раз більше, то знову менше важні, але все джерельні, все для спеціаліста цікаві. Матеріали подані здебільша в сирому виді, і без критичної селекції, що суттєве, а що випадкове, що важніше, а що менше важне. Тому то ця книжка не має популярного характеру, але й не дає суцільного, заокругленого погляду на порушені в ній проблеми. Це є недостача майже всіх наукових джерельних праць того типу; такі праці — це та невдячна, повна самоприсвяти наукова „чорна робота“, що на її фундаментах повстають щойно блискучі конструкції вчених синтетиків. І в цьому будівництві солідних фундаментів під національну культуру велика вага й цінність того роду праць.

Редакції „Праць Богословського Наукового Т-ва“ належитьсь повне признання за те, що вона справді по науковому, без зайвих, безвідставних фраз, а зате строго річево й по фаховому вшанувала пам'ять піонерів галицького національного відродження, присвячуючи їм оце цінне своє видання.

М. 2.

З ПРЕСИ І ЖУРНАЛІВ

В „Меті“ з початком цього року утворено „Сторінку Українського Жіноцтва“. Вона обговорює в річевий і поважний спосіб справді актуальні проблеми, при чім виявляє глибокий і розумний підхід до різних питань, через що ще більше підносить вартість і значіння „Меті“.

*

В „Літописі Червоної Калини“ (ч. 3. 1937 стр. 21) читаємо: „Не можна виступати проти ріжнманітності тематики в літературній творчості, коли вона здорова, але підяремна нація не може й не сміє дозволити собі на нездорові літературні твори, як не може виснажений спускати собі кров. Вона мусить дбати про виховання покоління і тому автор повинен мати світогляд і давати тільки виховне-позитивне. Тому не можемо ми тепер дозволити собі на повість а ля Масюгин „Два з одного“, що розпльовує душу своїм звірячим біологізмом, безідейністю, розхристанням і декаденцією. Це безумовно творчість нездорова і нація в теперішніх важких обставинах не повинна себе затроювати. Ба, за соковитістю слинявих сцен навіть змісту тут не можна схопити“. Як бачимо, не тільки наш журнал (стр. 451 і 497, 1936) та „Мета“ виступили рішуче проти повісті Масютина.

*

Добрий Пастир (ч. 4. 1936) за L' Osservatore Romano (з 7. XI. 1936): „З приводу нового шкільного року на правничому факультеті в Генуї відправив урочисту Службу Божу кардинал Міноретті та виголосив промову про поняття законної влади ось такого змісту: Обовязком священника й ще більше єпископа подати народові критерії, норми, як треба осуджувати деякі політичні факти. Кожний, що керується здоровими засадами розуму, шукає основ легальности державної влади, якій

мусить підчинятися та її слухати. Запитаємося, коли законна влада може стати незаконною (нелегальною), і навпаки? Це питання не тільки помічне, але особливо етичне, бо кожний громадянин мусить знати, кому має підчинятися, з ким співпрацювати, кому віддати пошану та вдячність. Щоб відповісти на це питання, треба послугуватись здоровими засадами думання. Отже яка рація існування влади? Влада в якійнебудь суспільності є для добра її громадян, як це і каже пословиця: „Не народ для влади, а влада для народу“. Отже влада мусить пізнати свій обов'язок та старатися сповнити його, тобто забезпечити добро громадян під кожним оглядом. Та однак, як показує історія, не завжди влада сповнила те своє завдання.

Дуже часто помилялась вона та не діяла для добра громадян. Не говориться тут про ті малі поодинокі помилки, що злучені з людським діянням, а про те, що влада може стати така безсильна, що не зуміє сповнити свого завдання й тоді вона стається незаконною (нелегальною). По такій владі мусить прийти легалізація, а це часто злучене з великими потрясаннями, проливом крові, війнами, тощо.

„Залишалось би розглянути, коли незаконна (нелегальна) влада стає законною (легальною). Незаконна влада це влада того, що виступив проти законної влади, яка однак не сповнила була свого завдання „*pro tempore bonum commune*“. Чи незаконна влада може стати законною? Так, якщо саме попередня влада була безсильна й приносила шкоду народові, а нова влада стоїть на висоті свого завдання та сповняє свій обов'язок. Тоді вона легалізується й стає законною, бо саме дбати про добро громади — головний обов'язок влади.“

*

В тім же журналі подані за „La Croix“ цікаві вискази деяких героїв Альказару в Толедо в розмові з кореспондентом „La Croix“: »Ось що сказав нпр. вожд оборонців, полковник Москардо: „Слів я не люблю, а ціну діла; та якщо довершують їх люди ідеалу — все добре, особливо ж, коли боряться за Бога й Іспанію! Я ніколи не сумнівався в успіх!“ Не менш характеристичні слова іншого старшини: „Цілих 70 днів годі було обмитися та змінити білля. Недостача води була дуже болюча. Однак духовий стан завсіди був добрий. Сотник зарядив богослуження. Відмовляли двічі щоденно вервицю перед образом Непорочного Зачаття Пречистої Диви Марії. Коли скінчилася облога, сотник Сан де Дієго зарядив „вічну“ вервицю. Була помітна велика віра та глибока побожність. Ніхто зі старшин, вояків та населення не сумнівався, що Пречиста Діва їх не опустить“. — А д-р Марін, одинокий лікар між оборонцями, каже так: „Ми були готові на 4—5 денну облогу, але 70 днів це вже страшно! Особливо серед незavidних обставин: ніякого світла, ніякої води до пиття, ліків, а ще така маса чоловіків, жінок, і дітей в одній пивниці. Це для мене справді чудо нашої любної Диви Марії (що ми

видержали). Знаю, що, коли б матеріялісти почули мої слова, висміяли б мене й назвали наївним. Та що це значить? Якщо вони не вірять уже в чуда, то однак мусять признати наше „глибоке знання“, бо ми не мали ані одного випадку недуги.*) Вони також повинні піти за нашим прикладом та жити 70 днів кінським мясом. Тоді відкрились би їм очі, позабули б своє фальшиве знання та краще гляділи б на Божі діла. Ніколи не забуду небесної Неньки. Вона нас врятувала“. Накінець слова сотника Грејо: „Ніколи не любив я більше Бога, Пречистої Діви та моїх ближніх (як у часі облоги). Гуманність гарна, якщо проведена згідно з небесним Ідеалом“. Оце слова великих героїв теперішньої Еспанії, де з кличами на устах: „Хай живе Еспанія, хай живе Христос-Цар“ ідуть молоді герої в кривавий бій, щоб здобути краще завтра для Христової Церкви й для свого народу.

*

Мета, з 21. III. 1937: „На основі відомостей, що їх подають московські кореспонденти європейських пресових бюр, рішив комінтерн повести в цьому році особливо сильну й активну комуністичну пропаганду в Польщі. Найближчим завданням цієї кампанії має бути утворення в Польщі „людового фронту“. Комінтерн невдоволений з дотеперішньої діяльності комуністичної партії в Польщі, якій досі не вдалося того фронту створити. На комуністичну пропаганду в Польщі асигновано величезні суми (250 тисяч доларів), які мають посилити пропагандивну акцію за людовим фронтом; мається теж звернути пильну увагу на некомуністичну (соціалістичну і демократичну) пресу і її відповідно настроювати, на ту ціль — підкуплювання пресових органів — теж передвиджується відповідні фонди... З того всього (з давнішого досвіду, *Фед. Дзв.*) комінтерн навчився, що національна свідомість галицького селянина — це така сила, якої йому в прямій боротьбі не вдасться поконати. Тому найновішою його тенденцією в пропагандивній акції є використати цю силу для своїх цілей підступом і окружною дорогою. Проречистим виявом цієї найновішої тактики є остання пропагандивна брошура КПЗУ „За волю, за щасливе майбутнє українського народу!“ Вже в самій назві видно перехід до нової тактики. Ціла брошура аж кишить аж кишить від таких фраз, які мають діяти на національні почуття читача. — Тут що друге майже речення пише про „український народ“, про його „велику долю“; тут стрічає такі фрази, як „наша прекрасна країна“, „українська мова, мова наших народних пісень і наших великих письменників — Шевченка і Франка“, „ця прекрасна мова“, „наша молодь — цвіт українського народу“ і т. ін. Щобільше, комуністи вдаряють в струни українського патріотизму і націоналізму: вони „проти потоптання національної гідності“, тощо...

На посилення комуністичної акції мусимо відповісти скріп-

*) Підкреслення наше. Ред. „Дзвонів“.

ленням протибільшовицької боротьби, на офензиву комінтерну мусимо відповісти пляноювою контрорфензивою*.

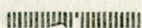
А до чого прямує більшовицька акція, читаємо в „Новій Зорі“ (ч. 14. с. р.): Минулого тижня відбувся в Москві Міжнародний Конгрес Безбожників і Вільнодумців. На нарадах багато уваги присвячено справі створення великої протирелігійної централі й „Безбожницького Інтернаціоналу“ під опікою московських комуністів. Рішено в найближчій часі створити спеціальний міжнародний фонд на цілі протирелігійної пропаганди. Програму, прийняту конгресом на будуче, характеризують найліпше слова Ярославського-Губельмана: „Хочемо всі церкви замінити в море полуміні. Наш безбожницький рух стався рухом зі страшною силою і з величезним засягом. Мимо того ми повинні ще більше зміцнити нашу акцію, щоб нарешті лягли в руїнах основи давнього світу“.

А що справді всякий прояв віри є в очах більшовиків великим злочином, свідчить хоч би такий факт, поданий в „Ділі“ (з 28. II. 1937): — „Як подають з Барсельони, в одному з тамошніх домів відбувався католицький шлюб. Хтось повідомив про це поліцію, яка арештувала обоє молодих, священика та свідків і замкнула їх у в'язниці“.

А про те, що може спинити назавжди московсько-більшовицький імперіялізм в напрямі полуднево-західньої Європи, пише М. Зазамський в „Ділі“ (з 29. X. 1936), цитуючи думки знаного італійського вченого, висловлені ще в 1918. і 1919. р. Відомий учений Франческо Копполя, один із перших ідеологів сучасного італійського націоналізму, у своєму журналі „Політика“ (рік I., том I., зшиток 5. з 15. XII. 1918) у статі „Ля паче італіяна“ писав так: „Нашим інтересом є не допустити до того, щоб знову відновилась інтегрально і динамічно велика російська потуга з духом і силою імперіялістичною... Та відроджена російська потуга була б для нас справді подвійною небезпекою, чи це як сила панславістична, яку ми автоматично відчували б загрозило на Адріатику, чи як безпосередній російський імперіялізм у Чорному Морі і тим самим у Середземному Морі та на Сході, де Італія, з природи, з післанництва і з konieczности, потуга середземноморська і східня, вже дуже стиснена між імперіялістичними силами Британії і Франції, не кажучи про чванькувату Грецію... Мусимо помагати не тільки Польщі, а й Фінляндії, Україні, Вірменії Кавказькій, а так само й Сибірі, щоб вони втримались окремо від Росії. А рівночасно мусимо заздалегідь шукати стратегічних і територіяльних гарантій у східньому Середземному Морі, особливо в Малій Азії, а також у Чорному Морі, де наша суцесія по Німеччині в копальнях вугілля у Гераклії конечна для нашого існування.“

А в статті „Політика Орієнтале“ („Політика“ рік I., том III., зшиток I., число VII. з 24. X. 1919 р.) той сам автор писав: „Консолідація Української Держави може бути сьогодні греблею проти більшовицької експансії на південь; завтра автоматично

може стати перепорою до відновлення великої Росії імперіалістичної і панславистичної, фатальної для нас, яка безсумнівно з Чорного моря зійшла б у Середземне море, щоб суперечити нам і гнобити наше життя, наш необхідний розвиток. На Кавказі залила б Росія наші економічні почини, набрала б нового розмаху до здобуття Анатолії — землі нашого майбуття; загрожала б Туреччині, яка є нашою союзницею. А врешті загрожала б нам самим, нашій безпеці, нашому існуванню“.

НОВІ КНИЖКИ

(Звіздкою зазначені книжки, що їх отримала Редакція).

Поезія.

* Т. Шевченко: Кобзар-метелик. Вид. „Сині Дзвіночки“, серія „Метелики“, ч. 1. Рогатин 1936, м. 16°, ст. 32.

* Ю. Клен: Прокляті роки. Накладом Вістника. Л. 1937, 16°, 63.

* Б. Жарський: Шлях пільгима. Поезії. Обал. С. Гординського. В-во „Смолоскипи“. Сокаль-Львів 1937, в. 16°, 40.

* Богдар Жарський: Кучеряві дні. Поезії. В-во „Голос з-над Буга“. Сокаль 1936, м. 16°, 32.

Прозова белетристика.

І. Вільде: Бе восьма. Повість. Бібл. „Діла“, ч. 9. Л. 1936, 8°, 302.

* Кнут Гамсун: Під осінніми зорями. Перел. І. Ставничий. Бібл. „Діла“. Л. 1937, 8°, 152.

І. Садовий: Танок смерті. Повість. „Укр. Бібл.“ ч. 50. Л. 1937, 16°, 144.

І. Котляревський: Енеїда. Т. I. і окремо II. Вид. „Батьківщина“, Л. 1936.

М. Вовчок: Оповідання. В-во „Батьківщина“ Л. 1937, 16° 110.

Т. Т. Єж: На світанку. Повість. Переклад з польськ. м. В-во „Батьківщина“. Л. 1936.

Драма.

К. Сьома: Дамян Чуприна. Драм. малюнки з козацької бувальщини в 4 діях. Театр. Бібл. вип. 140. Рік вид. XVI. В-во „Русалка“. Л. 1937, 8°, 22.

В. Лопушанський: Ой, біда-біда,

чайці небозі... Істор. драма на три дії. Накл. автора. Ходорів-Львів, 1937, 16°, 39.

Діточа література.

О. Білоусенко: Пригоди Вовка-Неситого. Збірка байок. II вид. Діт. Бібл. Л. 1937, 16°, 59.

В. Козпачкевич: Золото. Опов. про звірів і людей. Вид. „Батьківщина“ Л. 1936.

Теологія — релігія.

* о. Д-р А. Ішак: Догматика нездіненого Сходу. Ч. загальна Т. I. Праці Гр. К. Богосл. Акад. Т. XV—XVI. Л. 1936, в. 8°, 284.

* Dr. R. W. Hynek S. M.: Święty Ciepł. Męka Pańska w oświeceniu nauki. Spolszczył i opracował dr. St. Karwowski. Księgarnia Św. Wojciecha. Poznań. 1937, 8° 128. Багато ілюстрацій.

* Sz. Jeleński: Światła Tajemnic. Rozmowy dogmatyczne. Księgarnia Św. Wojciecha. Poznań 1936, 16°, 293.

* о. М. Марисюк, ЧСВВ.: Читреба сповідатися. Бібл. Релігійної Освіти. Вид. ЧСВВ в Жовкві 1937, 16°, 32.

Катехизм Марійських Дружин. На основі Гаррассера уложив о. І. Назарко ЧСВВ. Накл. Марійського Т-ва Молоді Л. 1937, 16° 42.

Обряди прийняття до Марійських Дружин і Кружків. Зладив о. І. Назарко ЧСВВ. Накл. Марійського Т-ва Молоді. Л. 1937.

Д-р В. Кобільник: Історія самбірської Церкви. Самбір 1937. Відб. з „Літоп. Бойківщини“ вел. 8°, 62.

Ідеологія.

* В. Темняк: Завдання нового покоління. Квартальник „Вістника“. Л. 1937, 16^о, 64.

Р. Герке-Русова: За героїчний театр. Свято Державности. Прага 1936, стр. 32.

М. Тополянський: В чім сила народу? Бібл. „Народ. справи“ — „Рідне Слово“. Вид. І. Тиктора. Л. 1937.

А. Животко: 50 років. (До історії Укр. Партії Соціал. Рев.) „Вільна Спілка“. Прага 1936, 8^о, 19.

Теорія і практика большевизма. Речь министра д-ра Геббельса на Конгресі Націонал-Соціаліст. Робочей Партії Німеччини в г. Нюрнберге. 8^о, 39.

* М. Вергун: Нова конституція в ССР. Вид. „Деш. Кн.“ Л. 1937, 16^о, 29.

* На шлях обнови духа. Накл. філії „Відродження“ у Станісл. 1937, 8^о, 16.

І. Михайлик: Дорога. Накл. автора. Коломия 1937. (Спогади).

* Г. Н. Кассон: Твоє щастя в твоїх руках! Тринацять рад про успіх і щастя в житті. Переклав Ю. Пікрумелак. Бібл. практичного янання. Ч. 1. Л. 1937. Укр. Вид. Інст. 16^о, 104.

Історія — література.

* С. Шелухин: Україна, назва нашої землі з найдавніших часів. Прага 1936-7, 8^о, 248 стр., 19 ілюстр. і давніх карт України. — Дуже цінна студія, що кидає нове світло на низку проблем і розкриває нові горизонти в дослідях. Докладну рецензію подамо згодом.

* D-g Wl. Zaloziecky: Byzanz und Abendland im Spiegel ihrer Kunsterscheinungen. Bücherei der Salzburger Hochschulwochen B. VII. Salzburg-Leipzig 1936, м. 8^о, 104 і 15 ілюстрацій.

* Д-р С. Наріжний: М. П. Василенко і його наукова діяльність. Відбитка з „Нашої Культури“ 1936 р. Л. 1936 р. 8^о, 42.

* О. Терлецький: Історія України від 1917 р. до найновіших часів, з 35 образ. та 3 мал. Л. Накл. „Промінь“, 1936, 8^о, 112.

М. Ріпецький: Князь Ярослав Мудрий. Вид. „Засів“, серія І, ч. 1. Сокаль, 1937, 16^о, 36.

S. M. Kuczyński: „Ziemia Czernihowsko-Siewierskie pod rządami Litwy“. — Варшава 1936. Праці Укр. Наук. Інст. ст. 410.

За Державність. Матеріали до Історії Війська Українського. Збірник 6. Каміш 1936. Видає Укр. Воєнно-Істор. Тов. 8^о, 256.

* Р. Брут: Січові Стрільці. В-во „Промінь“. Л. 1937, 16^о, 32.

* С. Корбут: Сірий Клин і українська кольон. справа. Вид. „Деш. Кн.“. Л. 1937, 16^о.

* С. Корбут: Т. Шевченко. В-во „Деш. Кн.“. Л. 1937, 16^о, 32.

Ф. Коковський: Східніми межами Лемківщини. Бібл. Лемківщини. Ч. 3. Л. 1937. 8^о 92.

М. Возняк: До історії видань Квітчиної „Марусі“. Укр. Книгозн. Бібл. ч. 1. Л. 1937. 8^о, 14.

A. Melezin: Ze studjów nad demografią Wilna. Gęstość zaludnienia. Wilno 1936, 8^о, 28.

J. Safarewicz: Études de phonétique et de métrique latines. Wilno 1936, 8^о, 130.

K. Górski: St. Krzemieński. Człowiek i pisarz. Wilno 1936, 8^о, 324.

R. Gostkowski: Kapłani i kapłanki w sztuce kretańsko-mykeńskiej i greckiej (z 126 reprodukcjami). W. 1936, 8^о, 266 + LVI tablic.

Ateneum Wileńskie. Czasopismo naukowe, poświęcone badaniom przeszłości ziem Wiel. Ks. Litewskiego. Roczn. XI. 1926. Redaktor B. Wilanowski. W. 8^о, 981.

Всі powyższe книжки видаło Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie.

Господарське життя.

Проф. М. І. Туган-Барановський: Кооперація, її природа та мета. II. вид. Л. 1936. Накл. Ревіз. Союзу Укр. Кооп. 8^о, 143.

К. Коберський: Плянове господарство — Велика проблема нашої доби. Л. 1937. Накл. Рев. Союзу Укр. Кооп. 8^о, 35.

О. Степанів: Кооперативи здоровля, їх завдання, організація, історія. Л. 1937. Бібл. РСУК., ч. 56. 8^о, 30.

В. Баричко: За краше завтра українського села. Л. 1937. Накл. автора. 16^о, 40.

Нові журнали.

Хрест Меча. Місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя. Ч. 1. 1937. Л.

* „Українська Музика“. Місячник „Союзу Українських Профес. Музик“ у Львові. Гол. ред. д-р З. Лиско. Р. I, ч. 1. березень 1937, в. 8⁰ 12.

Молода Україна. Місячник неза-
лежної думки. Ч. 1—2. 1937. 8^о, 16.
Париж.

Центрорекляма. Журнал української реклами. Ч. 1. 1937. Л.

* „Вѣстник“, органъ церковно-общественной жизни. № 1—2 1937. Парижъ, м. 8⁰ 40. Ред. Проф. В. В. Зиньковский.

Ріжне.

* В. Дорошенко: Українська Національна Бібліотека. (Бібл. Наук. Т-ва ім. Шевченка у Л.). Л. 1936. 16^о 24.

* Sitzungsberichte d. Mathem.-naturwiss.-ärztl. Sektion. Heft. XXXIV. Lemberg 1937, M. 8° 16.

* Програма викладів українсько-го Вільного Університету в Празі в літнім півроці 1937. Прага 1937, 8^о, 48 ст. (по укр. і по чесь.)

Коротка Граматика укр. літ. мови
— М. Угрин Безгрішний, А Лотоць-
кий. Накл. В-ва „Сині Дзвіночки“
Рогатин 1936.

Наша Читанка. Буквар для молоді і старших. Курс І. Вид. „Батьківщина“. Л. 1937.

Спорт.

Основи Сокілства — на основі джерел зладив Е. Жарський. „Сок. Бібл.“ ч. I—II. Л. 1937. 2-ге вид.

В. Тихоліз: „У лісі літом“. Збірка
вправ вільноруч для посестер на
IV. Краєвий Здвиг Укр. Соکیلъ.
в 1938 р. у Л. Сок. Бібл. ч. 14.

О. Вальчик: „В Єдності сила“. Вправи дручком для учасників. Сок. Бібл. ч. 12. Рис. Я. Сиракуза.

М. Тріль: „Зрив“. 16. рухових
вправ вільноруч для побратимів
на IV. Краєвий Здви́г укр. сок. уЛ. в
1938 р. Сок. Бібл. ч. 15.

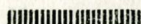
ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

Усіх довжників **взиваємо негайно вирівняти свої заборгованості і сплатити свій довг.** В протилежному випадку віддамо незабаром їх справу правному дорадникові.

Одночасно повідомляємо, що хто впалатить передплату за цілий рік до 30. квітня ц.р., отримає знижку на один зол. (замість 15 зол. обов'язаний впалатити тільки 14 зл.).

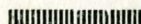
Точні передплатники — це підстава і розбудова кожного журналу, неточні — руїна.

Адміністрація.

ERRATA

У цьому числі в вірші Б. Лисянського стр. 70., рядок 22. згори надруковано: „хвилинú“, а має бути: „хвилину“.

Земельний Банк Гіпотечний

АКЦІЙНА СПІЛКА

ДЕВІЗОВИЙ БАНК

Центрاليا: Львів, вул. Словацького ч. 14.

Відділ: Станиславів, вул. Собіського ч. 11.

Телефон число: 203-82, 252-92,

Конто в П. К. О.: Варшава ч. 149.000.

Телеграфічна адреса:

ЗЕМЛЕБАНК — ЛЬВІВ.

" " " Львів ч. 500.170.

Жировий рахунок у Банку Польським у Львові.

Акційний капітал зл. 5,000.000.

Власна каменяця.

Виконує

всякі банкові чинності

Полагоджує

перекази за границю до всіх місцевостей світу.

Переводить

інкасо у всіх місцевостях в краю і на чужині.

Приймає і виплачує

вклади в золотих і в золотих в золоті та в долярах на біжучі рахунки.

Купує і продає

цінні папери, девізи, валюти по курсі дня на найкорисніших умовах.

Приймає вплати на вкладкові книжечки платні оказителів.

У всіх краях Європи та Америки власні кореспонденти.

СОТКИ ТИСЯЧ КУРЦІВ

СТВЕРДИЛИ
що

ПАПЕРЦІ І ТУТКИ

9—x

„КАЛІНА“

зроблені з найкращого і найздоровшого сирівця

ФАБРИКА ХЕМІЧНИХ ВИРОБІВ

О. ЛЕВИЦЬКА і С-ка

У Львові, вул. Кордецького ч. 51. Тел. 260-04. ПК.О. 503-881

поручає власні вироби найкращої якості

21—x

Пасту до взуття „Елегант“ терпентин

Пасту до взуття „Елегант“ воскову

Пасту до підлоги „французька маса“

Віск комбінований до підлоги

Васеліну до шкіри

СИНКУ ДО БІЛЛЯ

помадкову

і короюву

Шварц до кобїт. — Віск шевський, — Смолу шевську.

Настільною книжкою к о ж н о ї української хати,
Установи й Товариства це

„Шестикрилець“

Катрі Гриневичевої.

Розкішне бібліофільське видання на найкращому бездеревному папері, багатолініймоване староукраїнськими заставками, ініціалами й кінцівками.

Обгортка проф. Василя Масютина.

Сторін 188 великої вісімки.

Не зважаючи на великі кошти видання: мистецьке оформлення, найкращий папір, двобарвний друк, спеціальні черенки — ціна книжки тільки **10 золотих**.

Можна набувати в українських книгарнях або у Видавництві „Обрії“ Львів, Міцкевича 11. I.

БІБЛІОТЕКА „ДЗВОНІВ“

видала нові книжки, а саме

- 1) *Н. Королева: Інакший світ.* Екзотичні оповідання, дуже цікаві, інтригуючі й здорові своїми ідеями. Мистецька обгортка В. Дядинюка. Гарні ініціали В. Королева Старого. Формат малої 8°, стор. VIII+176. Ціна тільки 3'80. зл.
- 2) *Н. Королева: Без коріння.* Життєпис сучасниці. Є це одинокі в українській літературі спомини про київський інститут для дівчат шляхтянок, написані дуже живо й мило в повістевій формі. Обгортка з родовим гербом авторки, в книжці її світлина. Формат вел. 8° стор. 120. Ціна 2'50 зл.
- 3) *Б. І. Антонич: Книга Лева.* Є це гарні художні вірші, написані в дуже дбайливій формі зо свіжими оригінальними образами, а при тім дуже актуальні. Досить згадати хоч би поему про Альказар, чи про чорний, абісинський полк. Обгортка С. Гординського. Формат 8°, стр. 64. Ціна около 2'20 зл.

Всі ті книжки нагороджені літературними нагородами УКС-у, а „Інакший світ“ нагороджений ще й нагородою Т-ва Письм. і Журн. ім І. Франка.

Замовляти в Адміністрації „Дзвонів“, Львів, ул. Японська 7/II.

